

Programa Oficial de Postgrau en Història
Moderna

Màster en ***Història i Identitats
Hispaniques en la Mediterrània
Occidental (segles XV-XIX)***

Departament d'Història Moderna

Universitat de València

***Els Tamarit i els Miranda, senyors de
Guardamar. La transformació de l'oligarquia
rural en la València del segle XVII.***

Frederic Barber Castellà

Dirigit per: Amparo Felipo Orts i Carmen Pérez Aparicio

València, 2014

ÍNDIX

Presentació.....	9
Fons i metodologia.....	12
Bibliografia.....	19
Capítol I.- Els Tamarit, descendents de cavallers i senyors de moriscos.....	23
1.1. Orígens i trajectòria familiar dels Tamarit.....	23
1.2. El senyoriu de Guardamar.....	25
1.3. Repercussions de l'expulsió dels moriscos.....	31
1.4. La fallida de la hisenda senyorial.....	34
1.5. La venda del senyoriu a Enric de Miranda.....	52
Capítol II.- La família Miranda: enriquiment patrimonial i ascensió social.....	57
2.1. El militar Francesc de Miranda: activitat professional i estratègia familiar.....	57
2.2. Les activitats econòmiques d'Enric de Miranda (c.1600-1668).....	64
2.2.1. El crèdit.....	64
2.2.2. L'arrendament de terres, cases i establiments comercials.....	74
2.2.3. L'arrendament de serveis públics a la capital del Regne.....	78
2.2.4. El càrrec a la Batllia.....	79
Capítol III. El testament i les últimes voluntats d'Enric de Miranda. La creació del vincle.....	81

Capítol IV. Distribució i funcionalitat de l'espai domèstic burgés. El servei de la casa

4.1. La casa familiar.....	90
4.2. La col·lecció pictòrica.....	95
4.3. La biblioteca.....	97

Capítol V.- Els descendents.....100

5.1. Josep Mercader i Miranda (c.1620-1709).....	100
5.1.1. Una extensa família.	100
5.1.2. L'impacte de la Guerra de Successió en el senyoriu.....	101
5.1.3. El testament, l'inventari de béns i el vincle.....	103
5.2. Josep Mercader i Carròs (c.1670-1755).....	108
5.2.1. El nou titular de la Casa de Guardamar.....	108
5.2.2. Els conflictes amb el duc de Gandia.....	109
5.2.3. Matrimoni i mort intestada.....	110
5.2.4. Anàlisi del patrimoni.....	113
5.2.5. La fi de la nissaga.....	115

Conclusió..... 118

Apèndix documental.....122

Arbres genealògics.....162

Abreviatures utilitzades

- ACA** Arxiu de la Corona d'Aragó
- ADPV** Arxiu de la Diputació Provincial de València
- AHCG** Arxiu Històric de la Ciutat de Gandia
- AHN** Archivo Histórico Nacional
- ARV** Arxiu del Regne de València
- ASG** Arxiu de la Seu de Gandia
- ASMO** Arxiu de Santa Maria la Major d'Oliva
- BHUV** Biblioteca Històrica de la Universitat de València
- BV** Biblioteca Valenciana

PRESENTACIÓ

Aquest treball té per objectiu analitzar la situació de l'oligarquia rural valenciana a partir de l'expulsió dels moriscos i pretén omplir el buit historiogràfic existent sobre l'univers de la burgesia valenciana durant el segle XVII a partir de dos casos concrets. Com en tota crisi, l'expulsió dels moriscos del Regne de València, l'any 1609, significà una oportunitat perquè alguns membres de l'oligarquia rural accediren a la compra de terres i senyorius, prosperaren en el món del crèdit i al remat, pogueren enriquir-se i ascendir socialment. Les inversions adequades en determinats productes financers, l'oportuna selecció dels clients i una gestió encertada de la terra, permeteren a una família benestant d'Oliva convertir-se en senyors de vassalls, emparentar amb la noblesa de la capital i reunir un patrimoni important.

A partir dels exemples de dos famílies del terme general de Gandia, els Tamarit i els Miranda, documentem els mecanismes de manteniment i ascensió social de l'oligarquia rural valenciana durant el segle XVII encara que el període treballat abasta des de les últimes dècades del segle XVI fins a la primera meitat del segle XVIII. Il·luminem diferents aspectes d'aquestes famílies per tal de comprendre el funcionament i la manera de viure del grup social burgés: des de les qüestions genealògiques, l'estratègia matrimonial, les bases econòmiques dels seus negocis, els serveis militars i personals prestats a la Corona fins a la distribució de l'espai domèstic, els gustos literaris i els artístics.

El seguiment biològic i patrimonial de diverses generacions de la família Tamarit de Gandia i de la família Miranda d'Oliva, ens permet analitzar d'una banda, els punts febles que expliquen la fallida econòmica dels Tamarit i d'altra banda, els mecanismes que marquen l'èxit social aconseguit per Enric de Miranda i els descendents. El punt d'unió d'ambdós famílies es produïa a partir d'un fet clau: la compravenda del senyoriu de Guardamar en l'Horta de Gandia l'any 1635. Els Tamarit havien posseït aquest senyoriu durant tres segles però a causa de diferents factors, es veien obligats a vendre'l.

Hem estructurat el treball en un total de cinc capítols seguint un esquema cronològic i de distribució de les dos famílies analitzades. El capítol primer s'endinsa en els

Tamarit, senyors de Guardamar i en l'anàlisi del seu patrimoni. Durant centúries, la família Tamarit havia prosperat en diferents sectors econòmics com ara l'arrendament dels serveis municipals de la vila de Gandia, la concessió de préstecs o els serveis prestats a la casa ducal de Gandia. Emperò, amb l'expulsió dels moriscos, la família comença a tenir problemes econòmics greus. Tanmateix, hauríem de tenir en compte altres factors que potser se'ns revelen tant o més decisius a l'hora d'explicar la seua fallida.

El segon capítol està dedicat a la família Miranda. Analitzem la figura del militar Francesc de Miranda, sobretot la seua dedicació professional i les inversions en renda censal que assenten les bases de l'èxit social i econòmic dels descendents. Continuem amb Enric de Miranda, a qui dediquem més espai per tractar-se del fundador d'una potent nissaga de creditors i terratinents a la Contribució Particular de València. També, investiguem les bases que conformaren la important fortuna d'aquest personatge, és a dir, les diverses fonts d'ingressos o rendes que li permeteren tenir una presència destacada en el món de les finances de la capital del Regne. A partir de la documentació, intentem delimitar el tipus de client que tenia Enric així com les seues estratègies a l'hora de concedir crèdit.

El tercer capítol se centra en les disposicions testamentàries d'Enric de Miranda, en les que, per una banda, es crea el vincle regular de la Casa de Guardamar i per altra, una fundació destinada a obres de caritat. El nebot d'Enric, Josep Mercader Miranda, era designat com a cap del vincle de la Casa de Guardamar i se li deixava la porta oberta perquè creara un llinatge destacat ja que la major part de la fortuna anava a parar l'administració benèfica vincular lligada a la família. El testador donava instruccions precises sobre la finalitat, els càrrecs i funcionament d'aquesta administració així com de les fonts d'ingressos que havien de sostenir-la.

La dimensió més íntima de l'univers burgés és analitzada en el quart capítol en què descrivim la distribució i funcionalitat de la casa familiar així com el servei domèstic que mantenia. A partir dels inventaris post mortem podem analitzar tant la col·lecció pictòrica com la biblioteca particular d'Enric de Miranda.

La segona i tercera generació de la dinastia s'analitza en el capítol cinc en el qual fem un seguiment de la trajectòria vital del nou senyor de Guardamar a finals del segle XVII, Josep Mercader i Miranda, la seua família, el senyoriu, la seua posició durant la Guerra de Successió, el seu testament, el vincle i la fortuna personal. Amb Josep Mercader i Carròs, tercera generació de la dinastia, tanquem l'estudi de la família Miranda Mercader.

De fet, amb la mort intestada i sense descendents de Josep Mercader s'estronca la línia directa de la família.

FONS I METODOLOGIA

El tema triat per a aquest treball és fruit de l'assignatura *Elits Socials i poder polític*, impartida per la professora Amparo Felipo en el màster *Història i identitats hispàniques en el Mediterrani Occidental*. El nucli temàtic i l'estructura del treball ha anat adaptant-se i modificant-se a partir de les fonts consultades. Els consells aportats, tant per Amparo Felipo com per Carmen Pérez, han anat obrint nou enfocaments que han donat forma i concretat el resultat final. L'estructura dels diferents capítols segueix un esquema cronològic tant pel que fa a les generacions familiars dels Tamarit i dels Miranda, com pel que fa als fets i esdeveniments estudiats.

Els arxius als quals s'ha dedicat la major part de temps i esforç han estat l'Arxiu del Regne de València i l'Arxiu Històric de la Ciutat de Gandia. Els diferents portals de recerca en internet ens han aportat informació important per a la nostra investigació. El portal PARES facilita l'accés a documents inventariats tant de l'Archivo Histórico Nacional com de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Malauradament, els documents que ens interessaven d'aquests arxius no estan digitalitzats i per això se n'ha demanat la reproducció. El cercador del catàleg de la Biblioteca Valenciana així com el de la Biblioteca Històrica de la Universitat de València (TROBES) ens ha permès la localització de manuscrits o documents relacionats amb els personatges objecte d'aquest treball.

La major part d'aquesta investigació ha estat possible a partir de l'anàlisi de dos tipus de fonts: els documents notarials i els plets judicials. Els protocols notarials de l'Arxiu del Regne de València o del Fons Osuna de l'Archivo Histórico Nacional permeten accedir a documents claus en l'evolució d'una família com ara testaments, inventaris post mortem, capitulacions matrimonials etc. Els fons de la Reial Audiència de l'Arxiu del Regne de València, on se substanciaven els plets de caràcter civil, també ha estat un instrument bàsic per accedir a informació de caràcter professional, social i empresarial dels personatges estudiats.

L'estat de deteriorament de part de la documentació de l'Arxiu del Regne de València no ens ha permès estudiar a alguns documents importants per al nostre treball com

ara les capitulacions matrimonials signades entre Josep Mercader Miranda i Antònia Carròs, o l'inventari de béns realitzat a la mort de Josep Mercader -encara que fa tres anys, sí que em va ser possible consultar aquest document. La digitalització dels fons de l'Arxiu del Regne és una necessitat bàsica per a la investigació valenciana. Pel que fa l'Arxiu de la Corona d'Aragó hem accedit a la consulta de, pocs, però importants documents per a la nostra investigació, sobretot documents relacionats amb peticions de pensions, mercés etc.

La reproducció i enviament de documents en format digital des de l'ARV està tardant més d'un any a causa de la falta de personal i altres circumstàncies; fet que dificulta la tasca de l'historiador. Per contra, la Biblioteca Valenciana disposa d'un servei de reproducció de documents molt eficient i ràpid com també l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

L'Arxiu Històric de la Ciutat Gandia permet l'accés a abundant documentació microfilmada procedent del Fons Osuna de l'Archivo Histórico Nacional. A més, en aquest arxiu hem analitzat fons propis que han estat claus per a resseguir els passos de la família Tamarit o Miranda com ara els *Llibres de Peyta, els Manual de Consells, els Llibres Judicaris o els Padrons de Riquesa*.

Pel que fa als arxius nobiliaris de caràcter privat, ens hem posat en contacte amb l'actual descendent dels Miranda Mercader, Jaime Lamo de Espinosa, marquès de Mira-sol, que ens ha assegurat que l'arxiu de la família Palavicino, anteriors marquesos de Mira-sol, va ser venut durant la dècada dels anys 60 del segle XX. Com que a finals del segle XIX la família Pallavicino es va instal·lar a Madrid, hem intentant sense èxit localitzar l'arxiu familiar en els arxius públics.

La destrucció de l'Arxiu Municipal d'Oliva durant la Guerra del 36 ens ha impossibilitat conèixer més dades biogràfiques i patrimonials sobre la família Miranda i les seues activitats. En la mateixa línia, la crema de l'arxiu parroquial de Sant Joan del Mercat durant la guerra ens ha impedit conèixer les dates de naixement i defunció d'alguns membres de la família Mercader.

Per a properes investigacions o ampliacions d'aquest estudi, caldria investigar els protocols notariais dels fons de l'Arxiu de Protocols del Patriarca de València i la secció Clergat de l'Arxiu de Regne o recórrer a altres dipòsits arxivístics com l'Arxiu Municipal de València. Per últim s'hauria d'intentar localitzar documents relacionats amb la família

Pallavicino, marquesos de Mira-sol durant el segle XIX i XX, a la Secció Osuna de l'Archivo Histórico Nacional o a l'Archivo de la Comunidad de Madrid.

RELACIÓ DE FONTS DOCUMENTALS

- **Arxiu del Regne de València**

- **BATLLIA**

Llibre 1.212, full 82.

Lletra E, exp. 567.

- **CLERGAT**

Caixa 1, núm. 37 i 38

Caixa 152.

- **ESCRIVANIES DE CAMBRA**

Any 1707, exp. 18.

Any 1740, exp. 132

Any 1718, exp. 14

Any 1741, exp.5.

Any 1718, exp.95.

Any 1742, exp. 95.

Any 1723, exp. 17.

Any 1756, exp.122

Any 1724, exp. 25.

Any 1760, exp.43.

Any 1726, exp. 200

Any 1765, exp. 44.

- **MANAMENTS I EMPARES**

Any 1630, llibre 6é, mà 60, fol. 37

Any 1650, llibre 4t, mà 34, fol. 8.

Any 1671, llibre 3r, mà 26, fol. 21.

Any 1702, llibre 3r, mà 31, fol. 4.

- **PROTOCOLS NOTARIALS.**

Josep Domingo, sig. 726, any 1668.

Carlos de Borja, sig. 5.090, any 1708.

Josep Domingo, sig.727, any 1668.

Francesc Comes, sig.5.388, any 1760

Carlos de Borja, sig. 4.496, any 1701.

Francesc Comes, sig. 5.390, any 1764.

Carlos de Borja, sig. 4.497, any 1702.

José Royo, sig. 7.735, any 1733.

Carlos de Borja, sig. 4.498, any 1703.

Carlos de Borja, sig. 5.089, any 1711.

- REIAL AUDIÈNCIA

Processos, Part 1a, Llettra D, núm.370, any 1631.

Processos, Part 1a, lletra P, núm. 1089, any 1610.

Processos, Part 1a, Llettra R, exp. 138, any 1626.

Processos Part 1a, Llettra R, exp. 143, any 1627.

Processos, Part 2n, Llettra B, núm. 690.

- REIAL CANCELLERIA

Llibre 368, fol 68v, fol. 222 v.

Llibre 374, fol.144v.

Llibre 379, full 49r.

Llibre 563, fulls 145-146.

- SEMINARI DE NOBLES

Caixa núm.2, doc.2,3,5.

- **Arxiu de la Corona d'Aragó**

- CONSELL D'ARAGÓ

Lligall 645, núm.7.

Lligall 864, núm.7.

Lligall 892, núm.27,32,33,36.

Lligall 893, núm. 62.

Lligall 914, núm.55

Lligall 914, núm.145.

Lligall 924, núm.82.

- DIVERSOS

Sástago, 214, lligall I.2, núm.121.

Sástago, 242, lligall AJ, núm.59.

- REIAL CANCELLERIA

Llibre 384, full. 234.

- **Archivo Histórico Nacional**

- NOBLEZA

Osuna, lligall 221, doc. 20

Osuna, lligall 563, doc. 47.

Osuna, lligall 558, doc.20.

Osuna, lligall 734, doc. 3.

Osuna, lligall 837, doc. 20.

Osuna, lligall 857, doc.7.

Osuna, lligall 995, doc. 19.

Osuna, lligall 1.311.

Osuna, lligall 1.935, doc. 27.

- **Arxiu Històric de la ciutat de Gandia**

AB- 24, Manual de Consells.

AB-159, Llibre de jurats.

AB-494, Llibre capatron de peytas de la vila de Gandia

AB-496, Memòria de les peytes que responen els habitants...

AB- 543, Liquidación de rentas y utilidades de los vecinos de Gandia...

AB-544, Liquidación general de rentas y utilidades...

AB-1718, Libro de recibimiento de nobles de la ciudad de Gandia.

AB- 1876, Llibre Judiciari (1593-1615)

- **Arxiu de la Diputació provincial de València**

Arxiu de l'Hospital, VI-5-92. Libro capatrón de la Administración...

Arxiu de l'Hospital, VI-5-108. Libro de cobro de la rentas...

- **Biblioteca Valenciana**

Mss.310-15.

- **Biblioteca Històrica de la Universitat de València**

Va. 242. doc. 11, Alegación del derecho que asiste a doña Luciana Pallarés y Mercader.

- **Arxiu de la Seu de Gandia**

Llibre de baptismes.

Llibre de casats de 1580 a 1611.

Quinque libri, núm.3.

- **Arxiu de Santa Maria la Major d'Oliva**

I-I, *Quinque libri*, 1624-1668.

IV-90, 100, 101. Misses y sepultures.

Vària, Caixa 10.

Vària, Caixa 85.

BIBLIOGRAFIA

- ANDRÉS ROBRES, Fernando, "Aristocracia y censos en Valencia (A un siglo de la expulsión)", en *Homenatge al doctor Sebastià Garcia Martínez*, vol. II, València, Generalitat Valenciana, 1988, pàg. 215-228.
- ARDIT LUCAS, Manuel, *Els homes i la terra del País Valencià (segles XVI-XVIII)*, Barcelona, Curial, 1993.
- BARBER CASTELLÀ, Frederic, *Guardamar de la Safor. Estudi de la història del poble*, Ajuntament de Guardamar de la Safor, 2010.
- BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, Rafael, "Justicia y gracia: Lerma y los consejos de la monarquía ante el problema de la repoblación del reino de Valencia", en José Martínez Millán i María Antonia Visceglia (dirs.), *La monarquía de Felipe III*, volumen IV, Madrid, Fundación Mapfre, 2008, pàg. 255-331.
- BERNABÉ GIL, David, "La formación de un patrimonio nobiliario en el seiscientos valenciano. El primer marqués de Rafal", *Revista de Historia Moderna, Anales de la Universidad de Alicante*, núm.5, 1985, pàg. 11-66.
- BORONAT Y BARRACHINA, Pascual, *Los moriscos españoles y su expulsión. Estudio histórico-crítico*, València, Imprenta de Francisco Vives y Mora, 1901.
- CAMARENA MAHIQUES, Josep (ed.), *Colección de documentos para la historia de Gandia y su comarca*, Gandia, 1959.
- CASEY, James, *El regne de València al segle XVII*, Barcelona, Curial, 1981.
- CATALÁ SANZ, Jorge i BOIGUES PALOMARES, Juan José, "Bibliotecas nobiliarias: una primera aproximación a las lecturas de la nobleza valenciana del siglo XVIII", *Estudis: Revista d'Història Moderna*, núm. 14, 1988, pág. 103-144.
- CATALÁ SANZ, Jorge Antonio, *Rentas y patrimonios de la nobleza valenciana en el siglo XVIII*, Madrid, Siglo Veintiuno de España, 1995.

- CORREA BALLESTER, Jorge, *La hacienda foral valenciana. El real patrimoni en el siglo XVII*, València, Consell Valencià de Cultura, 1995.
- DOMÍNGUEZ TORMO, José María i PONS MONCHO, Francisco, *Sant Roc d'Oliva. Apuntes históricos*, Oliva, Junta pro I Centenario del templo parroquial de San Roque, 1989.
- FELIP SEMPERE, Vicent, "Notes sobre els Centelles al Regne de València i l'inventari del seu palau d'Oliva", *Cabdells*, núm.4, Oliva, 2004, pàg. 101-108.
- FELIPO ORTS, Amparo " La conformación del señorío de Villatorcas (1668-1696)" en María José Pérez Álvarez i Laureano M. Rubio (eds.), *Campo y campesinos en la España Moderna. Cultura política en el mundo hispano*, León, Fundación España de Historia Moderna, 2012, pàg.669-680.
- GANDOULPHE, Pascual "Les finances de la Bailía General de Valence (1555-1624): moyens et reflets d'une politique", *Melanges de la Casa de Velázquez*, vol. XXIX-2, 1993, pàg.7-35.
- GARCÍA HERNÁN, Enrique (ed.), *Monumenta Borgia (VI)(1478-155) Sanctus Franciscus Borgia Quartus Gandiae Dux et Societatis Iesu Praepositus Generalis Tertius*, València i Roma, Generalitat Valenciana i Institutum Historicum Societatis Iesu, 2003.
- GARCÍA PERLES, Felipe (ed.), *Los primeros pobladores de Gandia* de Roque Chabàs, Gandia, 1980.
- GIL OLCINA, Antonio "La propiedad de la tierra en los señoríos de jurisdicción alfonsina", *Investigaciones Geográficas I (1983)*, Anals de la Universitat d'Alacant, pàg.7-24.
- INFANTES, Víctor "Las ausencias en los inventarios de libros y de bibliotecas", *Bulletin Hispanique*, 99 (1997), pàg. 281-292.
- JUAN REDAL, Enric i JUAN CABALLER, Josep "La nobleza valenciana al servicio de los Habsburgo: los Pardo de la Casta, señores de Alaquàs (1610-1650)", *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs*, XXIX (2009), Col·lectiu Quaderns d'Investigació, pàg. 9-68.

- LA PARRA LÓPEZ, Santiago, *Los Borja y los moriscos*, València, Alfons el Magnànim, 1992.
- LLORET GÓMEZ DE BARREDA, Paz, *Ser noble en la València del segle XVII. El llinatge dels Vilaragut*, València, Alfons el Magnànim, 2005.
- MAHIQUES ROIG, Vicent, *Entre senyors, frares i bandolers. Notícia de l'antic terme general del Castell de Palma en el segle XVII*, Gandia, CEIC Alfons el Vell, 2006.
- MARTÍ I ASCÓ, Manuel, "Un distingit matrimoni en l'Oliva del segle XVII: Alonso de Celada i Clara de la Cerda", *Cabdells*, núm.2, 2000, pàg.47-74.
- MARZAL RODRÍGUEZ, Pascual, "Conflictos jurídicos a raíz de la expulsión de los moriscos valencianos", *Estudis: Revista d'Història Moderna*, núm. 20, 1994, pàg.183-205.
- MIÑANA, José Manuel, *La Guerra de Sucesión en Valencia*, València, Institució Alfons el Magnànim, 1985.
- PÉREZ GARCÍA, Pablo, "Una magistratura moderna: el justicia criminal (1598-1621)", *Estudis: Revista d'Història Moderna*, núm.12, 1985-1986, pàg. 207-229.
- PESET REIG, Mariano i GRAULLERA SANZ, Vicente, "Els censals i la propietat de la terra al segle XVII valencià", *Recerques: Història, Economia, Cultura*, núm.18, 1986, pàg.107-138.
- PONS MONCHO, Francisco, "Article VII: Callejero olivense IV", *Cabdells*, VI, 2009, pàg. 182-187.
- PONS FUSTER, Francesc, *Vespres de mort a Gandia (1500-1550)*, Gandia, CEIC Alfons el Vell, 2005.
- PONS FUSTER, Francesc, *La Germania a Gandia i el duc Joan de Borja*, Gandia, CEIC Alfons el Vell, 2008.
- PUJOL I CANELLES, Miquel, "Aportació a la biografia de Jeroni Pujades. Una biblioteca particular de començament del segle XVII", *Anals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 2012, vol. 43, pàg.98-247.

- REIZÁBAL I GARRIGOSA, Maria Socorro, "La familia valenciana de los Juliá. De mercaderes a señores de la baronía de Benidoleig (1565-1637)", *Estudis: Revista d'Història Moderna*, núm.18, 1992, pàg. 59-75.
- RODRIGO LIZONDO, Mateu "L'orgull del cavaller. L'ascensió del llinatge Sorell (València, segles XIV-XVII)", *B. Monogràfic II (Armes i lletres en el segle XV en la Corona d'Aragó: els casos dels cavallers Ausiàs March, Joanot Martorell i Bernat Sorell)*, eHumanista/IVITRA, núm.4, 2013, pàg. 165-200.
- RUIZ MARTÍN, Felipe, "La plaza de cambios de Valencia (siglos XIV-XVIII)", en *José Luis García Delgado (coord.), Economía, cultura y sociedad. Homenaje a Juan Velarde Fuertes*, Madrid, EUEDEMA, 1992, pàg.181-210.
- SENDRA I MOLIÓ, Josep, "Sobre una carta de franquesa atorgada pel duc de Gandia al prevere Josep de Celada (1611)", *Cadells*, VII, 2010, pàg.77-100.
- SERRA I PUIG, Eva, "Evolució d'un patrimoni nobiliari català durant els segles XVII i XVIII. El patrimoni nobiliari dels Sentmenat", *Recerques: Història, Economia i Cultura*, núm.5, 1975, pàg. 33-71.
- SOLER MOLINA, Abel i JORDÀ, Rafa, *Palmera. Geografia, història i patrimoni*, Ajuntament de Palmera, 2007.
- SOLER MOLINA, Abel, *La Safor. Història i geografia de la comarca*, Gandia, Mancomunitat de Municipis de la Safor, 2011.
- SOLER MOLINA, Abel, *Daimús. Geografia, història i patrimoni*, Daimús, Ajuntament de Daimús, Daimús, 2009.
- SOLER MOLINA, Abel i MOSCARDÓ SABATER, Emili, *Xeresa. Geografia, història, patrimoni*, Ajuntament de Xeresa, 2009.

Capítol I

Els Tamarit, descendents de cavallers i senyors de moriscos

1.1. Orígens i trajectòria familiar dels Tamarit.

La presència de la família Tamarit a la vila de Gandia la podem documentar almenys des del segle XIV. Un tal Jaume Tamarit¹ vivia l'any 1361 al carrer de la Plaça i tenia un patrimoni valorat en 4.000 sous. Aquest Jaume va ser jurat durant diversos anys entre 1380 i 1412 i es dedicava tant a les finances com a la compra venda de teixits. Lluís Tamarit era el col·lector de les rendes del duc de Gandia l'any 1441, exercia com a clavari de la vila l'any 1476² i n'arrendava les cises. Ell i la seua dona, Violant Verdeguer, senyora de Guardamar, vivien en una casa de la Vila Nova. Els Tamarit, durant el sege XV, continuaven dedicats al comerç de teixits, a comprar censals i a arrendar els serveis públics de la vila.

Mossén Miquel Tamarit heretava de sa mare, Violant Verdeguer, el senyoriu de Guardamar al voltant de l'any 1490 i, a l'igual que els seus avantpassats, formava part del personal de confiança dels diversos ducs de Gandia. En concret, va exercir de procurador de la duquessa Maria Enríquez i del seu fill Joan de Borja l'any 1516, i intentava buscar-los arrendataris per als trapigs del ducat.³ Miquel Tamarit, conjuntament amb la família Guitart, monopolitzava l'arrendament de les taules de la carn de la vila i accedia a diferents llocs claus del govern com ara jurat o jurat en cap.

Un dels fills de Miquel, mossén Lluís Joan Tamarit, apareix documentat com un dels 25 genets i cap d'infanteria que s'encarregà de la defensa de Gandia en juliol de 1532 davant un previsible atac de vaixells turcs.⁴ Lluís Joan formava part de l'oligarquia ciutadana i va exercir tant de jurat en 1524 com de jurat en cap en 1530. Del seu matrimoni amb

¹ Felipe García Perles (ed.), *Los primeros pobladores de Gandia* de Roque Chabàs, Gandia, 1980, pàg.24.

² AHCG, *Llibre general de la col·lecta de la peyta de murs i valls de la vila de Gandia*, B-499, fol. 22.

³ Francisco Pons Fuster, *La Germania a Gandia i el duc Joan de Borja*, Gandia, CEIC Alfons el Vell, 2008, pàg.39.

⁴ Enrique García Hernán (ed.), *Monumenta Borgia (VI)(1478-1551)*, València i Roma, Generalitat Valenciana i Institutum Historicum Societatis Iesu, 2003, pàg. 245.

Violant Sapena va tenir almenys quatre fills: Joana Magdalena, Miquel Jeroni, Vicent i Rafaela. Segurament altre fill de Miquel, mossén Gaspar Tamarit s'establia a la vila d'Oliva i entrava a formar part del personal de confiança del comte Francesc Gilabert de Centelles.⁵

Els fills de Lluís Joan, Miquel Jeroni i Vicent Tamarit exercien com a senyors de Guardamar durant el desarmament dels moriscos. Ambdós van ocupar els principals oficis de la magistratura municipal en un període que abasta des de 1552 fins a 1587. Vicent Tamarit exercia de jurat els anys 1567 i 1569 i de jurat en cap l'any 1570.⁶ Per la seua part, Miquel Jeroni va ser jurat en cap almenys cinc vegades, a més d'exercir de batlle senyorial del duc de Gandia al lloc de Bellreguard l'any 1572.⁷

Vicent Tamarit, encara que compartia la titularitat del senyoriu de Guardamar amb el seu germà Miquel Jeroni, apareixia clarament com el cap de la nissaga en diferents testaments familiars. Així, en el testament de la germana, Magdalena Tamarit, atorgat el 16 de maig i publicat el 22 de juny de 1558, Vicent era designat hereu universal. O en el testament del tio, el donzell Pere Tamarit, atorgat l'any 1564, el llegat més important era el de Vicent que rebia 50 lliures, una vinya en el camí de la Mar de Gandia - franca de particions i càrrecs i valorada en 170 lliures-, a més del cavall del testador i tota la seua roba. Encara que l'hereu universal de Pere Tamarit era un altre nebot, Gaspar, en cas que morira aquest sense descendència, tota l'herència aniria a parar a Vicent.⁸ Precisament, Miquel Jeroni Tamarit era el curador d'aquest Gaspar i dels seus dos germans: Marquina i Miquel. Miquel Jeroni Tamarit, del seu matrimoni amb Tomasa Salelles, va tenir almenys dos fills que no li van sobreviure. Per la seua banda, Rafaela Tamarit, filla de Vicent i Dorotea Rotlà, era batejada el 15 d'octubre de 1568 a la Seu de Gandia i heretava el senyoriu de Guardamar aproximadament l'any 1590 i havia de fer front, entre d'altres esdeveniments, a l'expulsió dels moriscos i a la ruïna familiar.

⁵ Vicent Felip Sempere, "Notes sobre els Centelles al Regne de València i l'inventari del seu palau d'Oliva", *Cabdells*, núm.4, Oliva, 2004, pàg. 106.

⁶ AHCG, *Llibre de jurats*, AB-159, fols. 35, 53, 73, 76, 78.

⁷ AHN, Secció Noblesa, Fons Osuna, lligall 857, doc.7.

⁸ AHN, Secció Noblesa, Fons Osuna, lligall 1311, per al testament de Magdalena Tamarit, i per al testament de Pere Tamarit, AHN, Secció Noblesa, Fons Osuna, lligall 221, doc. 20.

1.2. El senyoriu de Guardamar.

Com hem vist, la relació entre la família Tamarit i la família de Miranda es produeix arran de la compra venda del lloc de Guardamar l'any 1635. Al llarg de la seua història, aquest lloc ha tingut diversos noms la major part dels quals relacionats amb l'antropònim del titular del senyoriu. Així, durant el segle XIV rebia el nom de Rahal Verdeguer, durant el XV alqueria d'en Verdeguer i durant el segle XVI alqueria de Tamarit o Guardamar.

La primera referència documental del lloc data de finals del segle XIV amb motiu de la confecció d'un cens de mudèjars l'any 1381.⁹ Potser l'origen del lloc caldria situar-lo a principi d'aquest segle perquè l'any 1318 el rei Jaume II comandava a Sanç Ximenis que delimitara les marjals de Gandia, Daimús i Piles per tal de colonitzar-les. Per aquestes dates, alguns cavallers de Gandia començaven a rebre lots terra -216 fanecades- en estes marjals, d'aquesta manera el rei saldava alguns deutes que tenia la Corona.¹⁰ L'any 1329, i per mitjà del Fur 78, el rei Alfons convertia moltes finques agràries de patricis i cavallers en senyoriu en reconeixement a l'esforç que havien fet per colonitzar les terres i atraure població. Amb la senyoria alfonsina, el titular exercia tota la jurisdicció civil i alguns casos de jurisdicció criminal sobre els seus vassalls.

Per a poder accedir a aquest privilegi o fur del rei n'Alfons, els Verdeguer només havien de demostrar que en les seues terres vivien tres famílies de mudèjars ja que el terme general de Gandia va ser de naturalesa reial fins que fou venut als Borja l'any 1485. Així, l'alqueria de n'Ortoneda que estava prop de Bellreguard i l'any 1391 tenia tres famílies mudèjars, el Consell de Gandia ja li reconeixia la condició de jurisdicció alfonsina perquè "... e en la dita alqueria ha compliment de casats y la jurisdicció, segons lo fur nou..."¹¹

Si el territori que aspirava a convertir-se en senyoriu alfonsiu estava dins els termes generals d'una vila de naturalesa senyorial o noble, el nombre exigut de famílies mudèjars era set. Al Rahal Verdeguer o l'alqueria de Bernat Verdeguer, segons el cens de mudèjars de 1381, ja vivien tres famílies de mudèjars. Si mirem la població del lloc durant el

⁹ Josep Camarena (ed.), *Colección de documentos para la historia de Gandia y su comarca*, Gandia, 1959, pàg. 53.

¹⁰ Abel Soler, *Daimús. Geografia, història i patrimoni*, Ajuntament de Daimús, 2009, pàg. 119.

¹¹ Ferran Garcia Oliver (ed.), *El llibre d'establiments de Gandia*, Gandia, CEIC Alfons el Vell, 1987, pàg.111-112.

desarmament dels moriscos, l'any 1564, a Guardamar vivien deu famílies morisques¹², unes dècades després i segons el recompte del virrei Caracena (1609), a Guardamar hi havia un total de 24 cases¹³, per tant, havia augmentat la població de manera espectacular coincidint amb el creixement extraordinari de la població morisca en tot el Regne de València en les dècades prèvies a l'expulsió.

TAULA I	
EVOLUCIÓ DEMOGRÀFICA DE GUARDAMAR	
Font demogràfica	Veïns
1381, Cens de mudèjars	3
1391, Cens de mudèjars	3
1510, Cens de les Corts de Montsó	14
1563, Desarmament dels moriscos	10
1609, Escolano	10
1609, Recompte de Caracena	24
1635, Concòrdia atorgada pels germans Tamarit	15
1645, Vecindario del Reino de Valencia	15
1687, Consell de Veïns	16
1703, Fogatge	22
1712, Vecindario de Campoflorido	20
1730, Recompte de l'Equivalent	24
1768, Cens d'Aranda	146 (hab.)

Font: Joan Serafí Bernat i Martí i Miguel Ángel Badenes Martí, Creixement d'ela població valenciana, Alfons el Magnànim, 1994 i elaboració pròpia

A simple colp d'ull, l'aljama morisca de Guardamar semblava pròspera durant les últimes dècades del segle XVI. Hi havia dos matrimonis mixtos entre cristianes i moriscos i almenys alguns vassalls realitzaven operacions importants. La família Girilli, com que tenia terres que fitaven amb l'Hort de Balaguer, una heretat de la Companyia de Jesús, feia

¹² ARV, Reial Cancelleria, llibre 563, fols. 145,146.

¹³ Santiago La Parra López, *Los Borja y los moriscos*, València, Edicions Alfons el Magnànim, 1992, pàg. 67.

diferents negocis de compravenda de terra amb l'orde.¹⁴ Per la seua part, el morisc Silmi Sesen tenia una vinya i garroferar de 18 fanecades a Marxuquera i Gaspar Milles, terra d'horta i de moreres a la partida de Paloma de Gandia.¹⁵ L'accentuada diversificació social morisca es pot comprovar a partir d'altres exemples, així, la família Faraj de Benirredrà accedia a l'arrendament del comtat d'Oliva o els Boamit de Potries aconseguien reunir una important fortuna amb el comerç del sucre a les darreries del XVI.¹⁶

La senyoria, per la seua banda, intentava millorar la gestió del feu amb importants inversions. L'any 1580 decidia construir un trapig annex a la casa palau de Guardamar. L'arrendatari de les rendes dominicals, Miquel de Santa Fe, amb el permís dels Tamarit, deixava de portar la producció de canyamel de Guardamar al veí trapig de Daimús. Des de temps immemorials, els senyors de Daimús repartien el planter de la canyamel entre els vassalls de Guardamar a canvi que aquests portaren la collita al trapig i hi partiren la meitat amb els senyors de Daimús. La decisió de Miquel de Santa Fe provocava la queixa dels senyors de Daimús davant, la Cort de Justícia de Gandia, perquè aquests ja havien comprat llenya i garrofes per als rossins, és a dir, havien previst totes les despeses necessàries per a moldre la canyamel de Guardamar al seu trapig. En la seua defensa, Santa Fe informava les autoritats que, en el contracte d'arrendament del senyoriu de Guardamar, s'havia obligat amb els Tamarit a aixecar un trapig en aquest lloc i mentrestant podia portar la producció de canyamel al trapig que volguera.¹⁷ El trapig de Guardamar, l'últim construït a la zona, entrava en funcionament l'any 1583 i produïa 343 formes de sucre, just abans de l'expulsió, l'any 1608, 248 formes i l'any 1612, tan sols 46 formes.¹⁸

Amb la documentació de què disposem, és fa complicat saber a quant ascendia la renda senyorial abans de l'expulsió dels moriscos, però en una data prou tardana l'any 1627 i proporcionada per una font interessada, la senyora Rafaela Tamarit demanant al Consell d'Aragó ajuda davant els seus creditors, ens assabentem que abans de l'expulsió el lloc proporcionava 800 ducats de renda¹⁹, és a dir, 840 lliures.

¹⁴ ARV, Clergat, caixa 152.

¹⁵ AHCG, *Llibre de peïta*, AB 494, fol.340.

¹⁶ Abel Soler, *La Safor. Història i geografia de la comarca*, Gandia, Mancomunitat de Municipis de la Safor, 2011, pàg. 269.

¹⁷ Abel Soler, *Daimús. Geografia, història i patrimoni*, Daimús, Ajuntament de Daimús, Daimús, 2009, pàg. 154.

¹⁸ S. La Parra López, *Los Borja y los...*, pàg. 152.

¹⁹ ACA, Consell d'Aragó, lligall 924, doc.82.

Taula II	
EVOLUCIÓ DEL PREU DE L'ARRENDAMENT SENYORIAL (1608-1755)	
Any	Preu
1608	840 lliures
1627	210 lliures
1632	648 lliures i 10 sous
1710	589 lliures i 4 sous
1755	476 lliures
1815	651 lliures

Elaboració pròpia.

Pel que fa al patrimoni familiar, Vicent Tamarit havia venut una vinya de 10 fanecades valorada en 170 lliures²⁰ i s'havia convertit en censalista dels compradors, el matrimoni format per Jeroni Pujades i Esperança Roger, que no podia lliurar la totalitat del preu de venda. Per la seua banda, el seu germà, Miquel Jeroni Tamarit tenia un important patrimoni: una casa al carrer de Santa Clara de Gandia que donava a tres carrers públics, una altra casa amb celler i cups, i un corral. També era propietari d'un total de 70 fanecades de terra vinya i horta a la partida Paloma, entre el terme de Gandia, el de Guardamar i el de Bellreguard. Aquesta important propietat serà la més sol·licitada pels creditors a l'hora d'embargar els béns de la senyoria durant la dècada dels anys 20 del segle XVII. I a més, hauríem de comptar amb dos cases familiars al carrer de la Vila Nova de Gandia.

Tanmateix, la situació financera dels Tamarit era comprometedora. El 6 de setembre de 1576, Lluís Ferrer, Miquel Jeroni i Vicent Tamarit carregaven un cens de 600 lliures a favor del mercader de sucre Josep de Luca. La garantia d'aquest cens era el senyoriu de Guardamar. No sabem si aquest préstec estava destinat a la necessitat de cobrir les despeses d'aixecar un trapig al lloc, però les dates entre el préstec i el contracte amb l'arrendatari Santa Fe són molt properes; a més, el creditor era un mercader de sucre que potser tenia interès en comprar el sucre refinat del futur trapig de Guardamar.

²⁰ AHCG, *Llibre capatró de peytas de la vila de Gandia*, AB. 494, fols. 80, 170, 180, 201.

En principi, tant el patrimoni de la família Tamarit, com la renda senyorial podien fer front, a bastament, als interessos del cens contret a favor de Josep de Luca. L'any 1626, es pagava pel cens de Josep de Luca, una pensió de 65 lliures anuals, és a dir, que l'interés del cens era superior al 10 del per cent, encara que aquesta pensió podia incloure possibles ròssecs. Per tant, i només de manera aproximada, amb els ingressos anuals dels drets senyorials - 840 lliures- es podia fer front a les pensions d'aquest cens.

El problema, no obstant això, era que hi havia més deutes. Segons la mateixa Rafaela Tamarit, i davant del Consell d'Aragó, tots els deutes que tenia l'any 1627 eren d'abans de l'expulsió i no havien estat contrets per ella sinó pels seus avantpassats. Així, a banda del cens carregat a favor de Josep de Luca que heretaria la seua viuda, Francesca Peris, hauríem de comptar també amb un cens carregat a favor del convent de Santa Clara de Gandia de 200 lliures. A més, l'aljama de Guardamar s'havia endeutat en una fórmula sovint utilitzada pels senyors que necessitaven diners i no trobaven prestamistes. Els creditors obligaven els senyors a comprometre el senyoriu i els vassalls en cas d'impagament. L'aljama de Guardamar responia per un censal de 600 lliures a favor de la viuda de Joan Losano²¹ de Gandia, aquest censal devengava una pensió de 30 lliures a l'any; l'aljama també havia de pagar les pensions d'un censal de 568 lliures a favor del Capítol de la Seu de Gandia. Dídac Vives, senyor de Montixelvo, era un altre dels censalistes de l'aljama, havia comprat un censal de 300 lliures que produïa una pensió de 7 lliures i 10 sous. I finalment, Francesc Pineda, prevere de Lluçena, era propietari d'un censal de 225 lliures pel qual cobrava una pensió d'11 lliures i 1 sou.²²

En total, el deute que coneixem de la família Tamarit i del seu senyoriu ascendia a 2.493 lliures. Dídac Vives cobrava del seu préstec un interès molt baix, el 2,5 per cent, mentre que el prevere de Lluçena aproximadament el 5 per cent, el mateix interès que cobrava la viuda de Joan Losano. Hauríem de fer un càlcul aproximat de les pensions que es pagaven als altres censalistes a partir d'un tipus d'interès mitjà del 6,66 per cent. Així les coses, al convent de Santa Clara de Gandia se li pagaria una pensió de 13,32 lliures, i per últim, al Capítol de la Seu de Gandia, 38 lliures. Si sumem totes les pensions anuals que havien de fer front els Tamarit pels seus deutes, obtenim 164 lliures i 15 sous.

²¹ Joan Losano exercia de jurat de la vila durant l'any 1613, AHCG, *Llibre judiciari*, AB 1876, pàg. 368.

²² ARV, Manaments i empires, any 1641, llibre 5é, mà 45, full 11 i ARV, protocols notarials de José Ramón Calvo, sig. 14.643, 23 de juny de 1870.

Taula III			
Radiografia del deute de la família Tamarit (1635)			
Titular del censal	Pensió anual que es paga	Quantia del deute	Interés
Misser Josep de Luca	65 lliures	600 lliures	10%
Viuda de Joan Losano	30 lliures	600 lliures	5%
Capítol Seu de Gandia	38 lliures	568 lliures i 8 sous	(6,66%)
Dídac Vives	7 lliures i 10 sous	300 lliures	2,5%
Francesc Pineda	11 lliures i 5 sous	225 lliures	5%
Convent de Santa Clara	13 lliures	200 lliures	(6,66%)
Total	164 lliures i 15 sous	2.493 lliures i 8 sous	

Font: ARV, Manaments i empires, any 1641, llibre 5é, mà 45 i Reial Audiència, Part 1a, Llettra R, exp.138, any 1626.

Segons l'historiador James Casey, els interessos que havien de pagar els senyors valencians a llurs creditors abans de l'expulsió representaven entre un quart i un terç de llurs rèdits anuals²³, un percentatge que era considerat comprometedor per a la bona marxa d'un senyoriu. En el nostre cas, la suma dels interessos anuals que havien de respondre els Tamarit representava el 19,561% de la seua renda senyorial, i per tant, no arribava al quart. Tanmateix, el criteri de Casey seria vàlid sobretot per a les grans rendes senyorials del regne. Necessitaríem més dades per a obtenir un diagnòstic adequat al voltant de la situació financera de la família. Les variables que abonarien la hipòtesi d'una situació econòmica no gaire dolenta seria la presència d'altres persones que responien conjuntament amb els Tamarit almenys en dos censos: Lluís Ferrer, en el cens propietat de Josep de Luca i Anna Costa, cunyada de Rafaela, en el cens del convent de Santa Clara. Pel contrari, no coneixem a quant ascendia la despesa familiar o quants membres de la família vivien de la renda senyorial. En eixe sentit, Rafaela tenia una família nombrosa fruit dels seus dos matrimonis: almenys sis fills i la germana, Magdalena Tamarit, casada amb Bartomeu Beltran, en teoria també era senyora proindivisos de Guardamar.

²³ James Casey, *El regne de València al segle XVII*, Barcelona, Edicions Curial, 1981, pàg. 148.

1.3. Repercussions de l'expulsió dels moriscos.

No coneixem el moment concret en què Rafaela Tamarit va heretar el senyoriu de Guardamar però la data més extrema en què son pare, Vicent Tamarit, ha deixat rastre documental és l'any 1580. Per la seua part, Miquel Jeroni Tamarit encara exercia com a jurat en cap de la vila de Gandia²⁴ l'any 1587. L'any 1604, el ciutadà Pere Monge exercia de comendatari administrador de Guardamar i representava als hereus dels senyoriu. Per tant, hauríem de situar durant aquest període, el canvi en la titularitat del senyoriu.

Rafaela Tamarit s'havia casat l'11 d'agost de l'any 1591 amb el notari Pero Pérez de Culla²⁵, membre de l'elit ciutadana de Gandia, i també servidor, com moltes altres famílies locals, del duc de Gandia. Pérez de Culla redactava un codicil, el 12 de setembre de 1603, on declarava hereus universals els seus fills Gaspar, Baltasar i Dorotea. Pel que fa a la dona, Rafaela Tamarit, gaudiria de l'usdefruit de tots els béns del marit mentre fóra viuda i visquera amb els fills del matrimoni.²⁶ Tanmateix, Rafaela Tamarit es casava l'any 1606 en segones núpcies amb el ciutadà Pere Francesc Monge que, com hem vist, era el comendatari de Guardamar l'any 1604. Pere Monge era justícia de la vila l'any 1610. D'aquest segon matrimoni, Rafaela tindria almenys tres fills: Pere Francesc, Francesca i Eugènia.

L'expulsió dels moriscos decretada pel rei Felip III en setembre de 1609 va provocar un terratrèmol demogràfic i econòmic al Regne de València. Amb l'expulsió dels moriscos, la renda senyorial es va enfonsar i de retruc, la família no va poder respondre als deutes antics contrets. Eixa era la causa que ells, i molts altres senyors, al·legaven davant el Consell d'Aragó per justificar la seua ruïna. Les repercussions d'aquesta decisió política a nivell local van ser en el nostre cas rotundes. Tan sols 26 anys després de l'expulsió dels moriscos i malgrat els esforços per evitar-ho, la família Tamarit es veia obligada a vendre el senyoriu de Guardamar després d'haver estat en les seues mans durant 300 anys. Rafaela Tamarit, senyora del lloc entre 1590 i 1630, va haver de lluitar contra els creditors i els jutges de la Reial Audiència perquè no li executaren el feu.

²⁴ AHCG, *Llibre de jurats*, AB-159, fol. 113.

²⁵ ASG, *Llibre de casats de 1580 a 1611*, fol. 30.

²⁶ ARV, Clergat, caixa 152.

Els efectes més immediats de l'expulsió foren que el lloc de Guardamar va quedar despoblat. Les, aproximadament, 24 cases del lloc van quedar buides i les terres abandonades. Si de cas, algun membre de la família Tamarit o alguna persona de confiança quedà a la casa de la senyoria per a evitar robatoris i guardar els ramats i els animals de corral que els moriscos no havien pogut emportar-se. No debades, en alguns pobles abandonats del ducat de Gandia van ser robades portes, reixes i finestres de les cases dels moriscos. Tots els béns dels moriscos expulsos de Guardamar passaven a ser propietat de la senyoria.

Ja un mes després de l'expulsió dels moriscos, la situació va esdevenir especialment crítica: sense llauradors per a cultivar les terres, els senyors no cobraven les rendes i per tant, no podien fer front als pagaments dels interessos dels deutes. Per això, diferents disposicions reials intentaven protegir els interessos dels senyors feudals, com una Reial Pragmàtica publicada a València el 29 de novembre de 1609 que manava suspendre durant un any les execucions contra els llauradors que sembraven les antigues terres de moriscos. I és que els creditors, per poder cobrar els deutes dels senyors, intentaven executar les collites dels vassalls. El rei també rebaixava les contribucions del delme i les primícies a la meitat però amb la condició que en un termini de 10 dies els senyors buscaren repobladors per a començar a sembrar; en cas contrari, els creditors ho podrien fer pel seu compte.

A partir d'ara, Rafaela Tamarit s'havia d'espavilar per a trobar repobladors, vassalls que anaren a viure al seu lloc i conrearen les terres. Com a dificultat afegida a la repoblació, els senyors alfonsins que volien mantenir la seua jurisdicció havien de trobar i establir com a mínim 15 repobladors que era la quantitat que exigien els furs. El fur número 78 aprovat per Alfons II l'any 1329 encara que només exigia huit famílies islàmiques per mantenir la jurisdicció, en el cas que aquestes foren cristianes, el còmput s'elevava a quinze.²⁷ En els cas de Guardamar, si Rafaela Tamarit o el seu marit, Pere Monge, no aconseguien 15 emfiteutes perdien la jurisdicció alfonsina en favor del duc de Gandia.

Un any després de l'expulsió, la senyoria de Guardamar encara no havia trobat repobladors que substituïren els antics moriscos, ja que havia hagut d'acudir als llauradors de Gandia perquè conrearen les terres del lloc a canvi d'una partició de fruits molt baixa.²⁸ El curador de Dídac Vives, creditor de l'antiga aljama de Guardamar, havia acudit a la Reial

²⁷ Antonio Gil Olcina, "La propiedad de la tierra en los señoríos de jurisdicción alfonsina", *Investigaciones Geográficas I (1983)*, Anals de la Universitat d'Alacant, pàg.7.

²⁸ ARV, Reial Audiència, Processos, part 1a, lletra P, núm. 1.089, any 1610.

Audiència per a demanar el segrest dels fruits del lloc i d'eixa manera cobrar-se les pensions del seu censal. En el plet, Pere Francesc Monge, marit de Rafaela, retreia al seu creditor voler cobrar els interessos amb puntualitat en una situació de ruïna generalitzada provocada per l'expulsió. Monge proposava a la Reial Audiència que es nomenaren alfarrassadors per les dos parts en litigi per tal que Dídac Vives poguera cobrar-se fiances. La falta d'acord entre els litigants era, per a la senyoria, una pèrdua de temps i de diners en advocats i procuradors.

En gener de 1611, la Corona enviava a València els comissaris Sabater i Fontanet per a solucionar la qüestió de la repoblació i els censals. Aquests publicaven una crida²⁹ on donaven als senyors un termini de 6 mesos per a repoblar els seus llocs; en cas contrari, aquests comissaris s'encarregarien de fer-ho. A més, prohibien als nous repobladors abandonar els llocs en un termini de quatre anys. El 15 de juliol de 1611, un edicte reial publicat per Fontanet ordenava que en un termini de 15 dies els senyors havien de repoblar els seus llocs i presentar la carta pobla. Aquells senyors que volgueren, podien sol·licitar la reducció de l'interés dels seus censals si abans presentaven un informe de les seues rendes i el seu patrimoni. També podien sol·licitar una pensió per aliments però en aquest cas havien de demostrar que amb les seues rendes no podien pagar els interessos dels censals ni tampoc cobrir les despeses mínimes per al manteniment del seu estatus social.

Per fi, i amb molt de retard, la Corona donava una solució al greu problema dels censals impagats. El rei Felip III acceptava en part les exigències de la noblesa i publicava a València el 15 d'abril de 1614, la Reial Pragmàtica coneguda com *Asiento de las casas de los títulos, barones y dueños de lugares que por la expulsión de los moriscos del Reyno de Valencia quedaron despoblados*. Amb aquest edicte, els creditors no podien embargar els vassalls per a cobrar-se els deutes dels senyors. Aquests últims, durant deu anys, no podien ser obligats judicialment a redimir els censals o violaris carregats abans de l'expulsió. Segons aquest document, el senyoriu de Guardamar: "...la casa de Pedro Monge de Gandia³⁰, su mujer y otros, cuyo se dize ser el lugar de la Alcúdia dels Tamarits..." entrava a formar part del grup de 34 cases senyoriales a què se'ls reduïa al 5 per cent l'interés dels

²⁹ Rafael Benítez, " Justicia y gracia: Lerma y los Consejos de la monarquía ante el problema de la repoblación del Reino de Valencia", en José Martínez Milán (coord.), *La monarquía de Felipe III*, vol.IV, Fundación Mapfre, 2008, pàgs. 268, 296.

³⁰ Pascual Boronat, *Los moriscos españoles y su expulsión. Estudio histórico-crítico*, València, impr. Vives i Mora, 1901, vol. II, pàg. 639.

censals que responien els antics llocs de moriscos, emperò el rei no considerava necessari concedir als titulars del senyoriu de Guardamar cap assignació en concepte d'aliments.

L'1 d'agost de 1612, Rafaela Tamarit i de Monge i Magdalena Tamarit i de Beltran, germanes, havien aconseguit pobladors per a Guardamar perquè davant del notari gandià Bernat i Benaches signaven actes d'establiments, capitulació i concòrdia amb els nous vassalls.

1.4. La fallida de la hisenda senyorial.

La segona dècada del segle XVII va ser especialment conflictiva per a la senyoria. Tal vegada els censalistes de Rafaela Tamarit compartien una estratègia per a acudir tots ensems als tribunals i exercir una mena de tenalla en vistes a executar un bé desitjat per molts com era un senyoriu de vassalls. Encara que la causa més probable de l'augment dels plets era que ja havia passat el termini de deu anys en què els creditors no podien demanar execucions segons el *Asiento General* de 1614. Passat aquest termini de temps, la família Tamarit no havia pogut redreçar els seus ingressos i fer front als interessos dels censals.

A la pressió psicològica exercida pels nombrosos plets entaulats pels creditors, se sumava l'actuació dels oficials del duc i de les autoritats de la vila de Gandia en contra dels interessos de Rafaela Tamarit. El fet que, per aquesta època, Rafaela fóra viuda i amb fills menors d'edat, havia animat els creditors a intensificar les seues accions judicials, o pot ser que algun personatge ben posicionat pensava que havia arribat l'oportunitat d'adquirir un senyoriu. A tall d'exemple, en un informe de finals del segle XVI enviat al marquès d'Aitona per un dels seus administradors, se li aconsellava que comprara alguns llocs de cavallers com ara Ròtova o Castellonet de la Conquesta, perquè els preus de venda eren baixos i d'aquesta manera augmentaria els seus estats.

"...dins lo terme y baronia de Palma hi ha llochs de alguns cavallers y si volguessen comprar-los seria molt gran millora, perquè los preus no són molt grans y essent units ab Palma valrien molt més y estar huy venal lo lloch de Ròtova que es ven per executió de Cort y tanbé lo señor de Castellonet

lo vendria de bona gana, perquè com no tenen plena jurisdicció tenen algun fastidi dels de Palma y, trobant comprador, vendrien"³¹

En el nostre cas, no sembla que el duc de Gandia poguera estar interessat en la compra de senyoriu ja que per aquesta època més bé es veia obligat a vendre'n. Però probablement, algun dels seus creditors, o algun membre de l'oligarquia ciutadana de Gandia hi estava interessat. En principi i pel que es desprén de la documentació, l'enfrontament entre la senyoria de Guardamar i el duc de Gandia pivotava al voltant del conflicte entre la jurisdicció del duc i la jurisdicció alfonsina de la família Tamarit.

El primer procés civil en què es va veure embolicada Rafaela Tamarit i de què tenim referència documental, va començar el 24 de maig de 1621. En aquest cas, el plet estava relacionat amb la família del primer marit, Pero Pérez de Culla.³² El notari Jaume Ferrandis aconseguia de la Cort de la Governació de València una ordre d'execució de béns contra Lluïsa Ferrandis de Mesa, viuda de Nofre Pérez de Culla, i contra els seus hereus, Joan i Pero Pérez de Culla, per un deute de 2.150 lliures que havien heretat de Nofre Pérez de Culla i que no havien pagat. Com que Nofre i Pero Pérez de Culla havien mort, el notari intentava que Rafaela Tamarit, a qui considerava beneficiària de l'herència dels Pérez de Culla i curadora dels seus fills, Gaspar, Baltasar i Dorotea, pagara el deute o se li executaren els béns. Rafaela Tamarit al·legava dies després que ella no era curadora dels tres fills esmentats ja que aquests eren majors d'edat; ni tampoc gaudia de l'herència de Pero Pérez de Culla perquè amb el seu segon matrimoni amb Pere Francesc Monge havia perdut tots els drets sobre aquesta. Tot i així, la Cort del Justícia de Gandia accedia a sa casa i empenyorava béns per un valor de 80 lliures, en la seua major part matalassos, cadires, escriptoris, llençols i diferents peces de vestir. També accedien a la casa de Joan Pérez de Culla però en aquest cas "tornaren en blanc" perquè després de fer l'escorcoll, no trobaren cap bé moble.

D'altra banda, Francesca Peris, viuda del mercader de sucre i doctor en lleis, misser Josep de Luca, reclamava a l'Audiència de València l'any 1623, l'execució dels béns de Rafaela Tamarit per un impagament de 65 lliures que eren el que sumaven les pensions i possibles róssecs no pagats d'un censal de 600 lliures que ja coneixem.³³ L'Audiència de València donava la raó a Francesca Peris i ordenava al justícia de Gandia embargar els béns

³¹ Vicent Mahiques Roig, *Entre senyors, frares i bandolers. Notícia de l'antic terme general del castell de Palma en el segle XVII*, CEIC Alfons el Vell i Ajuntament de Palma, 2006, pàg. 191.

³² ARV, Clergat, caixa 152.

³³ ARV, Reial Audiència, Processos, Part 1a, Lletre R, exp. 138, any 1626.

mobles de la denunciada. L'any 1624, els oficials del duc de Gandia, com que no havien trobat béns mobles en el domicili de Rafaela, decidien embargar i segrestar 40 fanecades sembrades de forment, en 15 trossos diferents, pertanyents a repobladors de Guardamar.

Dos anys després, el procés continuava, el notari de Francesca Peris, davant la Reial Audiència notificava que s'havia tramés la sentència a la casa de dita executada i en no haver béns a embargar, demanava executar el senyoriu de Guardamar segons les condicions pactades quan es va carregar el censal l'any 1576. El tribunal acceptava les pretensions dels denunciants i intentava posar en venda el senyoriu de Guardamar. El 27 de setembre de 1626 però, Sebastià Mey, l'advocat de Rafaela Tamarit, introduïa davant el magistrat de l'Audiència, Baltasar Sans, un recurs de nul·litat i apel·lació contra la sentència a favor de Francesca Peris. Els seus arguments per intentar evitar la venda del senyoriu eren que la quantitat que es devia ara, 75 lliures, es podia cobrir amb les collites del senyoriu o amb la venda de qualsevol bé moble d'aquest i que les pragmàtiques i les ordinacions reials prohibien l'alienació dels senyorius dels cavallers.

Paral·lelament, en la Cort de Justícia de la procuració i de la Batllia General de Gandia, és a dir, la justícia senyorial del duc de Gandia, s'iniciava el 27 de març de 1626:

“... execució vers e contra Rafaela Tamarit y de Monge, viuda de Pere Monge, senyora de l'alqueria dels Tamarits [...] i los particulars de dita alqueria per quantitat de 340 lliures que li són deutors, per tantes anyades de peita que dita Rafaela Tamarit y dits pobladors són deutors al patrimoni de Sa Excel·lència...”³⁴

Eixe mateix dia, Miquel Grau i Joan Martí, constituïts en oficials de la Cort, accedien a la casa de Rafaela Tamarit però “...per no haver ofert béns que poder escriure, la Cort tornà en blanc...” Al dia següent, el corredor públic de la Cort va fer pública una relació de béns que tenia Rafaela Tamarit en el terme de Gandia perquè pogueren ser embargats fins a cobrir les 340 lliures, de l'impost de la peita. Els jurats de la vila, ja l'any 1613, es queixaven perquè “...des d'ençà l'any 1604 que foren les Corts en la ciutat de València, moltes persones no volen pagar les peytes ordinàries que responen a la dita vila sobre les cases y terres possehiere aquell. El rei los ha fet mercé eximint-los de pagar dites

³⁴ AHN, Secció Noblesa, Fons Osuna, lligall 563, núm.30, doc.4.

peytes..."³⁵ En aquestes Corts, el Braç Militar i Eclesiàstic aconseguia del rei una pragmàtica per no pagar la peita.³⁶

Les terres que la Cort de Gandia embargava a Rafaela Tamarit eren 70 fanecades de terra oliverar en la partida Paloma arrendades a diferents llauradors, que eren les mateixes que declarava, son tio Miquel Jeroni Tamarit durant la segona meitat del segle XVI. Al costat d'aquesta finca la senyora de Guardamar tenia unes altres 30 fanecades que eren de nova població i franques de partició i cens. El duc de Gandia, després de l'expulsió, havia adjudicat importants lots de terra a diferents membres de l'oligarquia de Gandia com a pagament pels seus serveis. De fet, Pere Monge havia passat de tenir 4 fanecades en aquesta partida abans de l'expulsió, a tenir-ne al voltant de 40 fanecades.

La situació judicial de Rafaela Tamarit s'agreuja el 29 d'octubre de 1626. El procurador i batlle general de la vila i ducat de Gandia, a instància del procurador patrimonial del duc, procedia a executar cert decret de venda de les terres de Rafaela Tamarit per aquell ofertes a la Cort de Justícia per tal de poder pagar a Francesca Peris. L'actuació dels representants del duc provocava la protesta de Sebastià Mey, advocat de Rafaela, davant la Reial Audiència on acusava els oficials de Gandia de no tenir en compte el recurs de nul·litat i apel·lació presentat i el fet que el decret de venda havia estat recorregut. A finals d'any, l'advocat del duc, Amaro Ferrer, contraatacava i es presentava davant la Reial Audiència per al·legar que aquesta instància judicial era incompetent i que el plet es traslladara a Gandia i a la jurisdicció del duc per ser la denunciada veïna de Gandia. El doctor de la Reial Audiència, Cristòfol Cardona, li donava la raó, fet que provocava un altre recurs per part de Rafaela Tamarit ja durant l'any 1627, on demanava que el plet passara a una altra Sala de l'Audiència perquè els béns que s'intentaven executar pertanyien a menors d'edat. Segurament aquests menors eren els seus fills: Pere Francesc, Eugènia i Francesca Monge. La sol·licitud del canvi de Sala devia ser una argúcia legal per a evitar un jutge desfavorable.

Tanmateix, els conflictes processals no havien fet més que començar, perquè un altre creditor entrava en escena. El síndic del convent de Santa Clara de Gandia, Francesc Silvestre, davant l'impagament de les pensions d'un cens de 200 lliures, demanava al batlle del duc que procedira a l'embargament dels béns dels deutors, cosa que aconseguia el 18 de

³⁵ AHCG, *Llibre Judiciari (1593-1615)*, AB 1876, fol. 368.

³⁶ V. Mahiques, *Entre senyor, frares ...*, pàg. 129.

gener de 1627 per sentència favorable del batlle Pere López.³⁷ En aquest plet, com en els altres, l'advocat de Rafaela Tamarit acudia a l'Audiència per a interposar un conflicte de competències, perquè no reconeixia l'autoritat judicial dels representants del duc. Mey denunciava que el justícia senyorial, volia embargar fins i tot els béns que havien de servir d'aliments a Rafaela Tamarit i la seua família, la qual cosa anava en contra dels Furs. I és que la senyora de Guardamar, per evitar la incautació dels béns sol·licitada pels creditors, havia demanat a la Reial Audiència el segrest del senyoriu. Es tractava de la figura jurídica del *segrest i aliments* mitjançant la qual, els béns dels nobles en procés d'execució eren posats en mans d'un administrador nomenat per la Corona. Aquest administrador s'encarregava de cobrar les rendes dominicals, abonava al senyor una quantitat d'acord amb el seu rang i del que sobrava pagava els deutes. A més, hem de tenir en compte que l'administrador també havia de cobrar un sou, així les coses, els creditors només rebien una minsa quantitat del que els pertocava.

Amb aquesta figura legal els senyors podien continuar residint en els seus llocs i exercir la jurisdicció i els camperols del senyoriu no podien ser embargats pels creditors. L'any 1625 un total de 42 cases senyoriales havien demanat el segrest de béns i la concessió d'una pensió.³⁸ Precisament, l'argument que utilitzava l'advocat de Rafaela contra la sentència d'execució del batlle de Gandia era que la Reial Audiència era l'única competent a l'hora d'executar béns per haver acceptat el segrest dels béns i la causa d'aliments i, per tant, els tribunals inferiors no podien actuar.

El 7 de febrer de 1627, el síndic del convent de Santa Clara demanava a la Reial Audiència que:

“...la part adversa ha d'introduir la causa davant del comte i duc de Gandia perquè la causa s'ha portat per la Cort de la Procuració General de la vila de Gandia y són vehins y habitants de dita vila y vassalls del duc, lo qual per tenir tota la jurisdicció és jutge en qualsevol apel·lació...”.

El 17 de febrer d'aquest any, li tocava el torn a Crespí Pérez, procurador fiscal, i patrimonial del duc, que al·legava davant la Reial Audiència el mateix argument que ja coneixem “...el duc té jurisdicció en la vila i els adversaris són vassalls d'ell i la causa d'execució s'ha de seguir en la Cort de la Procuració General de la vila...” Els oficials del duc apel·laven als Furs del Regne de València segons els quals els denunciats no podien

³⁷ ARV, Reial Audiència, Processos, Part 1a, Lletre R, exp. 143, any 1627.

³⁸ J. Casey, *El regne de...*, pàg. 149.

introduir apel·lació en la Reial Audiència sinó tan sols davant del duc. El jutge instructor de la Reial Audiència, Melcior Sisternes, donava la raó als oficials del duc i demanava que la causa i les parts foren restituïdes a la jurisdicció del duc de Gandia i davant el jutge per aquell nomenat en dita causa. El 4 de març Sebastià Mey recorria la sentència de Melcior Sisternes perquè Rafaela Tamarit era senyora d'un lloc i descendent de cavallers i per tant no podia ser jutjada per un noble sinó pels oficials del rei.

No sabem si darrere el zel dels representants judicials del duc de Gandia existia només un afany de fer valdre la seua jurisdicció davant les senyories alfonsines - un tema candent durant tota la Baixa Edat Mitjana al terme general de Gandia que afectà a altres senyors alfonsins com ara el de Daimús - o si s'amagaven interessos econòmics per tal de provocar la venda del senyoriu de Guardamar o la venda d'una important finca de 100 fanecades en el terme de Gandia. L'estratègia seguida per l'advocat de Rafaela era evitar, per totes les vies possibles, que els plets se substanciaren en la Cort de Gandia segurament perquè la posició del duc, o els seus protegits a la vila, no li era gens favorable.

De totes maneres, els diferents embargaments, els bans públics que treien a subhasta -corredor públic- el senyoriu i les terres, de segur, van provocar un veritable daltabaix psicològic en la família. Així ho expressaven anys després els fills de Rafaela, per exemple, Gaspar Pérez de Culla Tamarit, qualificava les accions dels seus creditors de "vexacions", o Pere Monge Tamarit acusava els oficials del duc de molestar-los contínuament. I segurament per això s'acudia al Consell d'Aragó, en un intent desesperat de demanar al rei que intercedira. En un document sense data, però que nosaltres situem entre 1627 i 1630 per la resta que n'hi ha al lligall, Rafaela Tamarit elevava una súplica al Consell d'Aragó per a evitar que els seus creditors li vengueren el senyoriu de Guardamar. El document en sí ens resulta molt valuós, perquè se'ns revela com una fotografia nítida del moment. Ben interessant és la imatge que tenen de sí mateix els cavallers del moment "...Raphaela Tamarit, de Gandia, viuda pobre con 4 hijos [...] por ser militar y muy pobre..."³⁹ Fins i tot, sabent que en aquests casos sempre s'exagera, la situació no devia ser molt allunyada de la realitat.

El principal argument que esgrimia Rafaela Tamarit en la súplica era el daltabaix provocat per l'expulsió dels moriscos, decisió que havia pres el pare del rei Felip IV i al qual ara es demanava clemència:

³⁹ ACA, Consell d'Aragó, lligall 924, núm.82.

“... dize que por tener el lugar de Guardamar, o la alquerieta de los Tamarits, antes población de moriscos, algunos acrehedores por deudas antiguas del dicho lugar, y como las deudas o cargos sean de tiempos de antes de la expulsión de los moriscos, en el qual tiempo rentava el lugar 800 ducados y ahora no renta más que solo 200 ducados...”

És a dir, que els deutes que havia contret la família daten d'una època on el treball dels moriscos del lloc, convertit en rendes, podia respondre i fer front als interessos dels préstecs. Ara però, sense els moriscos, els senyors no podien assumir les seues obligacions creditícies. El segon argument ja el coneixem, perquè la suplicant diu que és militar, en aquest cas, filla i néta de cavallers i que d'acord amb el capítol segon del *Asiento que se hizo en el Reyno de Valencia con los señores de lugares de moriscos después de la expulsión*, no li podien alienar el senyoriu i tant sols segrestar-li les rendes i concedir-li una pensió en concepte d'aliments “... se le señalen alimentos conforme se a hecho con otros señores de lugares de moriscos, en particular con el señor de Daimús, vesino a este lugar de Guardamar, lo qual tendrá a particular favor y merced...”

Més de tres dècades després de l'expulsió dels moriscos, i malgrat els avantatges legals i financers concedits -reducció dels interessos dels deutes, concessió d'aliments- la situació d'alguns membres de la petita noblesa valenciana, els cavallers, semblava agreujar-se. Al Consell d'Aragó s'acumulaven les súpliques a la recerca de gràcies, pensions, rendes i diners.⁴⁰

La resta de deutors de Rafaela Tamarit no han deixat rastre documental durant la dècada dels anys vint: ni el senyor de Montixelvo, Dídac Vives, que el véiem acudir als tribunals l'any 1610, ni el Capítol de la Seu de Gandia, la viuda de Joan Losano o el prevere de Lluçena, Francesc Pineda. Potser havien arribat a una concòrdia amb la senyora de Guardamar per a rebaixar el deute o per a espariar-lo en el temps.

⁴⁰ ACA, Consell d'Aragó, lligall 892, doc. 32,36,27,33. Per exemple, el representant d'un senyoriu alfonsí del terme de Palma, Vicent Ros de Castellví, senyor d'Almiserà, també esperava rebre algun tipus de favor per al seu fill, Francesc Ros, com ara un hàbit d'un dels quatre ordes militars perquè com a senyor de moriscos havia perdut més de 50.000 ducats. Aquesta mercé serviria per a sosteniment no només de pare i fill, sinó també del iaio, Joan Ros de Castellví. Els Ros havien prestat diferents serveis militars a la Corona, cosa que segons ells, havia perjudicat el seu patrimoni. Lluís Rotlà, generós, senyor del lloc de Beniasmet de l'Arcada, situat en els termes del comtat de Cocentaina i potser familiar matern de Rafaela, assegurava que abans de l'expulsió ingressava 1.500 lliures en concepte de regalies i drets dominicals i ara -20 de desembre de 1645- el seu lloc no valia més de 300 lliures. Els avantpassats de Rotlà havien estat castellans del castell de Xixona i demanava “... sea S.M servido hacer merced de un hábito de Nuestra Señora de Montesa para un hijo suyo...”

Taula IV		
CONFLICTIVITAT PROCESSAL DE LA SENYORIA DURANT 1621-1633		
	Reial Audiència	Cort judicial de Gandia
Denegació de causa d'aliments	2	
Intents de venda del senyoriu	2	2
Querelles		2
Execucions de béns mobles en el domicili particular		4
Decret de venda de terres per deutes		3
Segrest de fruits als vassalls		2
Estances en la presó		1
Total	4	14

Font: ARV, Reial Audiència, Processos Part1a, Lletra R, exp.138 i 143, AHN, Osuna, lligall 563, lligall 734.

Les conclusions que podem obtenir d'aquests, almenys, quatre plets judicials, és que alguns dels creditors no aconseguien l'objectiu de provocar una venda judicial de Guardamar ja que els fills de Rafaela Tamarit heretaven el senyoriu al voltant de l'any 1630.

Durant aquesta època crítica, a banda dels problemes processals, els Tamarits també tenien conflictes amb els vassalls. Davant la manca de repobladors, molts senyors es veien obligats a acceptar vassalls conflictius o amb antecedents delictius. Aquest era el cas de Gaspar Moll⁴¹ que havia estat desterrat de Calp per furtar forment de la vila, també de Gata, per acollir bandolers i per últim, havia pegat una bufetada a un jurat de la vila d'Oliva. L'any 1633 era veí de Guardamar però continuava robant per diferents pobles i relacionant-se amb bandolers.

⁴¹ AHN, Secció Noblesa, Fons Osuna, lligall 995, doc. 20.

D'altres vassalls, conscients de la necessitat que en tenien els senyors gosaven plantar-los cara. El 9 de maig de 1628, Pere Monge Tamarit, en nom de sa mare, Rafaela Tamarit, havia manat a Antoni Frigola, que en sis dies se n'havia d'anar de l'Alquerieta⁴², li havia pres un rossí i 33 arroves de fulla de morera "...sin causa alguna [...] éstas sean vexacions contra caridad y justicia..." es queixava el vassall dels Tamarit davant el tribunal del duc. El dia 10 de maig, un altre vassall, Antoni Pallarés es querellava contra la senyora de Guardamar perquè, segons un manament, en sis dies havia d'abandonar la seua casa de Guardamar sota pena de 25 lliures i la senyoria li havia tret una vaca i "...como estos son agravios y aprissión manifiestos...". El dia 11 i sempre segons la versió contrària, Rafaela Tamarit havia venut al seu fill, Pere Monge, el rossí i la vaca, i a Joan Benfo de Miramar, les 33 arroves de fulla de morera. El vassalls de Guardamar suplicaven al duc de Gandia que enviara a l'Alquerieta un agutzil per a recuperar els béns ja que a Antoni Frigola, els cucs de seda se li estaven morint a falta de la fulla de morera. El duc finalment decidia enviar un ministre i un algutzir a la recerca dels béns: el rossí es va trobar en la casa de Rafaela, a Gandia, i la vaca estava pasturant en la marjal de Daimús. A més a més, Joan Benfo havia de portar a la Cort el preu de les 33 arroves de fulla de morera pertanyents a Frigola.

No hem pogut documentar la mort de Rafaela Tamarit però a partir de l'any 1630 els seus fills ja estaven actuant com a senyors de Guardamar. Pel que fa al testament de la senyora de Guardamar, en els fons Osuna, on es conserven protocols de notaris de Gandia comprats per la família Borja, hi ha un buit documental pel que fa a la primera meitat del segle XVII. Tot i això, per la documentació posterior sabem que els dos fills primogènits dels seus dos matrimonis, és a dir, Gaspar Pérez de Culla i Pere Francesc Monge, van heretar el senyoriu de Guardamar de forma *pro indivisos*. Mentre Gaspar Pérez de Culla heretava una casa gran al carrer Major de Gandia que havia estat de son pare, Pere Francesc Monge i la seua germana Francesca, heretaven la casa familiar dels Tamarit al carrer de la Vila Nova del Trapig.⁴³

Gaspar Pérez de Culla Tamarit havia estat batejat el 20 d'agost de 1598 a la Seu de Gandia⁴⁴ i els seus padrins foren Pere Francesc Monge -el que seria segon marit de Rafaela- i Eugènia Culla. Després d'ell nasqueren Baltasar, que es féu frare, i Dorotea. L'any 1630

⁴² AHN, Secció Noblesa, Fons Osuna, lligall 734, doc. 3.

⁴³ AHCG, *Memòria de les peytes que responen els habitants...*, AB-496, fol. 158

⁴⁴ ASG, *Llibre de baptismes*, fols. 139, 163, 194, 261.

Gaspar ja exercia de notari, l'ofici de son pare, i ocupava càrrecs en el Consell de la Vila. En alguns documents apareixia com a infantó o donzell, és a dir, pretenia arribar a ser cavaller; en d'altres documents, però, la seua categoria social era la de ciutadà. Pel que fa a Pere Francesc Monge Tamarit havia estat batejat l'any 1606 i era fill del ciutadà i apotecari Pere Francesc Monge i Rafaela Tamarit. Aquests havien contret matrimoni el 26 de juny de 1606. Pere Francesc Monge Castell ocupava diferents oficis en el govern de la Vila de Gandia: jurat en cap els anys 1609, 1612, 1614 i justícia l'any 1610.

Els dos germans Tamarit, pel que descriuen els documents, devien tenir fama a Gandia d'insolents i irreverents. Els seus enfrontaments amb les autoritats municipals i amb diferents veïns van ser prou sonats. Els germans Tamarit no anaven amb bromes sobretot si algú intentava vulnerar els seus drets i les seues preeminències socials com a descendents de cavallers. De fet, amb els dos germans al front de la senyoria, els conflictes processals amb els creditors i amb els agents del duc empitjoraven. Per exemple, el 7 de juny de 1632 es va produir un topada prou forta que va acabar en la procuració de la Cort Criminal.⁴⁵ Aquell dia, entre les 5 i les 6 del matí, Josep Montsó, lloctinent del justícia de Gandia, acompanyat del notari Jaume Escoto en qualitat de procurador de Frigola, i aquest últim, anaren al lloc de Guardamar per tal d'executar una provisió de la Reial Audiència en què se li donava possessió a Frigola de les cases i les terres de l'Alquerieta dels Tamarits. Després de fer els actes de possessió, la comitiva marxà cap a Daimús però Joan Fiol, que estava segant forment dins de la seua heretat, advertí el lloctinent que Gaspar Pérez de Culla els seguia i els increpava.

El lloctinent preguntà a Gaspar què se li oferia i aquest contestà “servir a la vostra mercé” però de seguida s'encarà amb el notari Jaume Escoto per a retraure-li que no li havien notificat els actes de possessió, a la qual cosa el notari replicà que no estava obligat a comunicar-li res. Gaspar exigí llegir la notificació de la Reial Audiència i mentre ho feia aparegué el seu germà frare, Baltasar que provocà Escoto amb frases duríssimes com “soys un pícaro desvergonzado, rapaz y desmanotado que si os coxo os dau sinquenta bufetadas y no me contentaré con esso, si que tomaré un palo y le daré 50 palos” Escoto intentà baixar de la cavalcadura però mentre ho feia, se li disparà l'escopeta que portava en les sàries i unes quantes bales caigueren a terra. Els germans Pérez de Culla aprofitaren els fets per acusar Escoto de voler-los pegar una escopetada.

⁴⁵ AHN, Secció Noblesa, Fons Osuna, lligall 995, doc. 19.

El 28 de gener de 1633, l'objecte de la ira dels germans Tamarit era Miquel Jeroni Garcia, agutzil de la vila de Gandia. Aquest volia executar una provisió feta per misser Pere Ripoll, regent de la procuració de la Vila de Gandia, que manava que Pere Monge i Tamarit fóra capturat per haver respost en blanc una execució que Sebastià Orella li havia interposat⁴⁶ per un deute impagat. L'agutzil, altres ministres i un testimoni trobaren els germans Tamarit en la plaça Major de la vila on els comunicaren l'ordre de captura. Gaspar Pérez de Culla, en saber que l'ordre venia signada per Pere Ripoll, contestava “no sap que no és nostre jutge, perquè ja té provisió notícia de la Reial Audiència de que no conega de nosaltres y eixes són molt grans porqueries que si molt me fan, los faré anar presos a Valencia” És a dir, que els germans Tamarit, en ser senyors d'una alqueria alfonsina, no reconeixen la jurisdicció del duc de Gandia a l'hora de jutjar-los i qualsevol plet contra ells havia de ser jutjat pels ministres del rei que estaven a la Reial Audiència. És la mateixa línia argumental que la dècada anterior havia utilitzat sa mare per defensar-se dels seus creditors.

Tanmateix, els oficials del procurador del duc no es deixaven intimidar fàcilment, així que amenaçaren amb una multa de 200 lliures a Pere Monge si no els acompanyava pres a la Sala de la Vila. Miquel Jeroni Garcia declarava posteriorment que els germans li contestaren “los dos vagen d'ahy; que no tenen que veure en nosaltres y diga que ens besen en lo ull del cul”. Miquel Amis, ministre que havia acompanyat a l'agutzil, declarava que, sempre que havia anat a fer algun manament a Pere Monge, li havia respost “molt descompostadament dient que es torcava lo cul amb les provisions”. El 23 de febrer, un dels procuradors de la governació del duc denunciava els dos germans per no haver obeït l'ordre de l'assessor i haver fet menyspreu d'ell. L'11 de març eren interrogats els inculpats, que negaven els insults i les injúries. Pere Monge es defensava dient que la Reial Audiència ja havia notificat amb un manament que els oficials del duc no eren els seus jutges i això “és voler que cada dia anem a portar mandats de la Reial Audiència”. El 18 de març els dos germans ingressaven en la presó comuna de Gandia.

Per aquesta època, Gaspar i Pere Francesc havien presentat una instància⁴⁷ davant la Reial Audiència demanant el segrest dels seus béns i la concessió d'aliments. Segons els senyors de Guardamar, la renda senyorial anual no excedia de les 648 lliures, amb les quals a penes podien fer front els deutes. La suma dels interessos anuals que havien d'abonar als seus creditors era de 620 lliures i per això demanaven una pensió a l'Audiència per a poder

⁴⁶ AHN, Secció Noblesa, Fons Osuna, lligall 837, doc. 20.

⁴⁷ AHN, Secció Noblesa, Fons Osuna, lligall 558, doc.2.

viure dignament segons el seu estatus. El 18 d'agost de 1632, la Reial Audiència es despatxava amb una sentència en què denegava la petició dels germans Tamarit per no ajustar-se a dret i impedia qualsevol apel·lació.

La primera carta pobla que va atorgar la senyoria de Guardamar arran de l'expulsió dels moriscos data de l'estiu de 1612 i va ser concedida per les germanes Rafaela i Magdalena Tamarit davant el notari Bernat i Benaches. Aquest document apareix referit en les posteriors concòrdies concedides per la senyoria, emperò no coneixem el seu contingut. El 4 de març de 1635, els senyors del lloc de Guardamar, els germanastres Gaspar Pérez de Culla Tamarit i Pere Monge Tamarit, concedien una capitulació i concòrdia.⁴⁸ La justificació que ens dóna el document és que es concedia aquest instrument per tal de millorar la carta pobla de l'any 1612 i també per a evitar els continus disgustos, plets i debats que tots els dies es movien entre senyors i vassalls. Per tant, s'intentava millorar les condicions dels vassalls per tal de retenir-los. Les concòrdies d'altres llocs estudiades pels especialistes suposaven una modificació a la baixa de les exigències establertes en les cartes pobles i intentaven superar les dificultades plantejades per una repoblació molt inestable.

Altres motius per a la concessió de la concòrdia -havien passat 23 anys de la carta pobla- podia ser un intent desesperat dels nous titulars, després de la negativa de la Reial Audiència a la seua sol·licitud d'aliments, de gestionar bé les rendes del senyoriu i fer-lo viable per a poder pagar els creditors. O pot ser que aquest document fóra simplement un acte d'afirmació feudal per part dels Tamarits davant els vassalls després dels diferents intents, tant per part del duc de Gandia com de la Reial Audiència, d'executar-los el senyoriu.

La concòrdia de Guardamar ens permet conèixer la relació entre la senyoria i els seus vassalls, així com tota la sèrie d'impostos que pagaven els repobladors per tenir el domini útil de la terra de mans del senyor. Saber, per exemple, si aquest era un senyoriu atractiu per als repobladors o no. En aquesta concòrdia no hi ha concessió de cases i de terres als pobladors perquè aquests ja les tenien assignades des del temps de la primera carta pobla (agost, 1612). En el document s'enumeraven un total de quinze caps de família que era la xifra necessària perquè la senyoria mantenia el mixt imperi o la baixa jurisdicció, mentre

⁴⁸ ARV, Batllia, Lletre E, exp. 567.

que el mer imperi o alta jurisdicció pertanyia al duc de Gandia. Els caps de família que signaren aquesta concòrdia eren: Miquel Seguí, Joan Molina, Gabriel Server, Marc Donet, Pere Donet, Joan Fiol, Joan Braco, Lluc Braco, Gaspar Martí, Dídac Simó, Antoni Frigola, Miquel Bo, Rafael Llidó, Antoni Montsó i Antoni Monge.

Alguns capítols d'aquest document són idèntics, tant en el contingut com en la redacció, als de la carta pobla del veí senyoriu de Daimús⁴⁹ que data de 15 de juliol de 1612. Així, el capítol dedicat a l'aigua de reg del riu d'Alcoi, a la colonització de terres en la marjal o alguns capítols dedicats a la indústria del sucre. Probablement, aquesta concòrdia o l'anterior carta pobla s'inspirava en la de Daimús o totes tres havien fet servir algun model comú.

Els vassalls de Guardamar gaudien del domini útil d'unes terres i d'unes cases a canvi de pagar una sèrie de cànon i per tant eren emfiteutes. Les principals contraprestacions econòmiques que pagaven els emfiteutes al titular del senyoriu - propietari del domini directe- eren els censos en diners i les particions de fruits. El cens anual que pagava cada veí per la casa i per les terres que treballava, així com pel del dret de fadiga i lluïsm⁵⁰ era de 35 sous. D'aquesta quantitat, 15 sous eren per al senyor de Guardamar i els altres 20 sous, per al duc de Gandia. Aquests 20 sous per habitant, a més de les 5 lliures, 1 sou i 3 diners que pagava el senyor de Guardamar, corresponien a la peita de *murs e valls* que tradicionalment havia pagat Guardamar al duc, un total de 400 sous o 20 lliures, per estar dins del terme de la contribució general de la vila de Gandia. Aquest cens es pagava en la seua totalitat el dia de Nadal. En el cas que el senyor de Guardamar llevava aquesta peita al duc de Gandia, cada vassall li hauria de pagar a ell, els 20 sous que pagava al duc.

En quant a l'altre gran pagament senyorial, la partició de fruits, la canyamel, conreu que havia reportat ingents beneficis als senyors abans de l'expulsió dels moriscos, era l'únic producte que partia a la meitat i aquesta partició era exigida per tots els senyors del terme general de Gandia. A més, la part del senyor era franca de pagar el delme. La partició de la canyamel era la més onerosa per al vassall i segurament per això els nous pobladors feren l'impossible per boicotejar aquest conreu. A més de partir a la meitat, i relacionat amb el

⁴⁹ A.Soler, *Daimús. Geografia, història...*, pàg. 359.

⁵⁰ Fadiga era el dret que tenia el senyor a adjudicar-se el bé emfiteutic quan anaava a ser alienat en favor d'un tercer pel mateix preu de l'operació. A canvi de no posar impediment en la transacció de compra venda cobrava la fadiga. El lluïsm era un tant per cent del preu de venda de les terres o les cases venudes per un vassall a un altre. En aquest cas, amb el pagament de 35 sous el senyor renunciava a exercir el dret de fadiga i de lluïsm.

procés de la producció del sucre, els vassalls de Guardamar es veien obligats a altres tipus d'obligacions. Per exemple, estaven obligats a plantar, com a mínim, dos fanecades de canyamel en les seues terres; pelar i portar tota la seua producció de canyamel al trapig. També havien de lliurar al senyor tres dotzenes de canyamel de manera anual. A més, havien de treballar a canvi d'un salari en el trapig de la senyoria durant el procés de la producció del sucre. Quan el trapig no funcionava estaven obligats a aparellar i adobar-lo i obrar fornals, de manera rotatòria, a canvi d'un salari que en cas que fóra un home sols, seria de tres sous i 6 diners, i en cas d'home i rossí, de set sous.

Un total de set capítols o clàusules de la concòrdia regulaven la indústria del sucre. Potser els senyors de Guardamar encara tenien l'esperança de revifar aquesta indústria i poder fer front a la pressió dels censalistes. Però sense moriscos, i amb uns repobladors rebecs a partir a la meitat, tant la fulla de morera com la vinya o l'olivera començaven a centrar les preferències de llauradors i arrendataris com a conreus comercials. En un Consell General⁵¹ celebrat a Guardamar el tres de novembre de 1687, els veïns i el senyor decidien clausurar el trapig perquè la canya de sucre havia deixat de ser rendible. A partir d'ara, els vassalls havien de plantar cada any tres fanecades de canyamel de forma rotativa i havien de lliurar al senyor un total de 2.400 canyes.

Els fruits que partien a la quarta eren tot tipus de grans, fruits, llegums i hortalisses com forment, ordi, llegums, faves, dacsa, fulla de morera, garrofes, cebes, melons, oli. El raïm i les figues es partien a la sisena. La partició de fruits es feia davant del senyor o del seu procurador i, a més, els vassalls havien de portar a les seues costes la part del senyor a la casa de la senyoria. En el cas del forment, ordi, dacsa, llegums i faves, la partició es feia en l'era del lloc, i en el cas de les cebes, melons, alls i altres hortalisses es realitzava als bancals. Si algun vassall gosava partir sense la presència del senyor incorria en una pensa de vint sous. La partició de la fulla de la morera requeria d'alfarrassadors: un, nomenat pels veïns i l'altre, pel senyor. Els alfarrassadors s'encarregaven de calcular la fulla d'un arbre només fent una ullada. En cas de conflicte o de diferència de criteri es podia apel·lar a un tercer alfarrassador nomenat pel senyor, el criteri del qual era definitiu.

Pel que fa al reg, les terres es regaven a partir d'un fil d'aigua que arribava des de l'assut d'en Carròs. Els veïns tenien diverses obligacions d'acord amb el costum de l'Horta de Gandia, per tal que el sistema funcionara bé, ja que en depenien les collites. Havien de

⁵¹ ARV, Escrivanies de Cambra, any 1707, exp. 18.

portar alga a l'assut a fi de fer la parada d'aigua, mantenir i escurar les séquies mares i guiar l'aigua des de l'assut fins a les seues heretats. El senyor nomenava un sequier entre els jurats del Consell que s'encarregava d'imposar penes a aquells que robaren aigua. Les dos terceres parts de la multa anaven directament a la butxaca del sequier i una tercera part per a sufragar les obres de l'església.

L'administració i govern del lloc era responsabilitat del justícia i els jurats, que eren oficis de caràcter anual. Els veïns presentaven un memorial amb dos candidats per cada ofici, i el senyor triava el que més li convenia. Els jurats podien nomenar un guarda del terme i assignar-li un sou amb el permís del senyor. Si els jurats volien ajuntar Consell General, a més d'especificar els temes que anaven a tractar, necessitaven el permís del senyor. En cas de contravenir aquesta obligació la pena ascendia a 25 lliures. En quant a l'administració de justícia, el senyor nomenava un jutge a la vila de Gandia per tal que acudira una vegada al mes al lloc de Guardamar a instruir i sentenciar els plets entre els veïns o els plets entre els veïns i el senyor. En cas d'apel·lació, el senyor havia de nomenar un altre jutge a la vila de Gandia i com a últim recurs, els vassalls podien recórrer al governador de Gandia, la Cort del qual era l'última instància.

La concòrdia de l'any 1635 regulava una altra font important d'ingressos com eren els monopolis senyorials. Tots els vassalls estaven obligats a fer-ne ús i es penalitzava fortament que anaren a les tavernes o forns d'altres pobles o llocs. A banda del trapig, Guardamar comptava amb almàssera, forn, fleca, taverna i carnisseria. La concòrdia ressaltava que aquests establiments eren del senyor i no del Comú del lloc. L'almàssera, a l'igual que el trapig, segurament per la inversió feta en les eines, era objecte d'una detallada regulació - quatre capítols - on el senyor intentava que l'enginy i la maquinària estigueren en perfecte estat i els vassalls tingueren l'adequada cura. L'obligació del senyor era tenir a punt l'almàssera per a poder produir oli, ja que els vassalls havien de portar allí l'oliva i treballar de franc en la producció de l'oli, a més de fer l'acostumada partició, havent apartat primer el delme. Es prohibia que més de dos homes manipularen l'argue⁵² sota pena de vint sous més les despeses en cas de desperfecte. Estava fortament penat portar les olives a una altra almàssera diferent de la de Guardamar. El senyor s'encarregava d'aportar la morca i de tenir una esportinada preparada perquè els vassalls pogueren produir l'oli.

⁵² L'ormeig és cilindre de fusta o de ferro que rodant amb un mànec transversal fa d'eix a una corda que s'hi enrotlla. Serveix per moure un cos. En les almàsseres la llanterna es posa en moviment per mitjà d'un argue.

Un altre monopoli senyorial era l'herbatge, una zona acotada de la marjal del lloc on el senyor podia traure benefici per la necessitat dels ramaders d'altres parts del regne a tenir llocs de pastura durant l'hivern. A la resta de la marjal del poble, el veïns podien portar a pasturar les seues vaques i el bestiar. El senyor era propietari dels arbres i per això els llauradors no podien esporgar-los sense la seua llicència. En cas de catàstrofes naturals com neu, pluges o temporals, la llenya més gruixuda dels arbres afectats anava destinada al trapig del lloc, mentre que la ramulla estava a disposició dels llauradors.

Per últim, la senyoria tenia fonts d'ingressos de caràcter secundari com que cada vassall havia de lliurar una barcella de pasta de blat i una gallina el dia de sant Tomàs.

No sembla que la de Guardamar fóra una senyoria especialment onerosa si la comparem amb d'altres senyories de similars característiques. En eixe sentit, la carta pobla més interessant a comparar seria la de Daimús, per partida doble: primer, perquè era un lloc veí a Guardamar i de senyoria alfonsina i segon, perquè els titulars del senyoriu de Daimús eren cavallers de Gandia, la mateixa extracció social que els Tamarit. Una altra carta pobla que hem volgut comparar ha estat la de Palmera, senyoriu alfonsí, el titular del qual era un noble, el comte d'Anna.⁵³ La carta pobla de Ròtova, encara que aquest siga un senyoriu de zona de secà i no d'horta com Guardamar, té l'avantatge que el seu senyor era d'origen burgés. I per últim, anem a comparar les contraprestacions de Guardamar amb les de Bellreguard, poble veí i propietat dels Borja que, en teoria, havien de ser menys oneroses davant l'enorme necessitat que tenia el duc de Gandia de repoblar nombrosos llocs de la zona.

⁵³ Abel Soler, *Palmera. Geografia, història, patrimoni*, Palmera, Ajuntament de Palmera, 2007, pàg. 93.

Taula V						
		Guardamar	Daimús	Bellreguard	Palmera	Ròtova
Cens per casa i terres		35 sous	25 sous	23 sous	20 lliures	-----
Partició de fruits ⁵⁴	Cereals i hortalisses	A la quarta	A la quarta	A la huitena	Franques	Al terç (hortalisses), a la cinquena, cereals.
	Oli	A la quarta	A la tercera	A la quarta	La meitat	La meitat
	Figes, garrofes, fulla de morera	A la sisena	A la tercera	A la huitena	Franques	Al terç

Elaboració pròpia

Com podem veure al quadre, la senyoria de Guardamar no resultava menys atractiva per als repobladors que les altres dels voltants. En eixe sentit, era més avantatjosa que la de Daimús perquè, encara que el cens aquí fóra 10 sous més barat, a Daimús partien al terç fruits que a Guardamar es partien al quart. La senyoria de Guardamar era menys onerosa que la de Ròtova, si tenim en compte que aquesta última senyoria s'ubicava en terreny muntanyenc, poc apte per a l'agricultura. Pel que fa a Palmera, encara que els llauradors només partien aquí l'oli, havien de pagar un cens extraordinàriament elevat. A més, els vassalls de Palmera, s'havien fet càrrec de pagar els deutes del seu senyor, el comte d'Anna. No obstant això, els repobladors preferien pagar en metàl·lic que efectuar particions ja que amb aquesta opció es beneficiaven de la pujada dels preus dels productes agrícoles. Per últim, només la senyoria de Bellreguard, del duc de Gandia, resultaria més avantatjosa, tant pel que fa al cens com pel que fa a les particions.

El 12 d'agost de 1635 es concedia una nova concòrdia⁵⁵ a Guardamar. Tant sols havien passat sis mesos de l'anterior però en aquest cas s'havien produït importants canvis en la titularitat del senyoriu perquè els germans Tamarit havien venut el feu a Enric de Miranda. Encara que parlarem en el proper capítol dels Miranda, avancem aquí el contingut d'aquesta concòrdia per donar una visió integral d'aquest tema vinculat a la repoblació.

⁵⁴ No incloem la partició de la canyamel que sempre és a la meitat.

⁵⁵ ARV, Escrivanies de Cambra, any 1707, exp. 18.

El contingut d'aquesta nova concòrdia sembla una adaptació o actualització de l'anterior i només s'aprecien alguns canvis que tot seguit comentarem. La relació de veïns que apareix en les dos concòrdies és idèntica i només hi ha un canvi, el llaurador Antoni Monge era substituït per Joan Bo. En la nova concòrdia també es complia el requisit de quinze caps de família per tal que el senyor mantenia la jurisdicció alfonsina.

Pel que fa a la indústria del sucre, hi havia algunes diferències entre les dos concòrdies que potser reflectien l'interès del nou senyor, Enric de Miranda, d'estimular aquest conreu que s'havia enfonsat després de l'expulsió dels moriscos. Així, pel que fa al capítol que regulava el reg, mentre la primera no diu res sobre la canya de sucre, la tercera remarca que "...la canya de sucre siga preferida en el regar, a la resta de fruits". Altre canvi era que, mentre els germans Tamarits obligaven els seus vassalls a plantar com a mínim dos fanecades de canya dolça destinades al trapig del lloc, Enric de Miranda obligava a plantar tres fanecades.

També s'observen diferències en el capítol dedicat a regular la rompuda de noves terres. En la concòrdia dels germans Tamarit, els vassalls podien guanyar terres a les marjals sense cap tipus d'impediment per part del senyor; aquest, a més, correria amb les costes de construir les séquies mares necessàries mentre que els vassalls sufragarien els escorredors de manera mancomunada. La conservació i manteniment de les noves séquies mares i escorredors correria a càrrec dels veïns. Durant cinc anys, no s'exigira cap contraprestació al vassall llevat del delme. A partir d'eixe termini, la partició seria al quart. En la concòrdia d'Enric de Miranda, hi havia alguns canvis significatius en aquest capítol: cap vassall podia guanyar terra a la marjal sense el permís i el repartiment previ fet pel senyor. El termini per a no pagar cap cànon ja no era de cinc anys sinó de quatre, i ací no entraria la canyamel, que pagaria la meitat des del principi.

L'última concòrdia sembla que siga més exigent en el cas que algun vassall del senyoriu no residira en el lloc. Mentre la primera concòrdia no estableix un termini per a practicar el comís al vassall absent, en la nova s'especifica que, passats quatre mesos des del dia que marxava el vassall, se li practicaria la incautació de casa i terres.

Per últim, les diferències que resten entre una concòrdia i altra són de caràcter menor, com per exemple: si la segona carta pobla tenia 38 capítols, la tercera tenia 41 capítols. En la d'Enric de Miranda s'introduïa la possibilitat que el jutge encarregat dels plets de la senyoria, a més de ser un ciutadà de Gandia, poguera ser també d'Oliva. En aquest

sentit, cal recordar que Enric de Miranda era originari d'aquesta vila i que el seu notari, Jaume Vicent Pascual, també residia aquí.

La dolenta situació econòmica dels germans Tamarit apareix en la segona carta pobla, on s'obligava els vassalls a pagar 45 lliures, en concepte de peita, que devien els senyors de Guardamar a l'arrendatari del duc de Gandia, Lluís Juan Aracil. En la tercera carta pobla no apareix cap referència a impagaments per la peita, segurament perquè Enric de Miranda ja havia posat al dia tots els deutes i càrregues que hi havia sobre el senyoriu.

1.5. La venda del senyoriu a Enric de Miranda.

El 27 de maig de 1635, Gaspar Pérez de Culla i Pere Francesc Monge venien el senyoriu de Guardamar a Enric de Miranda per 8.300 lliures valencianes davant del notari d'Oliva Jaume Vicent Pasqual desplaçat a Gandia. Amb aquesta operació, el comprador també cancel·lava els quatre censals que s'havia carregat l'antiga aljama de Guardamar. La notícia de la venda del senyoriu ens ha arribat a través de dos fonts indirectes i no per l'escriptura de compra venda⁵⁶. Un dels creditors de l'antiga aljama de Guardamar, el prevere Francesc Pineda de Lluçena, feia registrar aquesta informació l'any 1641 davant el justícia civil de València. En la divisió de béns recaients en l'herència de Vicent Pallavicino i Vallés, marquès de Mira-sol l'any 1870, apareixen també la dades bàsiques de la venda del senyoriu.⁵⁷

Què va passar durant els tres mesos que separen la signatura de la primera concòrdia, març de 1635, i la venda del senyoriu de Guardamar, maig de 1635. Probablement un revés judicial important o un problema amb els creditors que desconexem, havia obligat els germans Tamarit a vendre. En eixa línia argumental, tal vegada la Cort i Tribunal del justícia civil de València estava a punt d'executar-los el lloc com havia fet eixe mateix any amb el proper senyoriu de Ròtova⁵⁸, a instàncies dels creditors. Hipòtesi raonable si tenim en compte que el preu de venda del senyoriu de Guardamar, 8.300 lliures, era el mateix que es va pagar per comprar el de Ròtova. A més, només dos dies van separar

⁵⁶ No he pogut localitzar els protocols notarials de Jaume Vicent Pasqual, ni al fons Osuna, ni a l'Arxiu del Regne de València. Pel que fa a l'Arxiu del Patriarca només es conserva un volum de protocols d'aquest notari corresponent a l'any 1645.

⁵⁷ ARV, protocols notarials de José Ramón Calvo, sig. 14.643.

⁵⁸ V. Mahiques Roig, *Entre senyors, frares...* pàg. 116.

la venda de Ròtova de la Guardamar. Potser, en el cas de Guardamar, els Tamarit van preferir vendre el senyoriu a partir d'un contracte privat i no per subhasta oficial.

En principi, sembla que la principal causa de la venda eren els deutes antics de la família que havien provocat nous deutes per a fer front als pagaments dels interessos. Els germans Tamarit hagueren de fer front a diferents vicissituds que agreujaren la situació. Un any abans de la venda de Guardamar, Pere Francesc s'havia casat amb una donzella de l'oligarquia d'Oliva i havia de fer front a les despeses pròpies de fundar una nova casa. Monge signava capitulacions matrimonials el 26 de setembre de 1633 amb Agustina Pasqual, vídua del notari Jeroni Sala, que constituïa el dot de la seua filla, Felipa Sala, en un total de 650 lliures. El dot de Felipa Sala estava garantit amb terres i censals. El futur nuvi millorava el dot amb un creix de 825 lliures. Els nuvis es casaven l'1 de gener de l'any 1634 davant el plebà de Santa Maria la Major d'Oliva Damià Rodrigo.⁵⁹

Sabem que els dos germans Tamarit continuaven tenint problemes amb els deutes després de l'any 1635, és a dir, que la venda del senyoriu de Guardamar no havia pogut millorar la seua situació econòmica. Pere Francesc Monge acudia l'any 1647 a Enric de Miranda per a signar una lletra de canvi de 117 lliures i 10 sous.⁶⁰ L'any 1673 encara no s'havia redimit aquest préstec. D'altra banda, Pere Francesc acceptava l'any 1648 un canvi de 294 lliures, 6 sous i 4 diners a favor de Melcior Mendes. A causa de l'impagament d'aquest préstec, la casa senyorial dels Tamarit al carrer Vila Nova de Gandia era executada⁶¹ i venuda a Pere Izco de Quincoces, que substituïa les famílies locals en el favor del duc. Pere Izco, natural de Valladolid, aconseguia monopolitzar per a la seua família el càrrec de majordom del palau ducal. L'any 1652, la casa ducal devia a Pedro Izco de Quincoces 3.565 lliures i es veia obligada a vendre-li el castell de Xeresa, 94 fanecades en aquest poble a més de la regalia de la taverna i la tenda. L'any 1667, Izco de Quincoces posseïa tres cases a Gandia, el llavador de llana del barranc de Sant Nicolau, el molí, l'almàssera i el forn de Xeresa.⁶² Per la seua banda, Gaspar Pérez de Culla havia signat un debitori⁶³ de 400 lliures a favor d'en Josep de Roda.

⁵⁹ ASMO, Varia, caixa 85 i I-I, *Quinque libri* 1624-1668, fol.291 també a ASG, *Quinque libri*, núm.3.

⁶⁰ ARV, Escrivanies de Cambra, any 1726, exp.200.

⁶¹ AHN, Secció Noblesa, Fons Osuna, lligam 563, d.47.

⁶² Emili Moscardó i Abel Soler, *Xeresa. Geografia, història, patrimoni*, Xeresa, Ajuntament de Xeresa, 2009, pàg.95, 107.

⁶³ El debitori era una operació de venda fiada en què el comprador no pagava el preu del bé quan el rebia però lliurava una determinada quantitat de diners fins que poguera liquidar el deute.

El més lògic seria pensar que el comprador del senyoriu de Guardamar, Enric de Miranda, fóra el creditor més important dels germans Tamarit. Encara que no tenim proves per a reforçar aquesta hipòtesi, alguns indicis poden apuntar cap a aquesta direcció. Per exemple, sabem que l'any 1632, la viuda Sala d'Oliva, segurament la futura sogra de Pere Francesc Monge, tenia dos deutes contrets a favor d'Enric de Miranda: un canvi de 500 lliures i un deutor de 150 lliures.⁶⁴

Enric de Miranda havia heretat els crèdits de son pare, Francesc, que podia tenir relació clientelar amb alguns dels creditors de l'antiga aljama de Guardamar. Per exemple, un dels creditors de l'aljama, la viuda de Joan Losano, ben bé podia ser la mare del Joan Losano que l'any 1639 demanava a Enric de Miranda un préstec de 140 lliures⁶⁵; o el prevere Pineda de Lluçena, familiar del llaurador Joan Pineda de Lluçena, que durant l'any 1663 feia tractes financers amb Enric de Miranda. Per últim, Dídac Mercader, un altre dels creditors de l'aljama, era cosí germà de Vicent Mercader, cunyat d'Enric. Els germans Tamarit eren deutors d'Enric de Miranda, almenys i que tinguem constància documental, des de l'any 1639.

Malgrat la creixent vinculació dels senyorius per part de la noblesa, existia al Regne de València durant el segle XVII, un discret mercat de venda de senyorius petits per tal de satisfer les aspiracions de promoció social de famílies burgeses que s'havien enriquit amb l'explotació de terres, el comerç o el carregament de censals. A la veïna baronia de Palma es van vendre durant el segle XVII un total de dos senyorius, i un d'ells, es va vendre dos vegades. Especialment interessant és la venda del senyoriu alfonsí de Ròtova que, com hem vist, es va vendre el mateix any que el de Guardamar (1635) i pel mateix preu, 8.300 lliures.⁶⁶ Francesc Navarro es veia obligat a vendre el senyoriu de Ròtova al cavaller de València, Francesc Baiarri, per execució del lloc, és a dir, per subhasta oficial realitzada per l'Audiència per a poder pagar als creditors. Ròtova tenia abans de l'expulsió un deute de més de 2.510 lliures (1601). Quan va eixir a la venda el senyoriu, l'any 1635, el deute apujava a 3.000 lliures de propietat. La senyoria de Ròtova tornava a ser embargada per la Reial Audiència l'any 1669 i venuda per 10.800 lliures a un llaurador benestant d'Ador, Josep Faus. Aquest havia comprat, uns anys abans, la senyoria del Tossalet (Rafelguaraf) per

⁶⁴ ARV, Reial Audiència, Processos, Part 1a, Lletres D, núm.370, any 1631.

⁶⁵ ADPV, Arxiu de l'hospital, VI-5-92.

⁶⁶ Encara que el territori del lloc de Ròtova, un total de 7,5 km² era més gran que el de Guardamar, el seu emplaçament en terreny muntanyenc el feia poc apte per a l'agricultura.

10.000 lliures⁶⁷. D'altra banda, l'any 1667, els monjos de Sant Jeroni de Cotalba venien el lloc de Castellonet de la Conquesta a Antoni Almúnia, senyor del Ràfol, que havia cimentat una fortuna a partir del carregament de censals. La raó de la venda de Castellonet eren les pèrdues econòmiques del senyoriu.

Taula VI

Venda de senyorius al terme general de Gandia i Palma durant el segle XVII

Senyoriu	Data de venda	Preu (en lliures)	Causa de la venda	Antic propietari	Nou propietari
Ròtova	24 de maig de 1635	8.300	Deutes	Francesc Navarro	Francesc Baiarri, cavaller
Guardamar	27 de maig de 1635	8.300	Deutes	Germans Tamarit, ciutadans	Enric de Miranda, generós
Castellonet de la Conquesta	1667	-----	Baixa rendibilitat	Convent de Sant Jeroni de Cotalba	Antoni Almúnia, senyor del Ràfol
Ròtova	1669	10.800	Deutes, baixa rendibilitat.	Josepa Balaguer, noble	Josep Faus, llaurador benestant
Benirredrà	1673	6.000	Baixa rendibilitat	Seu de València i jurats de la vila d'Ontinyent	Francesc Escrivà, notari.

Elaboració pròpia a partir de monografies de la històrica local de cada poble

Amb les dades que disposem, sembla que la causa principal de la venda del senyoriu de Guardamar fou la incapacitat dels seus titulars per a pagar o finançar els deutes anteriors a l'expulsió dels moriscos. Tanmateix no descartem altres circumstàncies que contribuïren a la ruïna de la família Tamarit, com ara que els seus membres deixen d'ocupar càrrecs de confiança al servei del duc de Gandia i per tant, perden aquesta important protecció. Si els avis i besavis de Gaspar Pérez de Culla i de Pere Francesc Monge havien estat batlles i procuradors dels ducs, els nous titulars només arribaven a ocupar oficis municipals en la vila desplaçats per altres famílies d'origen forà com els Izco de Quincoces.

La pressió processal i judicial sobre la família Tamarit -fruit de l'endeutament i potser, en part, dels seus nuls contactes o protecció tant a la Cort ducal com a l'Audiència de València o al Consell d'Aragó- era una altra dificultat afegida per a fer front a la situació. En

⁶⁷ A.Soler, *La Safor, geografia...*, pàg. 292.

eixe sentit, Rafaela Tamarit, davant el Consell d'Aragó, no s'estava d'argumentar que al senyor de Daimús sí que li havien concedit la causa d'aliments. Mentre altres nobles o senyors de vassalls tenien valedors en les instàncies importants, els Tamarit, ciutadans d'una vila mitjana com Gandia, restaven aïllats i vulnerables davant les ànsies de promoció social d'altres ciutadans que s'havien enriquit.

Encara que a partir de l'any 1635 els Tamarit deixaven de ser senyors de vassalls i se centraven en el seu ofici de notaris, es van mantenir dins del seu grup social, el dels ciutadans, i fins i tot, alguns dels seus descendents aconseguiren ser declarats nobles. El seu llinatge conservarà un lloc d'honor i preeminència social en la vida pública de la vila de Gandia i Oliva durant els segles XVII i XVIII. Gaspar Pérez de Culla i Pere Francesc Monge, una vegada calmats i reposats els ànims, van continuar amb la tradició familiar i, a més de notaris, van ocupar càrrecs en el govern de la vila de Gandia durant la dècada dels 40. Pere Monge exercia de jurat en cap de Gandia l'any 1644 mentre que Gaspar feia de síndic de la vila l'any 1648. Pere Francesc Monge heretava d'uns cosins primers de sa mare, el patronat de dos beneficis laïcals a Santa Maria la Major d'Oliva. En concret, el benefici de Sant Joan i la Mare de Déu de Betlem fundats pel clergue Miquel Jeroni Tamarit i la seua germana Leonor. A més, exercia de notari i racional de la vila de Gandia des de l'any 1662.

Ja en el segle XVIII, Josep Pérez de Culla, fill de Gaspar, destacat austriacista, notari del capítol de la Seu de Gandia, era un dels majors contribuents de Gandia amb una renda anual de 2.000 lliures. Un descendent de Josep, Jordi Pérez de Culla, demanava l'any 1795 al Reial Acord una executòria de noblesa de sang.⁶⁸

⁶⁸ AHCG, *Libro de recibimiento de nobles de la ciudad de Gandia*, AB 1718.

Capítol II

La família Miranda: enriquiment patrimonial i ascensió social

2.1.El militar Francesc de Miranda: activitat professional i estratègia familiar

Enric de Miranda, senyor de Guardamar entre 1635 i 1668, era natural d'Oliva on vivia la seua família. El matrimoni format per Francesc de Miranda i Jerònima Morales va tenir almenys quatre fills: Dídac, Enric, Victòria i Mencia. Els orígens de la família Miranda podien estar a Astúries. Segons els nobiliaris, el membre més antic d'aquest llinatge era el cavaller Àlvar Fernández de Miranda, l'escut del qual era adoptat per Enric l'any 1648 amb motiu d'haver aconseguit el privilegi de cavaller.

Segons el seu full de serveis, Francesc de Miranda havia participat en diferents confrontaments bèl·lics com en la Jornada de la Lliga, la batalla de Lepant, els Estats de Flandes, i també en l'expulsió dels moriscos i en la defensa del Regne de València. Cap a finals del segle XVI havia aconseguit el grau de mestre de camp de la milícia del Regne de València per nomenament del lloctinent i capità general del regne. El càrrec de mestre de camp només era concedit als capitans de més prestigi i experiència i la seua funció principal era comandar un terç. Per la seua part, el capità Andreu de Miranda⁶⁹, que apareix anomenat en el testament d'Enric de Miranda, havia mort en el socors de Sant Telm a l'illa de Malta (1565). Andreu havia deixat l'herència a dos germanes que tenia a Oliva i València. El mestre i l'Orde de Malta passava a estes germanes quatre reals al dia mentre visqueren. Desconeixem el grau de parentesc entre Andreu i Francesc però Enric de Miranda, en el seu testament, transferia els serveis prestats per Andreu de Miranda al seu nebot.

⁶⁹Segons un informe arribat al Consell d'Aragó, el seu criat, el napolità César Corel, volia fer-se passar pel seu fill bastard. Les germanes d'Andreu de Miranda asseguraven que no coneixen a aquesta persona en ACA, Consell d'Aragó, lligall 864, núm.7.

El 28 de juny de 1597⁷⁰ el rei Felip II ordenava a la Batllia de València que pagara a Francesc de Miranda 250 ducats per haver allistat gent i complit altres tasques ordenades pel capità general del Regne, el marquès de Dénia. Dos anys després⁷¹ Francesc rebia 25 lliures mensuals tot el temps que residira en el Regne de València i estiguera sota les ordres del capità general. També, durant l'any 1597, havia assessorat el duc de Gandia per a millorar la defensa de la vila i castell d'Aiora.⁷² L'any 1609, rebia de la Batllia una consignació de 615 lliures.⁷³ Durant l'agost de 1609, va participar en els preparatius per a l'expulsió dels moriscos⁷⁴, en concret elaborava una relació per al virrei, el marquès de Caracena, sobre el nombre d'armes, soldats, militars i peces d'artilleria que hi havia en una zona geogràfica que abastava des de Gandia fins als límits del sud del regne i fins Ontinyent. Francesc de Miranda es jubilava el 17 de maig de 1615 i el rei li concedia una pensió de 300 lliures anuals, a més, podia deixar als seus hereus 200 lliures anuals d'aquesta pensió.⁷⁵

A banda del seu ofici de militar, Francesc havia realitzat importants transaccions comercials i financeres i arribava a acumular, a la fi de la seua vida, un patrimoni aproximat de 50.000 lliures. L'any 1601, a través del Consell d'Aragó⁷⁶, demanava al rei llicència per a poder exportar mercaderies cap a Alger sense haver de pagar els 1.000 ducats d'impostos. Finalment, el vicescanceller del Consell decidia demanar al rei que eximira a Francesc de pagar 500 ducats a l'hora d'exportar les seues mercaderies a l'Alger. Diverses personalitats del moment com el duc de Lerma, el comte de Benavente o l'arquebisbe Ribera de València havien fet una relació dels serveis que havia realitzat Francesc de Miranda en el Regne de València. El Consell d'Aragó, a més, havia demanat referències al marquès de Villamizar que responia:

"... la persona de Miranda es benemérita y de consideración, y estará con él muy bien empleada qualquier merced que vuestra Magestad fuere servido hazelle por los muchos servicios que ha hecho en aquel Reyno, donde está sirviendo con grande aprobación de los lugartenientes de vuestra Magestad."

En el marquesat de Dénia, Francesc havia prestat 400 lliures a l'aljama de Pamis perquè aquesta necessitava comprar blat i altres grans. El carregament d'aquest censal comptava amb el permís del senyor del lloc, Cristòfol Vives i havia estat escripturat el 23 de

⁷⁰ ARV, Reial Cancelleria, llibre 368, fol. 222 v.

⁷¹ ARV, Reial Cancelleria, llibre 379, fol. 49r.

⁷² AHN, Secció Noblesa, Fons Osuna, lligall 1935, doc. 27

⁷³ Jorge Correa Ballester, *La hacienda foral valenciana. El real patrimonio en el siglo XVII*, València, Consell Valencià de Cultura, 1995, pàg.258.

⁷⁴ P.Boronat, *Los moriscos españoles...*, pàg.546.

⁷⁵ ARV, Reial Cancelleria, llibre 384, fol. 234.

⁷⁶ ACA, Consell d'Aragó, lligall 645, núm.7

desembre de 1607 davant del notari d'Oliva, Jaume Vicent Pasqual. Aquest cens produïa una pensió anual de 666 sous i 8 diners que es pagava en un únic termini el 24 de juny⁷⁷. Jaume Vicent Pasqual, a més de notari, era senyor de Negrals i exercia de procurador dels Miranda. Pasqual tenia la seua residència al carrer de les Moreres d'Oliva on vivien els Miranda.⁷⁸

Francesc també havia autoritzat, l'any 1609, a moriscos de Fornà i d'Oliva perquè pogueren traure una suma de 470 lliures de la Taula de Canvis de València⁷⁹. Altres clients de Francesc eren el morisc acabat del raval d'Oliva, Antoni Carbó⁸⁰ que havia fermat un debitori de 134 lliures a favor de Francesc de Miranda l'any 1608 o Baltasar Savall d'Oliva i altres que li havien carregat un violari d'unes 13 lliures.

El matrimoni format per Francesc de Miranda i Jerònima Morales va dissenyar amb cura el futur dels quatre fills - Dídac, Enric, Victòria i Mencia- per tal de poder promocionar-los socialment. Pel que fa a una de les filles, Mencia i seguint el comportament típic de les famílies nobiliàries, ingressava monja en el convent de Santa Caterina de Siena de València i permetia a la germana fer un casament avantatjós. Victòria concentrava tots els esforços econòmics de la família per tal d'emparentar amb membres de la classe noble i es casava amb el viudo Vicent Mercader, nebot del senyor de Xest i cavaller de l'Orde de Sant Jaume. Les cartes dotals de Victòria van ser escripturades a Oliva el 16 de febrer de 1621.⁸¹ No coneixem el seu dot però devia ser important si tenim en compte que amb aquest matrimoni la família Miranda emparentava amb la noblesa valenciana. El cavaller Vicent Mercader explotava les quatre taules de la carnisseria que tenia el Consell de la Ciutat de València en el pla del Palau. Vicent Mercader havia estat casat en primeres núpcies amb Maria Bellvís, senyora de Terrateig.

Pel que fa als fills barons de Francesc de Miranda, que gaudien de la categoria social de generosos⁸² -nobles que no tenien títol ni havien estat armats cavallers però que rebien el tractament de "en"- van haver de seguir els passos de son pare a l'hora de decidir el

⁷⁷ ADPV, Arxiu de l'Hospital, VI-5-92.

⁷⁸ José Sendra, "Sobre una carta de franquesa atorgada pel duc de Gandia al prevere Josep de Celada (1611)", *Cabdells VIII*, 2010, pàg. 87.

⁷⁹ Francisco Pons Moncho, "Article VII: Callejero Olivense IV", *Cabdells VI*, 2009, pàg. 185.

⁸⁰ Aquest morisc posseïa dos cases al raval de la vila a més de 42 fanecades d'horta, en ARV, Reial Audiència, Processos, Part 2, Lletre B, núm. 690.

⁸¹ ARV, Escrivanies de Cambra, any 1720, exp. 11.

⁸² Tractament honorífic medieval amb què es premiava els serveis prestats a la Corona.

seu futur professional. Dídac, el primogènit, estava destinat a seguir la carrera militar però no va satisfer les expectatives dipositades en ell, com podem comprovar en el testament del pare. El fill secundogènit, Enric, es dedicava a l'activitat creditícia i heretava de son pare el negoci i la clientela repartida entre diferents llocs del ducat de Gandia, a més d'un patrimoni valorat en 50.000 lliures.

El 5 de maig de 1629, el notari Melcior Blanes rebia el testament de Francesc de Miranda i el publicava el 25 de maig de 1629. Francesc llegava al fill primogènit, Dídac⁸³, una renda anual de 200 lliures per qualsevol dret d'herència però amb dos condicions que revelen el conflicte entre pare i fill. D'aquest llegat, 120 lliures estaven condicionades al fet que Dídac visqués a la ciutat de València i les altres 80 lliures se li lliurarien sempre que es trobés lluitant al servei del rei. Per un procés entaulat davant la Reial Audiència ens assabentem que Francesc no passava a Dídac diners per a alimentar-se, per això aquest s'havia hagut d'endeutar en unes 500 lliures. Dídac de Miranda es declarava defraudat l'any 1631 perquè, sent fill primogènit i no havent ocasionat problemes a son pare, només rebia un llegat de 200 lliures que considerava corresponia al dot de la seua mare Jerònima Morales i per això "...resta molt afligit y determinat de valer son drets..."

L'hereu universal de Francesc de Miranda era el segon fill a qui llegava tota la fortuna familiar i diversos béns, com ara la casa d'Oliva al carrer de les Moreres i el censal de Pamis. Arran de la mort de Francesc de Miranda els dos fills arribaven a un acord davant nombrosos testimonis en què Enric de Miranda intentava millorar el llegat del germà. Enric es comprometia a passar-li 200 lliures de renda, visqués on visqués, a més li endreçaria una cambra en la seua casa d'acord a la seua categoria social i també s'encarregaria d'alimentarlo. Si Dídac de Miranda no volguera cohabitar amb Enric, rebria unes altres 200 lliures perquè es llogara una casa. Enric també es comprometia a eixugar tots els deutes de Dídac anteriors a la mort del pare. L'11 de maig de 1631, Dídac de Miranda denunciava el germà davant la Reial Audiència perquè aquest no li pagava la totalitat de les 400 lliures de renda i el poc que li passava, ho cobrava amb dificultats i treballs, a més de despeses d'advocats i procuradors. Enric al·legava al seu favor que Dídac no havia complert amb un dels requisits paterns per rebre el llegat que era entrar en la milícia.

El jutge donava la raó a Dídac però com aquest temia que el germà estiguera ocultant els béns familiars per tal de no pagar-li la renda, demanava als jutges que

⁸³ ARV, Reial Audiència, Processos, Part 1a, Lletres D, núm. 370, any 1631.

inventariaren totes les partides de lletres de canvi que Enric posseïa en la Casa de Fira de Ventura de Lozoya, i que el notari Lluís Bruno, a càrrec del qual estaven els llibres de fira de la Casa de Vicent Astor, donara certificació de totes les quantitats que per dita casa portava a canvi Enric de Miranda.

Durant març de l'any 1632, el procés civil contra Enric de Miranda entaulat pel germà començava a agreujar-se i a fer perillar tot el negoci creditici familiar. Els socis comercials d'Enric devien estar molt nerviosos si els jutges anaven a inventariar les operacions financeres, que segons la part denunciant, intentaven ocultar. Els veguers de la Reial Audiència, a instàncies del jutge, es presentaven en diferents viles del regne per tal d'embargar tots els béns, censals, violaris, deutoris i canvis que posseïa Enric de Miranda. A la vila d'Oliva, els oficials judicials exigiren a quatre deutors que deixaren de pagar qualsevol quantitat a Enric de Miranda.

El procés judicial havia començat el 12 de maig de 1631 i, en els diferents autos, Enric apareixia sota l'estatus jurídic de cavaller i generós. El 4 de març de 1632 encara apareixia com a cavaller, tanmateix, el 15 de març i davant la Reial Audiència, Enric de Miranda, apareixia per primera vegada com a clergue i beneficiat de l'església de Benimàmet. La intenció d'Enric era clara: traslladar el procés i tots els autos al tribunal eclesiàstic "...los procesos restaven reseca y atallats ab dir que era clergue y per consegüent del for y jurisdicció del jutge eclesiàstic ..." Durant abril d'aquell any, el vicari de València sentenciava que no procedien les empires a favor de Dídac de Miranda i el 6 de juliol, la Reial Audiència suspenia la causa contra Enric de Miranda.

Sembla que la vocació religiosa d'Enric de Miranda havia de ser efímera si pensem que tan sols era una estratègia per evitar una sentència perillosa. És molt estrany que l'any 1629 son pare el declarara hereu universal d'una fortuna de més de 50.000 lliures si hi haguera alguna possibilitat que Enric es convertís en clergue i per tant, la fortuna familiar acabara en mans de l'església. A tot estirar, l'estat eclesiàstic d'Enric no va superar l'any 1633, perquè en la publicació del testament de Serafina Sarigo, la futura sogra d'Enric, ja no apareixia com a clergue. Dídac, el primogènit dels Miranda era soterrat el 7 d'agost de 1641 en el convent del Pi d'Oliva⁸⁴ amb l'assistència de tot el clergat i el plebà de la vila. Dídac deixava 130 lliures per a despeses de misses i funeral en el seu testament de 25 de juliol d'aquell any davant el notari Juan Savall.

⁸⁴ ASMO, Misses y sepultures, IV-119.

Com a conseqüència del procés interposat pel germà, Enric es traslladava l'any 1631 a viure a València des de Paterna. La documentació judicial tan sols ens informa que vivia en una casa al Portal de Quart. Les relacions professionals i personals d'Enric amb Vicent Astor, mercader d'Osca establert a València, seran claus per al nostre personatge. Aquest mercader es casava l'11 de setembre de 1628, a l'església de Sant Esteve, amb Maria Assuey. El dot de la núvia estava constituït per un censal de 2.000 lliures, la hipoteca del qual era una alqueria i una hisenda al Cabanyal⁸⁵; el nuvi aportava un creix de 1.200 lliures. El matrimoni no va durar gaire perquè l'any 1633 Maria ja era viuda de Vicent Astor i, en una data que desconeixem, casava amb Enric de Miranda. Maria Assuey havia heretat de sa mare el 15 d'abril de 1633 una alqueria i 6 cafissades de terra al costat de la Creu de Montcada, que afrontaven amb el camí de Godella.

L'enlairament social d'Enric de Miranda començava l'any 1635 amb el fet cabdal de la compra del senyoriu de Guardamar a l'Horta de Gandia. Encara que és tractava d'un senyoriu minúscul i de categoria alfonsina, permetia al seu titular relacionar-se amb membres de la noblesa, a més de tenir una preeminència social com a senyor de vassalls que exercia una jurisdicció. Durant el regnat de Felip IV, el nostre personatge aconseguia la dignitat de cavaller⁸⁶ el 20 de gener de 1646. Segurament amb aquesta promoció, la família de Miranda aconseguia un repte planificat pels avantpassats. Cristòfol Crespí, regent del Consell d'Aragó, cavaller i assessor general de l'Orde de Santa Maria de Montesa, en representació del rei, citava personalment Enric per tal de concedir-li la dignitat de la milícia i el cinturó militar de cavaller. Pere Ripoll, doctor en lleis, i Antoni Oquet ajudaven Crespí amb el ritual d'armar cavaller a Enric de Miranda.

El document oficial no esmenta el lloc - segurament el Palau Reial de València - però sí el cerimonial on el pretendent restava de genolls mentre Crespí formulava la pregunta "Vols ésser cavaller?". Amb l'acceptació del candidat, el reial conseller va colpejar el cap d'Enric i els dos muscles amb una espasa. El notari Valerià Molla, a petició d'Enric de

⁸⁵ Jaume Assuey, pare de Maria, feia testament el 27 d'abril de 1626 i moria el 7 de maig d'aquell any. Els marmessors del seu testament eren la dona, Serafina Sarigo Ribera, el mercader Francesc Mensa i el germà Francesc. Jaume volia que la seua sepultura estigués en el vas de la capella de la confraria del Nom de Jesús al monestir de Predicadors de la qual era confrare i hi destinava 200 lliures. El dot de Maria s'havia de cobrar d'un censal de 2.400 lliures del qual responia el cavaller Joaquim Aierve que havia comprat a Jaume Assuey unes terres i una alqueria en el Cabanyal. Jaume, a més, era propietari d'una alqueria i 11 cafissades de terres en la partida de la Creu de Montcada. Jaume Assuey i Serafina Sarigo vivien en dos cases annexes de la parròquia de Sant Esteve, en el carrer que baixava dels Santets fins al fossar de Benimaclet.

⁸⁶ ACA, Consell d'Aragó, lligall 893, núm.62.

Miranda, estenia un document públic de la concessió del grau de cavaller per a memòria de les generacions posteriors. En el mateix document, s'oficialitzava l'escut d'armes d'Enric pertanyent al cognom Miranda: un camp d'atzur amb cinc bustos de donzella amb els cabells espargits sobre els muscles i mirant-se una a l'altra. Cada donzella tenia davall una venera de plata posada en creu. Com a orla, l'escut tenia dos serps de sinople amb els caps i les cues entrecruades. Aquest escut era el més antic del llinatge Miranda, originari d'Astúries. De fet, era l'escut del llegendari cavaller i fundador del llinatge, Àlvar Fernández de Miranda. Enric afegia al seu escut la llegenda *in domino confido*.

D'aquesta manera, Enric de Miranda ingressava en l'anomenada noblesa de privilegi, és a dir, la que concedia el rei a determinades persones pels seus serveis a la Corona. I dins dels serveis haurien de tenir en compte tant la carrera militar del pare i la d'Andreu de Miranda, com possibles ajudes econòmiques a la Corona. Era l'ascensió social lògica: passar de generós a cavaller.

La política matrimonial de la família, sobretot pel que fa a les dones, se'ns revela com un element clau per a les aspiracions d'ascens social dels Miranda. Hem vist com l'any 1621 Victòria de Miranda es casava amb el cavaller Vicent Mercader. La filla d'ambdós, Aurèlia, es casava l'any 1652 amb el noble Antoni Joan de Centelles, qui fou primer marquès de Centelles l'any 1666 i representant de la Corona al Regne de Nàpols. Per tancar aquest matrimoni, els pares de la núvia van haver de pagar un dot de 10.000 lliures.⁸⁷ Unes 8.000 lliures van estar lliurades en forma de diferents béns i de les 2.000 lliures restants responien dos de les quatre taules de carnisseries que tenia son pare Vicent Mercader, en el pla de Palau, amb els annexos d'escorxadors i magatzems.

Maria Assuey feia testament el 20 de juliol de 1664 davant el notari Jeroni Coscollosa, nomenava marmessor i hereu universal al marit, Enric de Miranda, i destinava 500 lliures per a les despeses del soterrament. El 4 de gener de 1665 era soterrada en el convent dels Caputxins del carrer Alboràia.⁸⁸ El matrimoni no havia tingut descendència.

⁸⁷ ARV, Escrivanies de Cambra, any 1720, exp. 11.

⁸⁸ ARV, Escrivanies de Cambra, any 1726, exp. 200.

2.2. El financer Enric de Miranda (c.1600-1668).

Enric de Miranda, com a hereu universal de Francesc de Miranda l'any 1629, rebia la fortuna familiar entre la qual hi havia préstecs diversos a tot tipus de particulars, crèdits a institucions i una pensió de la Batllia. Segons Dídac de Miranda, el valor d'aquesta fortuna l'any 1631 era de 50.000 lliures

Encara que la principal via d'acumulació de riquesa van ser els productes financers, Enric de Miranda va destacar en altres sectors econòmics com ara l'adquisició de terres per a l'explotació indirecta, l'arrendament de diferents serveis públics a la capital o els ingressos derivats d'un càrrec a la Batllia. Les fonts d'ingressos que expliquen la riquesa dels Miranda són diverses i van adaptant-se al context econòmic canviant del segle XVII. Enric de Miranda, com a membre de l'oligarquia ciutadana, va destacar en les virtuts pròpies d'aquest sector: el treball constant, l'adaptació a qualsevol context econòmic, el risc i l'afany per l'acumulació de diners.

A partir de les dades que ens aporten els documents històrics podem reflexionar al voltant de quines eren les principals inversions, filosofia empresarial i estratègia econòmica d'un membre del patriciat valencià del segle XVII que representava la classe benestant i rendista. Enric de Miranda exercia de burgés encara que aspirava a adoptar determinats valors nobiliaris. A tall d'exemple, tota la seua fortuna volia que fóra invertida en la compra de censals i de terres. Recomanava els seus administradors que, si algun deutor cancel·lava un censal, amb els diners del quitament es tornara a carregar d'altre i el mateix feren amb les terres. A un nebot de la dona, Lluís Carrió Assuey, a qui llegava 2.000 lliures en forma de censal, li exigia que “no puga vendre ni transportar el censal durant la seua vida si no es per comprar algun ofici o habitatge”.

2.2.1.L'activitat creditícia.

Les primeres transaccions financeres de la família que tenim documentades arranquen en els anys anteriors a l'expulsió dels moriscos i el prestador d'aquestes era Francesc de Miranda. Els principals productes financers amb què treballava Enric de Miranda eren els censos, els censals i les lletres de canvi (canvis). Precisament, els productes

financers que l'Església Catòlica considerava acceptables eren el censal, la lletra de canvi i les vendes a carta de gràcia.

El germà, Diego de Miranda, assegurava l'any 1631⁸⁹ que la majoria dels béns d'Enric de Miranda heretats del pare consistia en canvis "...la major part dels quals cambis, los quals de molta facilitat se poden quitar y ocultar los diners..". L'any 1615 un grup d'inversors creaven a València les Cases de Fira⁹⁰ per a les quals no es requeria un permís municipal sinó tan sols tenir una clientela. Les Cases de Fira naixien com una estratègia dels homes de negocis per aconseguir majors beneficis davant la davallada de l'interés del censal. Teòricament, cada casa tenia una agència a València i una altra a Medina del Campo, la primera expedia a la segona diners en castellanes segons el que ordenava el prestamista, la segona agència anotava en el seu llibre l'import en maravedís i traslladava a València la liquidació de les despeses i les comissions. Tanmateix, tot era fingit, es tractava d'un simple préstec a un interés del 19 per cent camuflat en lletra de canvi en què una persona feia d'intermediari entre prestamistes i prestataris. Durant la dècada dels anys 30 Enric de Miranda prestava partides de diners en forma de lletres de canvi en la casa de fira comercial de Vicent Astor, la casa de Ventura de la Soya també li gestionava lletres de canvi. Aquest últim creava l'any 1635 un consorci d'oligarques propietaris de Cases de Fira que aconseguien l'arrendament d'un impost que acabava d'imposar Madrid sobre les Cases de Fira.

Altres productes financers com els debitoris o els violaris apareixen molt poques vegades en la documentació i només circumscrits a la primera etapa de l'activitat professional d'Enric, és a dir, entre 1630 i 1650.

El funcionament dels productes financers de l'Època Moderna no està clar sobretot perquè prevaluia la discrecionalitat en les transaccions per tal d'evitar les denúncies per usura. De fet, qualsevol tipus de préstec a interés era considerat usura. Tot i així, amb la paraula "canvi" es podien designar diferents productes: des d'operacions de canvi de diferents monedes, fins a lletres de canvi o préstecs. Mentre alguns especialistes creuen que els canvis i les lletres de canvi eren el mateix producte, d'altres consideren que eren productes

⁸⁹ ARV, Reial Audiència, Processos, Part 1a, Lletres D, núm.370.

⁹⁰ Felipe Ruíz Martín, " La plaza de cambios de Valencia (siglos XIV-XVIII)", en José Luis García Delgado (ed.), *Economía española, cultura y sociedad. Homenaje a Juan Velarde Fuertes ofrecido por la Universidad Complutense*, Madrid, Eudema, 1993, pàg. 203.

financers diferents; la diferència entre la lletra i el canvi radicaria que mentre la primera vencia als tres mesos, el canvi no tindria un termini de temps estipulat per amortitzar-lo.⁹¹

La lletra de canvi era el producte de crèdit legal a curt termini més utilitzat durant l'època i guardava molta relació amb el món comercial. Mentre que les mercaderies havien de ser necessàriament transportades d'un regne a altre, els diners es podien transferir i al mateix temps canviar amb una lletra de canvi. El comprador d'una lletra de canvi, el prestamista, girava la lletra incloent els interessos en el nominal i la data de venciment que solia ser entre un i tres mesos. En aquesta lletra es manava a un tercer, l'agent del prestamista, que pagara els diners al prestatari en una altra plaça diferent on s'havia signat la lletra de canvi. Per tant, el pagament final es feia en un altre lloc i en una moneda diferent d'aquella en la qual s'havien rebut els diners. El termini per a pagar una lletra de canvi era de tres mesos i es pagava un interès altíssim, fins al 19%, que es va veure reduït al 10% l'any 1619 i fins a un 8% a la fi de segle. El tipus d'interès més comú que aplicava Miranda en els seus préstecs era el del 10%, en algunes operacions amb la família ducal de Gandia, l'interès era del 8%.

Tanmateix, la lletra de canvi no sempre es mantenia dins aquests paràmetres i aviat els prestadors inventaren operacions complexes sota la tapadera de la lletra de canvi. Al Regne de València⁹² es practica el "canvi sec" o "girar en sec", una operació on la segona plaça, on es feia el pagament, era fictícia i els participants en l'operació simplement deixaven passar el termini de la lletra i després la presentaven a pagament. Els prestamistes giraven en sec sobre Medina del Campo i indicaven en el document l'interès en què havien de tornar-se els diners que suposava la fixació de l'interès. El canvi en sec es considerava una operació fraudulenta, no només perquè incomplia les característiques de la lletra de canvi, sinó perquè les fires de pagaments de Medina del Campo feia anys que no se celebraven. Fins i tot, les lletres de canvi, apareixien expressades en lliures quan en realitat si anaven dirigides a Medina ho havien de fer en la moneda oficial que eren les castellanès. L'historiador Felipe Ruiz afirma que la majoria de les lletres de canvi procedents de Medina del Campo o amb destí a aquesta ciutat castellana no eixien mai del despatx dels bancs privats de València.

⁹¹ S. La Parra, *Los Borja y ...*, pàg. 222.

⁹² F. Ruíz Martín, " La plaza de cambios...", pàg. 189.

De fet, la majoria de les lletres de canvi d'Enric de Miranda devien ser girs en sec, és a dir, simples préstecs a interès que intentaven burlar la denúncia per usura utilitzant com a tapadera el producte de la lletra de canvi. El que crida l'atenció de l'inventari post mortem de les lletres de canvi d'Enric és que només dos dels seus deutors, d'una llista de gairebé dos-cents clients, foren mercaders; o que hi haguera clients que encara no li havien tornat els diners d'una lletra de canvi emesa 20 anys enrere. És a dir, ni els diners viatjaven d'una plaça a una altra, ni havia canvi de monedes, ni es complia el termini assenyalat.

Pel que fa al cens, es tractava d'un préstec a particulars pel qual es cobrava una pensió anual (interès) i que comprometia el patrimoni del deutor sobretot els béns immobles. Mentre el prestador comprava el cens, el que necessitava crèdit el venia. Comprar un censal significava comprar el dret a percebre una renda que es podia allargar indefinidament fins al moment que es retornava al comprador del cens el capital que s'havia prestat. Aquest producte financer podia ser perpetu ja que el deutor no podia ser obligat a tornar el capital en una data determinada. El cens va ser el crèdit a llarg termini més popular per tal de dipositar els capitals disponibles tant durant el segle XVI, com durant bona part del XVII. Fins a l'any 1622 va funcionar amb un interès molt elevat que de vegades arribava al 10 per cent. A partir d'aquest any, i a causa de la fallida de les rendes senyorials arran de l'expulsió dels moriscos, el rei fixava l'interès del censal al 5%. És per això, que els inversors començaren a buscar altres productes financers com ara la lletra de canvi (préstecs a canvi o canvis) o les obligacions. En eixe sentit, l'historiador David Bernabé Gil ha observat que entre l'any 1611 i 1639, el marquès de Rafal deixava d'invertir en censals i censos i optava pels préstecs a canvi.⁹³

El veritable interès que tenia el cens per a molts inversors era la possibilitat d'executar els béns del deutor. Malgrat les ordinacions reials, Enric de Miranda estava cobrant pels seus censos, en la majoria dels casos, un tipus d'interès mitjà del 10%. El cens es va convertir en el principal negoci de l'oligarquia urbana que conformava un grup força endogàmic i que acaparava el poder econòmic i polític.⁹⁴

Durant la dècada dels anys 30, la majoria dels clients d'Enric de Miranda provenien de la vila d'Oliva i segurament eren els clients que havien tingut tractes comercials amb

⁹³ David Bernabé Gil, "La formación de un patrimonio nobiliario en el seiscientos valenciano. El primer marquès de Rafal", *Revista de Historia Moderna. Anales de la Universidad de Alicante*, núm.5, 1985, pàg.18.

⁹⁴ Maria Socorro Reizábal i Garrigosa, "La familia valenciana de los Juliá. De mercaderes a señores de la baronía de Benidoleig (1565-1637)", *Estudis: Revista d'Història Moderna*, núm.18, 1992, pàg.59.

Francesc de Miranda. Enric havia comprat l'any 1630 un cens de 135 lliures al seu veí d'Oliva, el cavaller Alfons de Celada⁹⁵; durant la dècada dels 50, aquest cens havia anat a parar a l'administració dels béns i herència d'Alfons de Celada; cada mes, es pagava una pensió encara que sovint hi havia demora. De vegades, Enric destinava la pensió que li pagaven per a celebrar misses cada primer de mes en l'església de Santa Maria la Major d'Oliva; com les 6 lliures del 15 de febrer de 1653. Aquest cens va ser rescatat l'any 1669. Una altra persona d'Oliva que havia carregat un cens era Francesc Salelles, el 31 d'octubre de 1636 se li havia estés una època per haver pagat 31 lliures i 11 sous d'una pensió. Altres clients d'Oliva eren per exemple la viuda Sala que havia acceptat l'any 1632 un canvi de 500 lliures i un deutor de 150 lliures. La vila d'Oliva també havia pres un canvi de 700 lliures a favor d'Enric de Miranda mentre que Pere Pasqual havia carregat un cens de 120 lliures.

Un cens especial, sobretot per les terres que hipotecava, era el venut el 21 d'agost de 1641 per Josep Pujades de Gandia, per un import de 300 lliures, que produïa una pensió de 300 sous. La garantia d'aquest censal, en cas que el deutor no poguera pagar, era la hisenda de Paloma: una alqueria i 46 fanecades de terra a tocar del senyoriu de Guardamar. Baltasar Canamàs i Baptista Verdú d'Oliva venien a Enric, el 4 de maig de 1658, un cens de 200 lliures pel qual pagaven una pensió anual de 200 sous. L'any 1763 encara responia per aquest cens Gabriel Císcar. També hi havia ciutadans de Gandia entre els deutors d'Enric: el matrimoni format per Jaume Martí i Joana Ferrer acudien al notari l'any 1649 per vendre un cens per un import de 70 lliures. El matrimoni pagava una pensió anual de 70 sous en única paga, la garantia que imposaven era una casa al carrer Major de Gandia.

Avançant en el temps, d'altres operacions financeres eren les obligacions o vendes a crèdit. El 8 de setembre de 1663, Josep Mercader Miranda, que actuava com a procurador del seu tio, estava a l'Alcora tancant diferents operacions immobiliàries. El llaurador Joan Pineda de Lluçena que li acabava de comprar una horta per un preu de 77 lliures, com no disposava de la quantitat en efectiu, es veia obligat a contraure una obligació amb Mercader per la qual li pagaria 77 sous de pensió anual. Per tancar el tracte, Pineda va haver de posar com a garantia tots els seus béns. El mateix dia, Mercader va vendre a Jaume Mateu i Macià Carot, ollers de l'Alcora "...una casa i un graner fora dels murs de la vila, en lo raval de sant Roc..." En aquest cas, la propietat valia 250 lliures i els compradors, com tampoc tenien diners, s'obligaven amb el venedor a pagar cada any 250 sous fins que pogueren pagar-li el

⁹⁵ ASMO, Vària, Caixa 10.

preu de la propietat.⁹⁶ En aquestes operacions el comprador reconeixia haver rebut la mercaderia i quedava obligat al pagament en un futur.⁹⁷

Gràcies a l'inventari post mortem d'Enric de Miranda, realitzat el 12 de desembre de 1668, ens assabentem de les lletres de canvi que posseïa al seu favor i que comprometien a gairebé 200 persones. En teoria, i segons els registres notariais, els pagaments de les lletres de canvi d'Enric els realitzaven els agents Bertomeu i Sebastià Garcia i els interessos d'aquests crèdits es marcaven segons el tipus d'interés que regia en la fira de Medina del Campo. Bertomeu Garcia, ciutadà, era un dels testimonis que participava en la publicació del testament d'Enric de Miranda.

L'inventari de les lletres de canvi se'ns revela com una fotografia fixa de tot el capital que se li devia, a Enric, al final de la seua vida. La majoria de les lletres de canvi havien estat escripturades l'any anterior de la seua mort, és a dir, a l'any 1667. Un gran nombre de deutors ja havien començat a pagar els interessos però també hi havia lletres de canvi antigues en què els deutors no havien pogut redimir el capital. D'altres clients havien pogut redimir part del capital prestat però havien de continuar pagant interessos fins que no liquidaren la totalitat del deute. De l'any 1666 encara se li devia a Enric de Miranda, en concepte de lletres de canvi, a banda els interessos, un total de 3.275 lliures de capital.

La majoria de les lletres de canvi d'Enric devien amagar canvis en sec. Aquesta hipòtesi ve referendada per alguns indicis. Si el capital de les lletres de canvi havia de ser tornat en un termini de temps molt curt, com s'explica que de l'any 1665 s'estava cobrant interessos a Lluç i Francesc Girau d'Oliva perquè no li havien tornat les 40 lliures d'una lletra de canvi. De l'any 1649, s'estaven cobrant interessos a Joan Semilla i Pere Fuster, llauradors de Potries per un préstec de 24 lliures i a Guillem Albert, Josep Escoto i Joan Romero de Miramar per un préstec de 84 lliures.⁹⁸ La lletra de canvi més antiga sense pagar data de l'any 1647.

La llista de clients d'Enric de Mirada era diversa i abastava tots els grups socials, tot i això, el grup més important era el dels llauradors. La major part dels clients llauradors de Miranda provenien de la Contribució Particular de València (Catarroja, Paiporta, Silla, Albal, Benetússer etc.) però també d'altres territoris, sobretot del ducat de Gandia. Un total

⁹⁶ ARV, Manaments i emparets, any 1702, llibre 3r, mà 31, full 4.

⁹⁷ D. Bernabé Gil, "La formació de..." , pàg.18.

⁹⁸ ARV, protocols notariais de Josep Domingo, sig.727, 12 de desembre de 1668.

de 159 llauradors figuraven en les llistes de deutors d'Enric de Miranda. Es tractava del grup social més nombrós d'entre tots els deutors i per tant els clients preferents d'Enric. A banda de ser el grup de deutors més nombrós, els llauradors també representava el sector al qual es destinava el major capital prestat per Enric de Miranda, unes 8.000 lliures aproximades l'any 1668. La mitjana de capital prestat a un llaurador era de 30 lliures. Quan el crèdit superava aquesta quantitat solien intervenir grups de quatre o cinc llauradors en l'operació. Per exemple, Andreu i Vicent Jaques i Agustí Vendrell de Catarroja prenién una lletra de canvi de 130 lliures o Lluís i Antoni Biosca amb Josep Tarrazona de Paiporta prenién una lletra de 100 lliures. En la majoria de lletres de canvi lliurades a grups de llauradors figuraven en la nòmina membres d'una mateixa família, segurament germans o pare i fill. De vegades, en algunes lletres de canvi, juntament amb el llaurador apareixia una persona d'una categoria social més alta que segurament era l'avalador. Josep Joaquim Raga, notari de Catarroja, juntament amb Antoni Vendrell, llaurador d'Albal, acceptava una lletra de canvi de 100 lliures. O Jaume Marcel, ciutadà, amb Francesc Borja, llaurador de Campanar havien pres una lletra de canvi de 400 lliures encara que l'any 1668 només devien 100 lliures.

Alguns llauradors apareixien en diferents operacions de crèdit. Era el cas d'Antoni Vendrell, llaurador d'Albal, que apareix com a deutor d'una lletra de canvi de 100 lliures i d'una altra lletra de 50 lliures. Membres de la família Raga de Catarroja, la família Carbonell de Silla, o els Alonso de Benetússer figuraven en diferents lletres de canvi. El llocs d'origen dels llauradors que demanaren crèdit a Enric de Miranda abasta una geografia important que va des de Vistabella del Maestrat fins a Ondara.

A la vista de les dades aportades, l'activitat financera d'Enric se centrava en el crèdit agrari. La major part dels llauradors que accedien al crèdit eren aquells millors situats en els seus pobles, és a dir, aquells que tenien béns per a poder respondre en cas d'impagaments o que tenien contactes amb persones importants perquè feren de fermadors en les operacions (el rector, algun ciutadà o el notari del poble). Les causes de l'endeutament dels llauradors durant el segle XVII eren diverses, però destaquen la compra de bestiar i eines de llaurança, les deixes pietoses, els dots o l'adquisició de noves terres.

El segon grup social més important, tant per les persones que implicava com pel capital que s'havia prestat, era els dels ciutadans, on abundaven els notaris, els mercaders, alguns doctors en lleis i cirurgians. La quantitat mitjana prestada a aquest grup social era de

100 lliures. Els mercaders representaven, dins d'aquest grup, els que tenien accés a un major crèdit, com per exemple els germans Funes que rebien un crèdit de 1.000 lliures l'any 1667.

La resta de grups socials presents en els inventaris de reconeixement de deute a la mort d'Enric de Miranda, eren numèricament insignificants. Paradigmàtic era el cas de la noblesa titulada, només dos membres figuraven en la llista: el marquès de Benavites i el duc de Gandia. Encara que numèricament eren insignificants respecte de la resta de clients, el capital al qual havien accedit igualava o superava al del grup dels llauradors. Si creiem que la noblesa titulada no figurava entre els clients preferents d'Enric de Miranda a l'hora de concedir crèdit, com s'explica la presència d'aquests dos nobles? Pel que fa al duc de Gandia, les raons semblen evidents. La poderosa família Borja podia influir en els cercles de poder a l'hora d'aconseguir diferents mercès per a la família Miranda Mercader en el seu camí d'ascensió social, però també sentències favorables, protecció reial i o jurídica. A més a més, el senyoriu de Guardamar estava dins els termes generals del ducat de Gandia i una relació financera favorable a Miranda li evitava moltes agressions de caràcter jurisdiccional com veurem a continuació.

Potser la relació professional entre els Miranda i els Borja arrancava a principis del segle XVII quan Francesc de Miranda ja realitzava un informe de la defensa de la vila d'Aiora a petició del duc de Gandia. L'any 1655, Francesc Carles de Borja va carregar a favor d'Enric de Miranda una lletra de canvi de propietat de 1.000 lliures. L'any 1670 encara es devien, d'aquesta lletra de canvi, 461 lliures tant en concepte d'interessos com de capital per a amortitzar. L'any 1655, el duc de Gandia fermava una altra lletra de canvi (canvi de propietat) de 2.000 lliures, a un interès del 8%. En 1670 se li devia a l'herència d'Enric de Miranda, 3.920 lliures d'aquesta lletra. L'any 1659, Baltasar Oriola, en nom de la vila d'Oliva, prenia un canvi de 3.000 lliures. L'any 1663 el duc rebia d'Enric de Miranda 1.500 lliures en una lletra de canvi que produïa una pensió de 325 sous. Així les coses, l'any 1670, quan Enric de Miranda ja havia mort, el nou duc, Pascual Francesc de Borja, devia a l'administració d'Enric de Miranda 9.703 lliures.⁹⁹ Un deute que, a mesura que passaven els anys, anava creixent i "... per haver trobat los dits administradors molta dificultat en aconseguir la cobranza de dita cantitat i en anar a fer penyores al ducat de Gandia..." es decidia arribar a una concòrdia amb el duc. L'administració s'avenia a abaixar el tipus

⁹⁹ AHN, Secció Osuna, lligall 563, doc. 47.

d'interés del deute fins a un 5 per cent a canvi que, a partir de l'any 1673, es consignaren de les rendes senyoriales del duc, 1.000 lliures anuals fins a arribar a les 9.703.

Un conflicte menor substanciat a la Cort ducal¹⁰⁰ revela que de Miranda devia ser un important creditor del duc i feia valer la seua posició de força al terme general de Gandia. En octubre de l'any 1639 i en un clar desafiament a l'autoritat del duc, Enric de Miranda enviava a Gandia al justícia de Guardamar, Gabriel Ros, per tal que embargara béns de particulars de la vila que tenien deutes pendents amb de Miranda. Gabriel Ros intentava executar els béns mobles i semovents de les cases d'uns veïns de Gandia anomenats Miquel Navarro i Josep Ferrando. El 20 d'octubre de 1639 el Consell de la vila proclamava que els autos practicats per Gabriel Ros contra habitants de Gandia eren il·legals perquè

“...per ço que dit lloc esta sojet i fita en dins lo terme general y contribució de dita present vila y lo justícia d'aquella de temps immemorial al present ha exercit la jurisdicció civil com criminal en dit lloc de Guardamar [...] Gabriel Ros ha volgut aplicar y usurpar jurisdicció que pertoca al dit justícia de la present vila de Gandia e a encorregut en pena...”

El justícia de Gandia empresonava Gabriel Ros el mateix 20 d'octubre. Un dia després, el duc manava, mitjançant, una carta des de Castelló de Rugat, que Ros fóra posat en llibertat. En aquesta carta del duc enviada al Consell de Gandia explicava que Enric de Miranda se li havia queixat per la contundència en la decisió que havien pres els jurats.

¹⁰⁰ AHCG, Manual de Consells, AB 24, fols.115-119.

Taula VII		
Anàlisi dels deutors de les lletres de canvis per grups socials		
Classe social	Nombre de deutors	Capital total prestat en lliures
Noblesa titulada ¹⁰¹	1	3.477
Cavallers, senyors de vassalls	5	2.648
Ciudadans, notaris, mercaders	19	4.379
Artesans, oficis, sense especificar	7	2.010
Llauradors	159	8.544
Preveres	4	711
Total	195	21.769

Font: ARV, protocols notarials de Josep Domingo, sig.727, 12 de desembre de 1668.

Taula VIII				
Crèdits presos per la família Borja (ducs de Gandia)				
Any	Titular del deute	Quantitat en lliures	Producte financer	Tipus d'interés
1632	Sebastià Salelles en nom de la vila d'Oliva ¹⁰² (Carles Francesc de Borja)	400	Lletra de canvi	
1632	Vicent Marqués en nom de la vila d'Oliva (Carles Francesc de Borja)	200	Lletra de canvi	
1650	Pau Ramos en nom de la vila d'Oliva (Francesc Carles de Borja)	1.000		
1655	Francesc Carles de Borja	1.000	Lletra de canvi	
1655	Francesc Carles de Borja	2.000	Lletra de canvi	8%
1659	Baltasar Oriola, en nom del duc	3.000	Lletra de canvi	
1663	Francesc Carles de Borja	1.500	Lletra de canvi	
1692	La vila d'Oliva, en nom de Lluís Ignasi Borja	1.000	Censal	10%
1697	La vila de Pego, en nom de Lluís Ignasi Borja	1.500	Censal	10%

Font: ARV, Escritories de Cambra, any 1740, exp.132 i AHN, Osuna, lligall 563, doc. 47.

¹⁰¹ No inclou els préstecs al duc de Gandia.

¹⁰² Sovint, la fórmula emprada pels ducs de Gandia per aconseguir crèdit era a través dels Consells de les seues viles senyoriales que es veien obligats a endeutar-se en nom del duc.

El món del crèdit al segle XVII podia generar guanys sucosos però també implicava riscos punyents. Enric de Miranda era denunciat l'any 1665 pel delicte d'usura.¹⁰³ Entre els arguments esgrimits per la defensa es pot endevinar que el denunciant era un enemic amb poder polític suficient perquè la Reial Audiència arrestara el nostre personatge durant quatre mesos en el seu domicili particular.¹⁰⁴ Durant el procés, els oficials de l'Audiència se'n van emportar tots els llibres de comptes, papers, documents i sobres on figuraven els contractes de censals i lletres de canvi “y otras cosas pertenecientes a la economía y buena administración de la hacienda del suplicante” i per tant, el senyor de Guardamar tenia dificultats a l'hora de cobrar. En la seua súplica al Consell d'Aragó, Miranda al·legava que quatre mesos eren suficients perquè els oïdors de l'Audiència hagueren tret la informació que buscaven i demanava que se li restituïren els documents perquè “dichos libros no pueden servir en poder de la Audiencia para otro efecto que para hacer mala obra y molestar el suplicante en el menoscabo de su hacienda” La reina governadora fallava al seu favor “me ha parecido mandar [...] se despache con toda brevedad la causa porque está arrestado, se le restituyan los papeles y libros que no fueren necesarios para el proceso”

2.2.2.-L'arrendament de terres, cases i establiments comercials.

Entre les activitats econòmiques d'Enric de Miranda destacava la compra de propietats rústiques properes a la capital encara que no sabem en quina mesura moltes de les terres que posseïa podien ser els béns que hipotecaven els seus deutors com a garantia dels préstecs. Entre els criteris que guiaven el financer a l'hora d'adquirir terra destaca la preferència per les propietats franques, és a dir, aquelles que o bé no pagaven censos o bé no pagaven particions al senyor feudal. Aquesta qüestió centrava un plet entre Enric de Miranda i el baró de Beniparrell.¹⁰⁵ Enric, que posseïa 6 cafissades de terra vinya i garroferar en la partida del Carrascal de Beniparrell, es resistia a fer la partició amb el baró, però la Reial Audiència el condemnava a reconèixer la senyoria major i directa de Dídac de Romaní i d'haver de pagar-li la huitena part dels fruits, el terç del delme i el lluïisme i fadiga. Potser les terres d'Enric eren franques tan sols de pagar els censos.

¹⁰³ Des de l'Edat Mitjana, el delicte d'usura estava tipificat com el cobrament d'un interès creditici superior al permés pels Furs.

¹⁰⁴ ACA, Consell d'Aragó, lligall 914, núm.55.

¹⁰⁵ ACA, Diversos, Sàstago, 242, lligall AK, núm. 59.

Altre criteri a l'hora de comprar terra era el de la concentració de la propietat, bé amb la compra de propietats que fitaven amb les que ja posseïa, bé amb la compra de grans finques agràries. La terra que posseïa Enric es concentrava al voltant d'una zona molt concreta, el sud de la Contribució Particular de la ciutat de València i principalment en cinc pobles veïns: Alfafar, Benetússer, Catarroja, Albal i Paiporta.

Alguns exemples de l'adquisició de propietats rústiques són que el 4 de juliol de 1651 el senyor de Guardamar comprava per 1.000 lliures un hort, casa i caseta en el carrer de Quart de València¹⁰⁶ a la Casa Professa de la Companyia de Jesús. Aquesta havia comprat la propietat l'any 1621 per 700 lliures. La companyia de Jesús i el col·legi de Sant Pau confessaven que aquesta venda no havia estat encertada i per això 19 anys després tornaven a comprar la mateixa propietat a l'administració d'Enric però aquesta vegada per un preu de 550 lliures. Amb aquesta casa, la companyia volia tenir un espai adequat per a esbarjo de mestres i estudiants.

El 10 de setembre de 1653 Enric comprava a la priora del convent de la Presentació¹⁰⁷ una casa i una hisenda a Benetússer. Aquesta alqueria tenia un hort tancat de 37 fanecades que es regava amb la séquia de Favara i segurament era un lloc estratègic per a dirigir, planificar i controlar l'explotació d'aproximadament 707 fanecades de terra. També l'alqueria de Benetússer ocupava un paper important en la comercialització de la producció agrària ja que tenia una almàssera i un celler. Aquest últim podia emmagatzemar fins a 90 cànters de vi. En l'alqueria de Benetússer vivia de manera permanent un estatger, espècie d'administrador o procurador, que controlava els pagaments realitzats pels arrendataris i vigilava el compliment dels contractes d'arrendament. Una altra dada per a sostenir la importància de l'alqueria de Benetússer és que, amb els anys, la família va adquirir un total de dos cases al carrer del Molí de Benetússer que és on s'ubicava l'alqueria.

Enric també era propietari d'una alqueria¹⁰⁸ en el camí Reial de Xàtiva amb 14 cafissades, 8,5 de les quals eren de terra camp amb algunes moreres i les altres 5,5 eren de vinya. Aquesta alqueria havia pertangut a Llorenç Bellví i l'any 1663, Enric de Miranda havia presentat una instància davant la Cort del Justícia Civil on assegurava que esta alqueria estava situada fóra del lloc d'Alfafar, en el quarter de Patraix. El senyor d'Alfafar no pensava el mateix i volia que Enric li pagara els censos i contribucions.

¹⁰⁶ ARV, Seminari de Nobles, caixa núm.2, doc.2,3,5.

¹⁰⁷ ARV, protocols notarial de José Ramón Calvo, sig. 14643, full 1.644v.

¹⁰⁸ ARV, Escrivanies de Cambra, exp. 25, any 1724.

Tota la terra que posseïa Enric estava arrendada a llauradors dels pobles dels voltants. Algun d'aquests llauradors explotava importants extensions d'horta, de fins a 40 fanecades, per tant, segurament comptaven amb l'ajuda de familiars o jornalers. El fet que Enric arrendara les seues terres no significa que n'adoptara un paper absentista en la gestió i explotació. A la seua biblioteca personal hi havia diferents volums relacionats amb l'agricultura i a més a més gràcies a la seua condició d'home de finances, proper als cercles de poder, havia d'estar en possessió d'informació important a l'hora de decidir quins eren els tipus de conreus més rendibles, les noves tècniques o l'aplicació d'estratègies empresarials en la tinença de la terra.

Com hem assenyalat, moltes de les terres d'Enric de Miranda devien ser les garanties o penyores que els seus deutors havien imposat a l'hora de demanar-li crèdit; quan aquests deutors no podien retornar el capital o fer front als interessos, perdien les propietats. En eixe sentit, alguns dels arrendataris d'Enric, ben bé podien ser els antics propietaris. A banda de proporcionar terra als llauradors de Catarroja o Albal, Enric de Miranda també podia concedir-los oportuns crèdits per tal que pogueren comprar eines, cavalleries de llaurança, llavors o simplement numerari per casar una filla o tirar endavant un plet. D'aquesta manera, les dos principals activitats econòmiques, el crèdit agrari i l'arrendament de terres es complementaven.

Taula IX			
UBICACIÓ I EXTENSIÓ DE LES TERRES (Any1668)			
Lloc	Fanecades	Nombre de parcel·les	Tipus de conreu
Alfagar	140	6	Terra campà i vinya amb moreres en forma de garlanda
Camí del Cabanyal	96	1	Terra campà voltada de moreres
Camí Reial	Casa alqueria amb 90 fanecades	1	Terra campà
Camí Creu de Xàtiva	Casa alqueria amb 84 fanecades	1	Terra campà amb moreres
Catarroja	84	5	Garroferes, oliveres, vinya
Camí de la Creu de Montcada	60	2	Terra campà
Albal	57	6	Figueres, secà, terra campà, vinya
Beniparrell	36	2	Garroferes
Silla	32	2	Secà, oliveres
Camí de Carpesa, partida Bollider	12	2	Sense especificar
Massanassa	9	1	Moreres
Cullera	7	1	Sense especificar
Riola	Sense especificar	1	Arrossar
TOTAL	707	30	

Font: ARV, *Escrivanes de Cambra*, any 1726, exp. 200

Taula X		
Béns immobles		
Lloc	Carrer	Tipus d'immoble
València	Parròquia de Sant Martí	Casa amb forn de vidre
València	Porxets	Casa
València	Quart	Casa, hort i caseta xica
Silla	La Plaça	2 cases annexes
Silla	La Plaça	Casa hostal amb hort annex
Catarroja	Camí Reial de Xàtiva	Casa hostal
Cullera	dels Horts	Casa
Cullera	Major del Riu	Casa

Font: ARV, *Escrivanes de Cambra*, any 1726, exp. 200.

Pel que fa a l'estructura de la propietat, cal remarcar la important concentració de fanecades en finques úniques que contribuïen a l'optimització de la gestió i els recursos. Les finques més importants estaven a la rodalia de la capital on destacaven quatre finques amb les seues alqueries i edificis annexes. La hisenda del camí del Cabanyal era la més gran, amb un total de 96 fanecades. Pel que fa a la hisenda del camí de la Creu de Montcada havia estat propietat de Maria Assuey. Si mirem la terra adquirida als pobles, la parcel·la més important era una de 54 fanecades al lloc d'Alfajar. En quant a l'especialització dels conreus, només s'observa que les grans finques de València es dedicaven al conreu de cereals i hortalisses amb vistes al mercat de la capital mentre que als llocs d'Alfajar, Benetússer o Catarroja predominaven els conreus de vinya i olivera que també tenien un marcat caràcter comercial.

2.2.3.-L'arrendament de serveis públics a la capital del Regne.

La capacitat de poder reunir enormes sumes de diners, la seua trajectòria com a gestor de negocis diversos i el seu coneixement de les institucions forals, van dur a Enric de Miranda a fer negocis amb l'arrendament de serveis municipals. El 14 d'octubre de 1651, Enric de Miranda havia comprat per decret, i per un preu de 5.600 lliures¹⁰⁹, els drets de cobrar tots els beneficis que reportara la Cort del Justícia Criminal de València. Per aquest preu, el justícia criminal de València, que era al mateix temps tresorer de la seua Cort, es desentenia de la gestió econòmica del tribunal. El negoci per a l'arrendatari consistia en superar amb els ingressos de la Cort, sobretot a les multes i penes imposades als reus, les 5.600 lliures desemborsades.

Aquest negoci, no obstant, va acabar amb un plet judicial perquè el síndic i curador de la parròquia de Sant Joan del Mercat, que era la propietària d'aquestes rendes abans que de Miranda, apel·lant al dret d'evicció¹¹⁰, va obtenir per sentència d'11 de maig de 1660, revocació i anul·lació de la concessió i, finalment, el 20 de desembre de 1663 es restituïa a la parròquia de Sant Joan del Mercat la possessió de la dita Cort, confirmada un any després en 21 de maig de 1664.

¹⁰⁹ ACA, Consell d'Aragó, lligall 914, núm. 145.

¹¹⁰ Desposseïció legal, i especialment la que sofreix el comprador de la que cosa que li fou venuda.

L'advocat d'Enric de Miranda es veia obligat a acudir al Consell d'Aragó per tal de representar que "...el suplicante se halla sin la Corte que compró y sin el precio que depositó [...] que se le pague al suplicante las dichas 4.125 libras que depositó por precio de la compra de la dicha Corte más los intereses corridos...". El 23 de juny de 1666, la reina Mariana d'Àustria prenia cartes en el conflicte i ordenava al visitador de la Generalitat de València el pagament de les 4.125 lliures a de Miranda "...no es justo que esté sin la corte y sin el precio della que desembolsó y he resuelto encargar y mandar como lo hago que en esto sea administrada justicia..." Tanmateix, a 8 de març de 1667 la Generalitat no havia pagat la quantitat i ara el suplicant es clamava "...vuelve a suplicar a V.M sea servida de mandar otra vez al dicho real visitador o subdelegado suyo que pague y se obedezca y execute la Real Orden que V.M tiene dada. Se le dé al suplicante una Real Sobrecarta o el despacho que fuese necesario...".

Pel que fa a altres tipus de rendes que posseïa Enric hem d'assenyalar que la renda del senyoriu de Guardamar ocupava una posició insignificant al costat de la renda usurària o la immobiliària. Guardamar, amb un territori molt petit, i un nombre de vassalls mínim, era un instrument de promoció social i ennobliment del titular però no d'enriquiment. Amb penes i treball, l'arrendament dels drets senyoriais de Guardamar durant el segle XVII s'adjudicava per unes 600 lliures.

2.2.4.- El càrrec a la Batllia.

L'any 1648, Enric de Mirada era nomenat receptor de la Batllia general de la Ciutat i el Regne València. La Batllia era la institució més important pel que fa a la gestió del Reial Patrimoni i el seu àmbit territorial abastava des del nord del regne fins a una línia que passava per Xixona. Al sud d'aquesta línia es trobava la Batllia General d'Oriola. Aquesta divisió territorial del regne en dos batllies coincidia amb la de les Governacions. El batlle general, que només rendia compte davant del monarca¹¹¹, tenia com a funció principal administrar el patrimoni reial i cobrar els impostos de les duanes en les relacions comercials amb l'estranger o amb altres regnes hispànics. Els impostos més importants eren els que gravaven l'activitat comercial a les duanes i als ports, la producció agrària i la venda de carn.

¹¹¹ Pascal Gandoulphe, "*Les finances de la bailía general de Valence (1555-1624): moyens et reflets d'une politique*", *Melanges de la Casa de Velázquez*, vol. XXIX-2, 1993, pàg.9.

La Batllia gestionava i conservava les fortaleses militars del territori. Com a administrador del patrimoni reial -les salines, l'Albufera etc.-, el batlle general s'encarregava de rebre els ingressos derivats d'aquest patrimoni i també dels impostos que els valencians pagaven a la Corona.

L'ofici clau de la institució, el que controlava els moviments dels fons monetaris de la Batllia era el mestre racional. Després del mestre racional, el càrrec més destacat era el de receptor o col·lector, que era l'ofici que ocupava Enric de Miranda. El receptor o col·lector s'encarregava de quadrar els comptes i d'elaborar els registres, és a dir, realitzava els balanços dels ingressos i les despeses que gestionava la institució. Aquests registres es feien per capítols. El receptor també s'encarregava de pagar els sous de tots els empleats de la Batllia.

Les principals despeses a què havia de fer front la Batllia eren els sous dels oficials reials de diversos organismes. Aquesta partida representava el 75% del pressupost. Des de la Batllia es pagaven part dels salaris dels jutges de l'Audiència així com dels soldats de la guàrdia del virrei. A més, havia de pagar els salaris dels capitans al servei del virrei i també els dels alcaids dels diferents castells. I en eixe sentit, hem de recordar les partides i la pensió que havia rebut el pare d'Enric, el capità Francesc de Miranda. Les pensions concedides per la Corona a determinades persones, "*las mercedes*", era una altra de les despeses importants que tenia la Batllia.

El 12 d'abril de 1648, Enric de Miranda presentava davant el noble Cristòfol de Cardona, batlle general la Ciutat i Regne de València, el privilegi reial del seu nomenament com a receptor de la Batllia. Cardona acceptava la provisió signada pel rei Felip IV¹¹² i la traslladava al seu assessor en la Batllia, Matias Morla. El receptor general de la Batllia cobrava durant el segle XVII un salari trimestral de 250 lliures.¹¹³

¹¹² ARV, Batllia, Llibre 1212, fol.82.

¹¹³ J.Correa Ballester, *La hacienda foral...*, pàg. 245.

Capítol III

El testament i les últimes voluntats d'Enric de Miranda. La creació del vincle.

Enric de Miranda va testar l'11 de març de 1668. La plica testamentària constava de dotze pàgines plegades en forma de carta. Encara que l'havia escrita una altra persona (per indisposició del testador) estava signada per Enric de Miranda i el segell que tancava el document tenia les armes del difunt en cera vermella. Era gairebé un testament hològraf també dit tancat o *in scriptis*. Mossén Vicent Llopis i l'estudiant Josep Traver havien fet de testimonis i certificaven que la signatura d'aquest testament era la d'Enric.

El 19 de juny de l'any 1668 moria a València el senyor de Guardamar; dos dies abans havia lliurat al notari de València, Josep Domingo, la plica manuscrita on estava el seu testament. L'acte de lliurament del document es va realitzar en presència de tres testimonis: Bartomeu Garcia, ciutadà, Baptista Rodríguez, infançó i l'estudiant Josep Traver. El testament va ser obert i publicat el mateix dia que va morir Enric de Miranda a instàncies del nebot, Josep Mercader, legatari i marmessor. Els altres marmessors del testament eren el canonge del Capítol de la Seu encarregat de l'administració de l'Hospital General, el clavari de l'Hospital General i el rector de Sant Martí.

La plica manuscrita constituïa un testament força especial perquè, en el dos gruixuts volums notariais d'aquell any de Josep Domingo, només hi havia aquesta plica afegida entre centenars de testaments. D'aquest testament se'n van traure almenys un total de quatre còpies. Els familiars de Maria Assuay¹¹⁴ en un procés civil contra l'administració d'Enric de Miranda, feren traure una còpia l'any 1726. El baró de Romani¹¹⁵, descendent d'Aurèlia Mercader i Miranda, també feia traure una còpia impresa traduïda al castellà l'any 1798. Per últim, el convent dels Agustins¹¹⁶ de València feia traure dos còpies impreses en castellà. Tant el testament, com tots els inventaris posteriors esdevenen una font

¹¹⁴ ARV, Escrivanies de Cambra, any 1726, exp. 200

¹¹⁵ ACA, Diversos, Sástago, 214, lligall I.2, núm. 121.

¹¹⁶ ARV, Clergat, Caixa 1, núm. 37 i 38.

extraordinària per a fer-nos una idea de la situació econòmica i familiar del senyor de Guardamar.

Enric deixava 1.000 lliures en concepte de despeses del funeral, quantitat que ens revela una més que acabada posició econòmica, si tenim en compte que 500 lliures representaven la renda d'un any d'un camperol ric.¹¹⁷ Volia ser soterrat amb l'hàbit de sant Agustí al monestir de Nostra Senyora del Socors prop dels murs de la ciutat, en una capella dedicada a sant Tomàs de Villanueva que havia manat fabricar en l'església del convent. De fet, el taüt amb el cos del difunt va ser dipositat el 20 de juny en la capella de Nostra Senyora del Socors perquè la capella de sant Tomàs encara no estava acabada. El prior del monestir es comprometia a traslladar el cos quan hi estigués acabada.¹¹⁸ Del que sobrara de les 1.000 lliures s'havien de celebrar els sufragis, tantes misses com es pogueren en les esglésies o altars de la ciutat a criteri dels marmessors i a un preu de tres sous i cinc diners.

Pel que fa als legataris, el principal era el nebot, Josep Mercader que rebia 1.000 lliures anuals de renda de manera perpètua durant tota la seua vida. Aquesta renda l'equiparava amb el que cobrava un jutge de l'Audiència. L'administració d'Enric de Miranda era l'encarregada de pagar aquesta renda i Josep Mercader la podia cobrar sense la intervenció de la resta d'administradors. El testador fundava en la persona de Josep Mercader un vincle jurídic que era un instrument defensiu contra l'endeutament i contra el desmembrament de l'herència entre els descendents. A més, Josep Mercader ja havia rebut en vida del seu tio nombroses partides de diners en forma de rebuts i àpoques, de les quals i segons el testador "reconeix i aprova tots els rebuts cobrats [...] i està content i satisfet. No se li demane cosa alguna". El nebot d'Enric també rebia com a béns lliures totes les cadires de la galeria de la casa familiar, un llit de camp amb tot el seu parament i tots els quadros que hi havia a la sala.

Altres importants legataris eren dos membres de la família de Maria Assuey. Segurament el testador pretenia rescabalar-los del fet que la dona l'haguera nomenat hereu universal. Així, un cosí germà de Maria, Miquel Assuey, llaurador del Cabanyal, rebia 2.000 lliures que havia de cobrar-les dels lloguers de dos alqueries i altres terres que havien estat de Maria Assuey. Aquestes 2.000 lliures equivalien al dot que Maria havia aportat al matrimoni. Per la seua banda, Lluís Carrió Assuey, fill de Caterina Assuey, rebia la propietat

¹¹⁷ James Casey, *El regne de...*, pàg. 33.

¹¹⁸ ARV, protocols notarials de Josep Domingo, sig. 726, 20 de juny de 1668.

d'un censal de 2.000 lliures perquè poguera cobrar les pensions. Lluís no podia vendre'l ni transportar-lo durant la seua vida si no era per comprar algun ofici o una casa. A l'hora de la seua mort, Lluís Carrió podia disposar del censal per a deixar-lo en herència.

El tercer grup important de legataris, pel que fa a la quantitat atorgada, eren les criades. Totes tres heretaven una renda anual de 50 lliures i la possibilitat de deixar 100 lliures d'aquesta renda en herència si tenien descendents. En cas contrari, tant sols podrien llegar unes 50 lliures. A més, heretaven el dret de viure en qualsevol de les cambres de l'entresòl de la casa familiar.

Les dones de la família rebien els legats més exigus segurament perquè amb els dots ja havien cobrat la seua part en l'herència: la germana del testador, sor Mencia de Miranda, monja al convent de Santa Caterina de Siena de València, i la neboda, Aurèlia Mercader, només rebien una làmina de les que tenia Enric al seu oratori. Per últim, tots els serveis prestats al rei pel mestre de camp Francesc de Miranda, pel capità Andreu de Miranda i pel mateix Enric de Miranda, eren heretats per Josep Mercader i Miranda.

Aquestes voluntats testamentàries entren dins de la tradició i la lògica de l'herència d'una persona rica i encara que Enric no tenia descendents, el principal legatari, l'hereu, *de facto*, era el nebot Josep Mercader que rebia una important renda anual per a viure amb comoditat, a més d'un vincle on estava el senyoriu de Guardamar, les cases familiars i alguns béns mobles. El que ja no era tant comú era la creació d'una administració benèfica on anava a parar el gros de la fortuna, que segons el testament eren béns mobles, immobles - cases, terres-, drets i accions. De la venda dels béns mobles s'havien de pagar els llegats i el que sobrara s'havia d'invertir en carregar censals i comprar terres. La fundació pia havia de funcionar a partir dels ingressos que generaven les pensions de diferents censals i l'arrendament de cases i de terres. Qualsevol censal de l'administració que es quitara, amb els diners del quitament s'havia de carregar un altre i el mateix passava amb la venda de cases o terres. La compra de censals i terres per part de l'administració s'havia de fer amb un decret de la Reial Audiència.

Aquesta administració o fundació tenia per finalitat tota una sèrie d'obres benèfiques. Els marmessors de l'herència d'Enric de Miranda eren al mateix temps els administradors de la fundació i havien de fer que funcionara perquè cobraven un salari. Si el successor en el vincle de al casa de Guardamar arribava a ser una dona, llavors el seu marit seria nomenat administrador. L'administració s'havia de reunir almenys tres vegades a

l'any: en Pasqua de Resurrecció, l'1 de setembre i el dia de Nostra Senyora de l'Esperança. En aquestes reunions s'havia de portar un control sobre els interessos que produïen els censals i sobre els ingressos pervinguts de les terres arrendades. Enric de Miranda atorgava tots els poders possibles als esmentats administradors i els aconsellava que invertiren la seua herència en la compra de censals i en l'adquisició de terres. Cada dos anys, l'administració havia de donar compte de la distribució de la renda, la conservació de les propietats i el compliment de les deixes pietoses a una sèrie visitadors. El testador volia que els visitadors foren el vicari general de l'arquebisbat de València i el regent de l'Audiència. La seua funció era evitar abusos i que l'obra pia estigués ben governada.

Del total dels ingressos anuals que produïen els productes financers i l'arrendament de les terres, una vegada pagats els salaris dels administradors, procuradors i visitadors, s'havien de fer dos parts iguals. Una de les parts anava directament a cobrir les despeses de l'Hospital General de València, sobretot pel que fa a la compra de forment, flassades, matalassos, llençols i llits o qualsevol necessitat que tingués. I per això, recordem, dos dels quatre administradors estaven relacionats amb l'hospital: el canonge de la Seu de València que se n'encarregava i el clavari.

L'altra meitat de la renda anava destinada a un enfilall d'esglésies, convents i monestirs de València i obres pies que tenien per objectiu assegurar la immortalitat i el renom del difunt, així com la quietud de la seua ànima durant un bon grapat d'anys. En aquest sentit, l'acusació i el procés per usurer obert en els últims anys de la seua vida, li devien pesar com una llosa. El gruix dels diners se l'emportava el convent i l'església de la Mare de Déu del Socors, convent dels agustins, que era on havia d'estar la sepultura del personatge. Aquest convent rebia una renda anual de 400 lliures que es pagava el dia de la Nativitat de Maria i que estava destinada al manteniment de la capella mortuòria, a la compra d'un drap negre per a damunt del sepulcre i a les sis atxes que havien d'estar enceses els dies de la vespra de Difunts, Tots Sants i el dia de les Ànimes. Del que sobrara d'aquesta renda s'havia de pagar el manteniment i els ornaments de la capella de Sant Tomàs. A banda de la renda de 400 lliures, el testador destinava 73 lliures tots els anys per a pagar una missa resada diària en el altar de Sant Tomàs en sufragi de la seua ànima i de la de Maria Assuey i de la de tots els fidels difunts. També es reservaven 27 lliures per a pagar la cera, música i missa que s'havia de celebrar el dia de sant Tomàs de Villanueva en la capella del mateix nom. Aquesta missa anava destinada al record del testador i de la dona. Els administradors havien de nomenar un predicador per a la missa del dia de sant Tomàs i pagar-li un dobló.

Altres institucions religioses vinculades d'una manera o altra a la família també rebien deixes pietoses. En l'església de Sant Joan del Mercat, la parròquia a la qual pertanyia el difunt, tots els anys, huit dies abans de Tots Sants, s'havia de celebrar un aniversari cantat amb nocturn, missa, sermó i tres responsos per l'ànima d'Enric, la de la dona i la de tots els fidels difunts. A aquesta església se li assignava una renda anual de 15 lliures. El convent de la Sang de caputxins redemptors de València, on estava soterrada Maria Assuey, rebia una altra renda de 15 lliures per a celebrar un aniversari el 3 de gener per les ànimes del matrimoni. Per últim, el convent del Pi d'Oliva també tenia assignada una renda de 10 lliures perquè en la capella del Miracle es fera un aniversari el dia després de les Ànimes, en memòria del matrimoni, però també del pare i el germà. Els administradors de l'herència havien de comprar quatre butlles de difunts: una per a Maria Assuey, altra per al testador i les altres dos, per als pares d'aquest.

A banda de les misses, els marmessors havien de fer diverses obres de caritat. Durant la diada de sant Tomàs de Villanueva, s'havien de pagar dos olles de carn a un preu de quatre lliures. Una de les olles estava destinada per als pobres de la presó de Serrans i l'altra, per als pobres de Sant Narcís. També, a les filles òrfenes de València (tantes com es podrà), se les havia de dotar amb 30 lliures. Si alguna d'aquestes òrfenes era familiar de la dona llavors el dot seria de 50 lliures. L'elecció i nomenament de les òrfenes corria a càrrec dels administradors i del prior del convent dels Agustins. Les òrfenes agraciades amb aquesta disposició només tenien una obligació que era assistir cobertes per un vel blau a la missa i el sermó que el dia de sant Tomàs es feia en la capella del benefactor al convent dels Agustins.

Finalmente, el testament d'Enric de Miranda fundava un vincle en la persona del nebot, Josep Mercader i Miranda, ja que el testador no havia tingut descendència del seu matrimoni amb Maria Assuey. L'única característica d'aquest vincle que apareix expressament anomenada en el testament era que fóra perpetu, és a dir, que passara d'uns hereus a altres fins que no hi haguera descendents. En aquest últim cas, tots els béns del vincle passarien a formar part d'una administració benèfica. A partir del règim successori establert pel fundador, constatem que el principi bàsic del vincle era la masculinitat. Així, els primers a ser cridats a succeir serien els fills barons de Josep Mercader i els seus descendents. En cas de fallar aquesta línia, succeirien les filles de Josep Mercader i els seus descendents. Si es truncara aquesta línia, el vincle passaria als fills d'Aurèlia Mercader, germana de Josep i neboda d'Enric de Miranda. En aquest últim cas, els fills d'Aurèlia

Mercader no podrien gaudir dels béns del vincle fins que moriren els pares. A més, el testador facultava Josep Mercader perquè establira l'ordre de successió entre els fills d'Aurèlia Mercader. En el cas que s'extingira la línia d'Aurèlia Mercader, els béns del vincle tornarien a l'administració d'Enric de Miranda. De fet, el vincle restava lligat a l'administració ja que aquest en pagava la renda anual de 1.000 lliures per al titular.

Els criteris de successió al vincle no són tan estrictes com els d'altres de l'època encara que el vincle de la casa de Guardamar segurament era un vincle regular.¹¹⁹ Pel que fa als fills de Josep Mercader, sí que s'estableix el criteri de masculinitat però per exemple, no diu res sobre el criteri de primogenitura. I pel que fa als fills d'Aurèlia Mercader, fins i tot desapareix el criteri de masculinitat, segurament perquè en el cas dels successors d'Aurèlia Mercader, s'assignava a Josep Mercader un paper decisiu a l'hora de concretar i donar forma al vincle. Com era normal a l'època, l'únic requisit que havien de reunir tots els successors era ser fruits de matrimonis canònics.

Enric de Miranda no conformava un vincle econòmicament important – de fet, la major part de la fortuna (terres, lletres de canvis i censals) passava a formar part dels béns de l'administració pia- sinó que, més bé, aquest es configurava com un mecanisme de garantia econòmica que permetera al llinatge tenir un bon nivell de vida i una presència d'honor en llocs determinats, com ara el ducat de Gandia i València. En eixe sentit, se li deixava el camí obert a Josep Mercader i Miranda perquè, amb la seua descendència, poguera millorar-lo. La composició patrimonial del vincle estava formada per: un senyoriu alfonsí, béns immobles urbans (cases), una hisenda a Benetússer, una renda anual, l'ofici d'administrador en una fundació benèfica i diferents béns mobles.

Els béns vinculats eren:

El senyoriu de Guardamar, al ducat de Gandia, amb tots els drets i senyories. (Incloses 70 fanecades de secà a la partida de Balaguer, terme de Gandia) Aquest senyoriu era alfonsí, per tant, no tenia l'alta jurisdicció i els seus habitants havien de pagar la peita al duc de Gandia. Es tractava d'un senyoriu menut amb unes quinze famílies i tant sols un territori d'1,1 km².

¹¹⁹Jorge Antonio Catalá Sanz, *Rentas y patrimonios de la nobleza valenciana en el siglo XVIII*, Siglo Veintiuno de España Editores, Madrid, 1995, pàg. 105.

Una renda anual de 1.000 lliures per al cap del llinatge. Aquests diners els pagava l'administració d'Enric de Miranda a partir dels ingressos pervinguts dels productes crediticis i els arrendaments de les terres i de les cases de què era propietària. El testador volia que la renda del cap del vincle fóra la primera i la preferent a l'hora de ser abonada. Potser aquesta renda era el millor mecanisme perquè el cap del vincle s'implicarà en la bona marxa de l'administració ja que en depenia el seu *motos Vivendi*. A més, el cap del vincle ocupava un dels càrrecs d'administrador de la fundació pel qual percebia 50 lliures anuals. La fundació pia, a l'igual que el vincle, havia de ser perpètua.

Els béns immobles, on figurava la casa principal de la família a València al carrer Peu de la Creu cantó amb el carrer de Carnissers. Aquesta casa havia de ser la residència oficial del cap del llinatge. La casa del carrer de les Moreres d'Oliva, que havia estat la casa pairal dels Miranda, també passava a formar part del vincle, així com una casa amb hort tancat al carrer Molí de Benetússer que tenia una almàssera, un celler i 36 fanecades d'hort. El trapig o casa de fer sucre de Guardamar quedava vinculat així com tots els aparells, enginys, calderes i altres eines que hi havia per a la producció del sucre.

Els béns mobles estaven conformats per un cotxe de dos mules que hi havia en la casa de València amb tots els seus adreços¹²⁰ i per un retrat del personatge que hi havia a la sala d'aquesta casa.

El valor econòmic dels béns del vincle de la casa de Guardamar representava, tan sols, una discreta part de la fortuna que havia pogut reunir Enric de Miranda. Així, la important quantitat de terra que tenia el testador en la Contribució Particular de València - la majoria arrendada- passava a ser propietat de l'administració. El mateix passava amb tots els censals i les lletres de canvi, principal font d'ingressos de la hisenda d'Enric de Miranda. Fins i tot, alguns dels béns que havia heretat Enric dels seus familiars, no passaven als descendents sinó a l'administració. Era el cas de dos hisendes al camí de la Creu de Montcada que havien estat de la dona, o un censal de 400 lliures carregat sobre l'aljama de Pamis, que havia pertangut a Francesc de Miranda. De fet, a banda de la renda de 1.000 lliures anuals per al cap de vincle, la resta de béns vinculats no sembla que serviren com a font d'ingressos importants per a la família sinó que eren béns destinats a mantenir la descendència en una posició de poder, bona reputació i possibilitats per a promocionar fins al grup de la noblesa titulada.

¹²⁰ Segons l'inventari, aquest cotxe tenia cel sobredaurat i cortinetes de domàs carmesí.

Les raons que expliquen la composició d'un vincle modest i la creació d'una potent administració benèfica podien ser diverses: una, el fet que el testador no tingueren descendents directes i, en eixe sentit, corresponia a l'esforç del nebot millorar el vincle. Tampoc podem descartar el motius morals i religiosos. Enric de Miranda, cap al final de la seua vida, l'any 1665, va ser denunciat per l'Audiència pel delicte d'usura i arrestat durant uns quants mesos. Segurament, l'enfilall de misses i les obres de caritat anaven destinades a netejar el bon nom i fama pública del personatge i a guanyar-se el cel. En quant als motius religiosos, cal no oblidar que Enric de Miranda havia d'agrair als tribunals de l'església una sentència favorable en l'espínós judici de l'any 1632 contra el germà.

Si analitzem els béns del vincle de la casa de Guardamar, respecte a l'element senyorial, les rendes dominicals d'aquest petit senyoriu s'havien enfonsat durant el segle XVII i no alçaran cap fins a la fi del règim senyorial.¹²¹ O com, el trapig d'aquest lloc – el sucre havia estat una important font de riquesa en la comarca – era clausurat a finals del segle XVII a causa de la seua nul·la rendibilitat i venut posteriorment per Josep Mercader. Per tant, el capítol de la renda senyorial devia ocupar una posició discreta al costat de la renda de 1.000 lliures que rebia el cap del vincle. A més, el senyoriu de Guardamar, a banda de tenir poc territori, no posseïa l'alta jurisdicció i el seu senyor no podia ingressar determinades multes. És per això que no ens trobem davant d'un vincle exclusivament de caràcter senyorial. Tanmateix, el senyoriu servia, no com a principal font d'ingressos de la família, sinó com a mecanisme d'ascensió social.

Pel que fa a la casa d'Oliva, l'únic bé dels heretats per Enric de Miranda que passava al vincle, tenia com a objectiu assegurar la memòria de la família en la vila nadiua del fundador¹²² i mantenir una presència entre els clients d'aquesta zona. La importància de la memòria del personatge dins la família se'ns revela cabal perquè l'únic quadro de la casa de València que passa al vincle, serà un retrat del vinculador. El testador volia que aquest retrat es mantinguera unit a la casa. Els altres quadros de la sala, les cadires de la galeria i un llit de camp amb cortinatge eren heretats per Josep Mercader com a béns lliures. La majoria d'aquests béns lliures apareixien en l'inventari realitzat a la mort de Josep Mercader l'any 1710.

¹²¹ Veure taula I.

¹²² Enric de Miranda volia que se li feren misses al monestir de Santa Maria del Pi d'Oliva en memòria d'ell i la dona, així com dels pares i del germà.

La casa de València tenia una importància especial per les seues dimensions i pel barri on estava ubicada, Sant Joan del Mercat, on es concentraven les famílies burgeses i algunes nobiliàries com la del comte de Parcent o el comte d'Anna que era veí d'Enric. Els Miranda també eren creditors d'algunes institucions religioses del barri com ara l'església de Sant Joan del Mercat o el convent del Peu de la Creu. La casa de València es conformava com la residència habitual del cap del llinatge durant els segles XVII, XVIII, i part del XIX. I per això es compraven algunes cases annexes a principi del segle XVIII per tal d'engrandir-la.

La hisenda de Benetússer, a l'igual que la casa d'Oliva, anava destinada a perpetuar la presència de la família en un territori, l'actual Horta Sud, i era utilitzada per tal d'enfortir la consciència del llinatge. De fet, aquestes cases i les terres reforçaven la dimensió simbòlica de la figura del vincle: lligar una família, a través de diferents generacions, a una terra concreta. A més, com que la major part de la terra adquirida per Enric de Miranda s'ubicava en esta comarca, aquesta hisenda rural era un bon lloc per controlar la producció, planificar els conreus i cobrar les diferents rendes dels llauradors arrendataris a més dels interessos dels seus deutors.

Pel que fa a les diferents calderes i arreu del trapig de Guardamar, que també formaven part del vincle i no podien ser venuts, significaven un intent, per part del testador, d'evitar la desaparició de la indústria del sucre i els suculents ingressos que podia reportar si reviscolava el sector.

Capítol IV

Distribució i funcionalitat de l'espai domèstic burgés. El servei de la casa.

4.1. La casa familiar.

Gràcies als diferents inventaris realitzats arran de la mort d'Enric de Miranda, podem obrir una finestra al que era la vida domèstica d'un burgés acabat de la València del segle XVII. Els documents ens descobreixen, entre d'altres, el tipus de roba que utilitzava la família, la distribució dels mobles segons la seua funcionalitat, els llibres que s'arrangaven a la biblioteca, el servei domèstic o les inversions fetes en art a partir del gran nombre de quadros que penjaven de les parets de les estances.

Les setmanes posteriors a la mort del senyor de Guardamar van suposar, tant per al notari com per als administradors de l'herència, una frenètica cursa per inventariar fins a l'última petitesa del difunt, a més de repartir els llegats i fer actes de reconeixement de censals i lletres de canvi a favor de l'herència. L'inventari de la casa de València va durar quatre dies: el 25 i 26 de juny i el 3 i 4 de juliol i, es realitzava perquè una vegada apartats els llegats, la major part dels béns mobles havien de ser venuts. Amb els ingressos derivats de la venda s'havien de comprar censals o terres per a l'administració. Encara que la propietat de la casa - el continent - passava a formar part del vincle de la casa de Guardamar, tots els béns mobles que hi havia -el contingut- passaven a l'administració d'Enric de Miranda. Tanmateix, molts dels mobles i quadros van romandre a la casa com podem veure en els inventaris realitzats durant el segle XVIII. Lògicament, el gros de la fortuna no residia precisament en els béns mobles, sinó en l'abundant documentació que en forma de contractes d'arrendaments, censals, lletres de canvi, títols de propietat etc. estava repartida entre els calaixos de nombrosos escriptoris i bufets.

La casa va ser comprada per Enric l'any 1660 a n'Eixemén Pérez de Calatayud i Matheu¹²³, comte del Real, que era el successor del vincle de don Pere Antoni Matheu. Tenia jardí i estava ubicada al carrer Peu de la Creu a l'altura del carrer de Carnissers;

¹²³ ARV, protocols de José Ramón Calvo, sig. 14643, full 1.644r.

davant de la casa s'aixecava el convent del Peu de la Creu. Les diferents altures, el nombre d'estances que podem endevinar a partir de l'inventari - un total de 17 entre dormitoris, galeries, cuina i menjadors- i l'existència de quatre cotxes, li donava unes dimensions respectables. En la casa, juntament amb Enric de Miranda -la dona havia mort l'any 1665- devia viure el nebot; almenys algunes temporades perquè el testador li demanava que s'encarregara del benestar de les tres criades que hi treballaven "... faça a les dites tota la bona obra que puga, puix sap bé de la manera que a ell i a mi m'han servit".

A l'hora de descriure la casa, es fa complicat endevinar el nombre exacte d'altures o ubicar algunes estances en el pis corresponent ja que l'escrivà no ens proporciona suficients indicacions. A banda de l'inventari realitzat l'any 1668, també hem consultat l'inventari realitzat l'any 1755, a la mort del besnebot d'Enric, Josep Mercader Carròs, per tal de confirmar o descartar algunes hipòtesis. Pel que fa a les altures, podem endevinar un total de tres nivells. La planta baixa, l'entresòl i la planta noble, al segle XVIII apareixien les golfes.

La planta noble tenia com a centre neuràlgic la sala on es rebien les visites i es tancaven els tractes financers relacionats amb l'activitat professional d'Enric de Miranda. A més del retrat del propietari, hi lluien els quadros més grans i els millors. Tots els quadros d'aquesta estança, llevat del retrat, eren de temàtica religiosa i destacaven els de devoció mariana: hi havia dotze Mares de Déu i una Puríssima. Si el retrat i els quadros de les verges tenien les mateixes dimensions, els quadros més gran era un del Davallament de la Creu i un del Naixement.

La importància dels quadros de la sala ve referendada pel testament, ja que el retrat del propietari passava al vincle i la resta de quadros d'esta estança eren un llegat, com a béns lliures, per a Josep Mercader. A la sala, hi havia cadires, un comptadoret amb documents i un bufet. L'existència d'aquests mobles confirma la idea que aquest espai es fera servir com a oficina on es tancaven operacions relacionades amb l'ofici del propietari: cobrament de diverses rendes, préstecs, signatures d'èpoques i rebuts etc. La sala tenia un accés a la galeria que tenia tres balcons a l'hort de la casa i una reixa al carrer de Carnissers. Per l'existència de determinats mobles, aquesta galeria podia ser utilitzada com a segona oficina on treballaven procuradors, escrivans o secretaris ja que hi havia taules, tauletes, escrivanies i bufets. La majoria de les taules eren de materials nobles i algunes tenien calaixos amb claus i panys. La sala tenia un altre accés a una cambra principal.

La tercera estança que es va inventariar va ser el menjador principal. Les dimensions d'aquest devien ser importants sobretot pel nombre de quadros que s'hi trobaven: un total de 35. Hi destacaven els 24 quadros d'emperadors romans que no tenien guarniment. La resta de quadros eren de temàtica religiosa o de temes relacionats amb la funció de l'estança: hi havia quatre quadros de flors. Les cadires eren grans i hi havia dos bufets de noguera per a guardar la roba de taula i fer servir els diferents àpats. La vaixel·la - plats, escudelles, safates de pisa normal i de pisa de Gènova, copes de vidre- estava guardada en un armari de paret.

A continuació, es va inventariar un dormitori principal per la quantitat de mobles descrits i per l'existència de cortines de domàs amb goteres. Aquesta habitació, que potser era la del difunt o la del nebot, tenia dos portes i dos balcons. Hi havia bufets, cadires, tamborets, espills i dos llits: un de noguera, amb un cobertor de domàs, i un altre de fusta de pi. L'estança estava presidida per un quadre de sant Vicent Ferrer. Al costat de l'anterior, hi havia un altre dormitori principal amb una composició de mobles similar. Aquesta cambra era de dimensions més grans ja que tenia una alcova i una capella annexa. Els mobles bàsics eren un llit de noguera, cadires, un bufet amb comptador i un escriptori on hi havia documents per a inventariar. Com a element diferenciador hi havia un guarda-roba amb calaixos plens de roba d'home (barrets, calces, golilla). La capella del domicili era de dimensions reduïdes, tant sols hi havia un banc de fusta però tenia tots els elements litúrgics necessaris com un faristol, un missal, una casulla, una estola, cortines, dossers, una talla de Jesucrist, una creu de fusta i diversos reliquiaris. En aquest espai, el nombre de làmines, quadros i imatges religioses es disparava, Tot el parament existent en la capella com ara tovalles, cortines i dossers estava fabricat amb teixits cars com seda, domàs, tafetà a més d'estar guarnit de randes, puntes, galons d'or i daurats. Una cortina separava el dormitori de l'alcova. A dins d'aquesta hi havia tres caixes grans o arques de núvia i per primera vegada apareix roba de dona encara que la roba d'home és molt més nombrosa. Totes les tres caixes estaven plenes de vestits: gipons, camises, saragüells, capes, barrets, bonets i també de roba de llit i de bany (llençols, cobertors, tovalles, tovalloles, panys, draps, etc.) Algunes peces de roba havien estat fabricades a casa segurament per la dona o per les criades. A la planta noble, hi havia una segona galeria amb 18 cadires que havien estat llegades pel difunt a Josep Mercader com a béns lliures. Amb aquesta estança s'acabava el primer dia de l'inventari.

El dia 26 de juny començava la segona sessió de l'inventari segurament per la planta baixa. Hi havia un traster on s'acumulaven les estores, les catifes, els brasers, dos llits i algunes quantitats discretes de menjar com ara tres barcelles d'ametlles i sis lliures de cacaus. La comitiva seguia a una altra cambra d'estructura similar a les de la planta noble: cadires, un quadre de temàtica religiosa, baguls, escriptori, alcova etc. En aquest dormitori no hi havia cap llit però sorprenentment apareixien les dos esclaves de la família: Victòria i Maria Lluïsa. La primera tenia uns 60 anys; la segona, de 18 anys, era de pell bruna i tenia tres marques de ferro: dos a la cara i una a la barba. Els dos baguls estaven atapeïts de roba, un, amb llençols; i l'altre, amb roba de bany i vestimenta de cavaller. I encara quedava un altre dormitori però aquest estava buit. Per últim, hi havia un menjador petit al costat de la cuina. Aquest menjador no tenia taula ni cadires i potser es feia servir com a estança auxiliar per a la cuina. El menjador només tenia un armari per a guardar confitures, un caixó per a guardar el pa i una ganivetera, a més de torxes, un quadro de temàtica religiosa i un quadro amb flors i fruita. Pel que fa a la cuina, destacava el pou i la pastera per a preparar el pa. Hi havia tot el parament necessari per a cuinar: graelles, ferros, perols, conques, paelles, cànTERS, cossis, safates, un trascolador, plats i escudelles.

Després d'haver inventariat la planta baixa de l'edifici, la comitiva pujava una escala -segons el que podem deduir- i començava a inventariar les habitacions de l'entresòl. Les funcions que complia aquesta planta dins l'espai domèstic de la casa eren una mica de calaix de sastre si ens atenem als mobles que es descriuen en l'inventari. Segons el testament d'Enric de Miranda, aquí vivien el cotxer i el gentilhome. Les tres criades, que segurament dormien a la planta baixa, rebien com a llegat la possibilitat de viure de per vida en un dels dormitoris d'aquesta planta. La primera estança de l'entresòl es feia servir com a despatx ja que hi havia diversos bufets i escriptoris on hi havia documents a més de tapissos penjats a la paret.

En la segona estança de l'entresòl hi havia un bufet, una cadira i una caixa. El tercer espai era clarament un dormitori amb el seu llit, escriptori amb prestatges, diferents bufets i un cancell. A partir d'ara, les quatre peces restants de l'entresòl es feien servir com a magatzem de diferents aliments, en una hi havia un celler amb deu cànTERS de vi, en una altra, cànTERS d'oli i arroves de garrofes, i en l'última, eines i arreus de cavalleries. Per últim, a l'entrada de la casa, hi havia dos cotxes vells, a més d'una galera i el cotxe amb dos mules que formava part del vincle de la casa de Guardamar.

L'inventari seguia el 3 de juliol amb el recompte i valoració de tots els objectes de plata (safates, plàteres, culleres, forquilles, salers etc.) la suma dels quals ascendia a 4.669 lliures i 17 sous, recaient en l'administració.

Taula XI			
Hipotètica distribució de la casa (1668)			
	Tipus d'estances	Funcionalitat	Novetats del segle XVIII
Planta baixa	L'entrada, el pati, les cavallerisses, dos dormitoris, la cuina, un menjador petit, l'escala, l'hort.	Espai per al servei: la cuina, el menjador menut, algun dormitori, les cavallerisses.	El menjador menut es convertit en una cambra per a la criada major
Entresòl	Set estances	Dormitoris per al servei. Magatzem d'aliments i de mobles. Despatx.	Un estança es converteix en escrivania i una altra es dedica per a cambra d'un sotsdiaca.
Planta noble	La sala, la galeria, el menjador principal, dormitori principal amb alcova i oratori, segon dormitori principal.	Espai íntim dels membres de la família. Espai professional: la sala i la galeria.	El primer dormitori passa a ser una saleta de rebre. L'oratori passa a comunicar-se amb la sala.
Golfes			Una cambra on dormien les criades, una altra cambra i tres golfes.

Font: ARV, protocols notariais de Josep Domingo, sig. 726 i ARV, Escrivanies de Cambra, any 1760, exp.43.

Pel que fa al servei domèstic, Enric de Miranda mantenia un total de huit persones que s'encarregaven del benestar de la família. Tres criades, un cotxer, un gentilhome, l'estatger de la casa de Benetússer i dos esclaves conformaven l'estol de servidors dedicats a atendre la família Miranda. Les tres criades ocupaven un lloc central en el servei, tant Lluïsa Ferrer que era vídua com les dos donzelles, Àgueda Ros i Josepa Felices rebien un llegat consistent en una renda anual de 50 lliures. Lluïsa rebia sis llençols; Àgueda Ros, un llit de camp amb cortinatge i parament que hi havia a l'alqueria de Benetússer, a més d'una manta, dos matalassos, sis llençols i un coixí. Josepa Felices heretava un llit de camp amb

cortinatge i parament que hi havia a la casa de la senyoria a Guardamar, dos matalassos, sis llençols i dos coixins. Amb aquests llegats el propietari buscava premiar la fidelitat i el bon servei prestat a la Casa.

Els criats, tant el cotxer com el gentilhome, vivien de manera permanent en l'entresòl de la casa, no així l'encarregat de la hisenda de Benetússer que repartia el seu temps entre València i Benetússer. Les tasques assignades al cotxer són evidents si tenim en compte que Enric de Miranda tenia un cotxe amb dos mules i una galera a més de dos cotxes ja inservibles. De fet, en una de les estances de l'entresòl i segons l'inventari, estaven els arreus de les cavalleries. El gentilhome feia les funcions de cambrer, és a dir, era l'encarregat del servei personal del senyor de Guardamar. Per la seua part, l'estatger de la casa de Benetússer s'ocupava del manteniment de la casa i hort tancat que hi havia en aquest poble. Els servents que ocupaven aquests tres llocs de treball solien canviar amb facilitat; al testament, ni tan sols es reproduïx el nom i el llegat de 10 lliures va destinat a aquells criats que es trobaran en la casa quan l'òbit del senyor.

4.2.- La col·lecció pictòrica.

La temàtica de la important quantitat de quadros i làmines que hi havia a la casa d'Enric responia al gust de devoció popular tan estés durant aquesta època. La majoria de les obres artístiques eren quadros de diferents tamanys amb diferents guarniments però també hi havia làmines, tapissos i escultures. En total, hi havia més de 84 obres pictòriques que es repartien per diferents espais de la casa; aquests espais condicionaven en part, la temàtica i la dimensió dels quadros.

En la sala de la casa es trobaven els quadros més grans i segurament els més importants pel que fa a la qualitat artística. També hi havia quadros en el menjador, en el menjadoret, en les principals habitacions i en la capella. Pel que fa als tapissos, un total de 17, estaven en els dormitoris de l'entresòl i no sabem la seua temàtica ja que el seu contingut apareix sota un genèric "de diferents històries".

Els quadros de temàtica religiosa representaven el 55% del total. Les obres de caràcter religiós les podem classificar en quadros relacionats amb les devocions marianes (una Puríssima, Mare de Déu de Guadalupe, Mare de Déu del Roser i dotze Verges que no s'especifiquen), els referits a episodis de la vida de Jesuscrist (Adoració dels Reis, la

Circumcisió, el Davallament de la Creu) i els quadros de sants (sant Vicent Màrtir, sant Francesc, sant Llorenç, sant Pau, santa Maria Magdalena, sant Antoni, i sota un genèric sants Ermitans, hi havia un total de huit quadros).

Respecte dels quadros de tema profà, la majoria estaven al menjador principal de la casa. Entre aquests destacaven un total de 24 quadros dedicats a diferents emperadors romans. Relacionats amb la funció dels dos menjadors, hi havia 4 quadros de flors i un de fruita. Potser la majoria dels tapissos de la casa també eren de temàtica profana.

Com hem dit, les obres més importants estaven a la sala, sobretot per les dimensions que tenien i perquè totes estaven guarnides. El quadro més gran era el d'una Puríssima, seguit pel Davallament de la Creu, i per un Naixement. Segurament totes les parets d'aquesta estança estaven cobertes per quadros. El gran nombre dels dedicats a la Mare de Déu responia a una devoció mariana molt acusada per part del matrimoni, no debades el difunt deixava diners en el seu testament perquè es realitzaren diferents oficis religiosos durant l'onomàstica de Maria.

A l'oratori o capella de la casa s'acumulaven les obres d'art, sobretot escultures, làmines i talles. L'inventari de la casa no ens indica l'obra que presidia l'altar però podria ser un Crist de talla de fusta de noguera, una creu de bronze, o una Maria Magdalena emmarcada entre dos columnes d'Asp. En aquesta estança també hi havia dos nens Jesús d'alabastre i tres quadros amb relleu: un de Maria, un de Jesús i un altre de la Faç de Nostre Senyor, a banda de làmines diverses de caràcter sacre.¹²⁴

Els gustos artístics d'Enric de Miranda coincidien amb els de l'estament nobiliari de l'època ja que segurament, en aquest àmbit, volia imitar els costums de la noblesa. Paz Lloret¹²⁵, que ha analitzat la pinacoteca de Jorge Vilaragut, comte d'Olacau (1677), constata que la principal temàtica n'era la religiosa amb un clar predomini de les verges sota diverses advocacions, seguida de la dels temes profans amb quadros relacionats amb l'antiguitat clàssica.

¹²⁴ Durant la partició de l'herència de Vicent Pallavicino, marquès de Mira-sol, l'any 1870, un acadèmic de San Carlos de València va certificar que els quadros de sant Francesc, de santa Maria Magdalena, sant Joan Baptista, sant Francesc de Paula i el Cap del Salvador, pertanyents al vincle Mercader Miranda havien estat pintats per Joan de Joanes.

¹²⁵ Paz Lloret Gómez de Barreda, *Ser noble en la València del segle XVII. El llinatge dels Vilaragut*, València, Alfons el Magnànim, 2005, pàg. 161.

4.3.- La biblioteca.

Coneixem les obres que tenia la biblioteca d'Enric de Miranda gràcies a l'inventari fet el dia quatre de juliol de 1668, però no sabem en quina estança de la casa estava ubicada ja que, en la rutina professional del notari a l'hora de fer l'inventari, va deixar per a l'últim el recompte dels objectes de plata, els llibres i els documents existents a dins dels escriptoris, sense mencionar en quin lloc es trobaven.

Segurament la biblioteca tenia un espai concret a la casa, tant una estança específica o un pany de paret de la sala. Aquesta última hipòtesi es bastant lògica si tenim en compte que la biblioteca tenia llibres tècnics relacionats amb l'ofici del propietari, i que la sala era el centre de l'activitat professional de la casa. Juntament amb els llibres també es va inventariar una esfera guarnida de bronze amb la seua funda. La biblioteca tenia un total de 62 títols i 68 volums. L'escrivà va anotar de manera exhaustiva els títols dels llibres i en alguns casos va consignar l'autoria. Al costat del títol de cada llibre apareixen dades referents a les característiques físiques del volum: si era en quart o en quartilla, si tenia unes cobertes especials que destacaven o si per exemple, era manuscrit o imprés. Segons la classificació realitzada per Víctor Infantes¹²⁶ per a les biblioteques del segle XVI i XVII ens trobaríem davant d'una biblioteca professional, és a dir, aquella lligada a la professió del seu propietari i que oscil·la entre els 15 i els 60 títols.

Pel que fa a la temàtica dels llibres, els gustos d'aquest burgés valencià del XVII eren prou diversos encara que s'endevinen algunes preferències. No ens trobem davant la biblioteca d'un erudit sinó davant la biblioteca d'un burgés que necessitava d'una banda, millorar la seua activitat professional amb diferents manuals i repertoris, i d'altra banda, omplir les hores d'esplai amb la lectura de llibres que eren del seu gust. De fet, sembla una biblioteca especialitzada en el camp de les matemàtiques i l'astrologia, i en segon terme, una biblioteca tècnica. Relacionat amb el seu ofici de financer i de tresorer de la Batllia, abunden els llibres tècnics de comptabilitat, els de comerç, els de geografia, els manuals de trigonometria, els llibres d'història local i internacional, de geografia i d'idiomes (francès i italià). Altre fons important de llibres eren els relacionats amb la vida militar. I finalment caldria destacar els llibres relacionats amb la vida espiritual cristiana.

¹²⁶ Víctor Infantes, "Las ausencias en los inventarios de libros y de bibliotecas", *Bulletin Hispanique*, 99 (1997), pàgs. 281-292.

Si analitzem el repertori bibliogràfic per fons temàtics, el més nombrós era el relacionat amb les disciplines de les Matemàtiques i l'Astronomia; un fons que representa el 25,8% del total amb 17 volums i 15 títols. Aquest contenia dos exemplars de l'obra *Tabula astronòmica* de Joan Antonio Maginio Patavinio, encara que només en un d'ells, constava l'autoria. També hi havia dos exemplars de *Cosmografia sue descriptio universi orbis Petri Apianns* i un d'ells tenia les cobertes de vedell.

Un altre fons important era tot el conjunt d'obres relacionades amb la pràctica professional del personatge: llibres relacionats amb el comerç, la comptabilitat, la redacció de documents, les mesures o la pràctica de l'agricultura com ara *Aritmética especulativa y práctica*, *Almotasssen o fiel de la medida y peso de pan, vino y otras mercaderias*, *Formulari de Terrasa*, *Julbi artis notariis o Arte de la verdadera navegacion*. Però també, obres de geografia, història i política que serviren perquè un prestamista estiguera perfectament informat sobre els diferents esdeveniments polítics o la geografia de països pròxims on poder fer contactes econòmics. Alguns exemples d'aquest fons eren *Efemèrides desde l'any mil siscents trentaset fins lo any mil siscents setanta* o *De les ephemerides*, que probablement eren repertoris dels successos, events i fets ocorreguts en períodes de temps més o menys dilatats, o *Las guerras de los Estados Baxos*. Caldria destacar en aquest fons l'obra *Cinco libros de la Historia de Portugal y conquista de las Islas Açores en los años de 1582 y 1583*, d'Antoni de Herrera, publicat a Madrid l'any 1591, obra que també estava en la biblioteca del dietarista català Jeroni Pujades.¹²⁷ Si ajuntem el fons dels volums de comptabilitat amb els de geografia i història representen el tant per cent més alt del total, un 29,41 per cent.

El tercer fons en importància era el que reunia les obres de caràcter religiós. En total hi havia nou títols i deu exemplars que representaven el 14,51 per cent del total. La majoria dels títols corresponen a obres de devoció popular encara que també hi havia llibres relacionats amb l'ensenyament de la doctrina cristiana, per exemple, dos catecismes, o els conduents a dur una vida de moral irreprotxable. Alguns títols d'aquest fons eren *l'Ofici de Nostra Senyora*, *Exercici de perfecciones y virtuts cristianes* -estava el primer i el tercer volum-, *Theórica de las tres vías de la vida espirituales*, *Trabaxos de Jesús* i un *Defencio fidei*. La biblioteca també contenia dos vides de sants: la vida de sant Pasqual Baylón, i l'obra *Margaritas preciosas de la Iglesia* que tracta de la vida de la reina d'Escòcia.

¹²⁷ Miquel Pujol i Canelles, "Aportació a la biografia de Jeroni Pujades. Una biblioteca particular de començament del segle XVII", *Anal de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 2012, vol. 43, pàg. 203.

Probablement aquest bloc temàtic podia pertànyer o correspondre als gustos literaris de Maria Assuey. Les lectures preferides de les dones fins a finals del segle XVIII eren els llibres de mística i devoció, les obres espirituals, les vides de sants i els tractats sobre els atributs marians.¹²⁸

Un fons que segurament va ser incorporat a la biblioteca era el relacionat amb els temes militars o de la guerra. Aquest fons devia pertànyer al pare d'Enric. Hi figuraven títols molts coneguts com *Cuerpo enfermo de la milicia española*, *Tratado de la cavalleria de la Gineta o Discursos del capitán Christóbal de Lechugas*. Aquest fons representava l'11,29 per cent. La data de publicació de les obres d'aquest fons coincideix amb el període vital de Francesc de Miranda. El *Tratado de la cavalleria de la Gineta* de Pedro Aguilar va ser publicat l'any 1572, *De la guerra y de la campaña de Roma y reyno de Nápoles*, l'any 1589, *Theórica y práctica de guerra*, de 1596. El llibre intítulat *Architectura militar. Primera parte de fortificaciones* sembla clarament vinculat al pare d'Enric, ja que aquest estava l'any 1597 a Llombai elaborant un informe per a la fortificació de la vila que li havia demanat el duc de Gandia. Per últim, només hi havia un llibre de ficció, la famosa *Metamorfosi* d'Ovidi, que si és el mateix exemplar que tenia Josep Mercader i Carròs l'any 1756 era en italià; i un llibre de Ramon Llull *Generalis et admirabilis methodus ad omnes scientias facilius et citius addiscendas*.

Pel que fa a les llengües en què estaven escrits els llibres i sempre a partir d'un càlcul aproximat a causa que alguns títols no els hem pogut identificar, la llengua majoritària seria el castellà, amb un percentatge del 53,22 per cent, seguit pel llatí, un 32,25 per cent, i per últim, el català, un 12,90 per cent.

La majoria dels llibres de la biblioteca d'Enric de Miranda van ser publicats durant el segle XVII i per tant, eren coetanis al personatge i segurament adquirits per ell. Els llibres més antics dataven de les últimes dècades del segle XVI i, com hem dit, eren els que tenien origen en la biblioteca de son pare. El llibre amb una impressió més antiga era *Cosmographia y geographia de San Geronimo* (1570) i el d'impressió més recent, *Trabaxos de Jesús* de 1656.

¹²⁸ J.A. Catalá Sanz i J.J. Boigues Palomares, "Bibliotecas nobiliarias: una primera aproximación a las lecturas de la nobleza valenciana del siglo XVIII", *Estudis. Revista d'Història Moderna*, núm.14, (1988), pàg. 113.

Capítol V

Els descendents

5.1. Josep Mercader i Miranda (c.1620-1709)

5.1.1 Un extensa família.

Després de la mort d'Enric de Miranda, Josep Mercader es convertia en cap del vincle de la Casa de Guardamar i es posava al front de la fundació pia fundada pel seu tio en qualitat de procurador i administrador.¹²⁹ Fill de Vicent Mercader i de la seua segona dona, Victòria de Miranda¹³⁰, Josep Mercader i Miranda formava part d'una xarxa familiar en evident ascensió social. Els seus avis paterns eren Jeroni Mercader - fill secundogènit de Lluís, baró de Xestalcamp- i Magdalena Figuerola. I els materns, el mestre de camp Francesc de Miranda i Jerònima Morales. La seua germana, Aurèlia, es casava l'any 1652 amb el noble Antoni Joan de Centelles, I marquès de Centelles.

El mateix Josep Mercader signava capitulacions matrimonials el 17 de febrer de 1669 amb Antònia Carròs Blanes, filla de Dionís Carròs Pardo de la Casta, governador de Xàtiva i cavaller de l'Orde de Montesa.¹³¹ El matrimoni tenia una extensa família: un total de huit fills. La filla major, Josepa, estava casada amb Josep de Lleó i Sans, senyor d'Annauir, lloc del terme general de la vila de Xàtiva. Maria Teresa concertava matrimoni l'any 1701 amb Manuel Pallarés i Julià, fill dels senyors de Benifaraig. La futura núvia rebia de son pare un dot de 6.000 lliures, 4.850 lliures de les quals eren el valor de 71 fanecades, distribuïdes en nou parcel·les. Tota la terra que rebia Maria Teresa Mercader estava ubicada al poble de Massanassa i unes 29 fanecades eren franques de cens. A més, Maria Teresa

¹²⁹ L'administració registrava operacions financeres importants com per exemple el 7 d'octubre de l'any 1692, el duc de Gandia, Lluís Ignasi de Borja, donava permís a la vila d'Oliva per a carregar un censal de 1.000 lliures a favor de l'administració d'Enric de Miranda. El préstec generava una pensió anual de 1.000 sous pagadors a dos meitats iguals. El 15 de maig de 1697 li tocava donar la cara a la vila de Pego: es tornava a carregar un altre censal, aquest amb un valor de 1.500 lliures que generava una pensió de 1.500 sous. ARV, Escrivanies de Cambra, any 1740, exp. 132.

¹³⁰ Vicent Mercader havia contret primeres núpcies amb Maria Bellví, senyora de Terrateig, de la qual havia tingut dos fills: Francesc i Lluïsa. Francesc Mercader i Bellví heretava de sa mare el senyoriu de Terrateig. Vicent Mercader i Victòria de Miranda es casaven a Oliva l'any 1621 i van tenir almenys dos fills: Josep i Aurèlia.

¹³¹ Una germana de Dionís, Joana, estava casada amb Antoni Carròs de Vilaragut, I marquès de Mira-sol.

rebia la propietat d'un debitori de 150 lliures del qual responia Josep, Antoni i Jeroni Simeon, germans llauradors de Silla. Els vestits, joies d'or, perles i pedres precioses, així com altres guarniments que rebia la núvia estaven valorats en 1.000 lliures. Per últim, rebia 300 lliures en efectiu.

Les altres dos filles que tenia Josep Mercader Miranda, Isabel Maria i Maria Antònia, havien ingressat monges en el convent de la Saidia de València. Mentre Isabel Maria era monja professa, Maria Antònia era monja novícia i rebia de son pare un dot de 1.000 lliures l'any 1701. Pel que fa als fills barons, Josep havia finançat a Cristòfol i Vicent un viatge a l'illa de Malta on havien anat per a professar com a cavallers de l'orde de Sant Joan de Jerusalem. Ambdós havien superat les proves per ser nomenats cavallers l'any 1701. I encara quedava el primogènit, Josep, i el fill menut, Miquel.

5.1.2. L'impacte de la Guerra de Successió en el senyoriu.

Amb motiu de la Guerra de Successió l'any 1705, part dels veïns de Guardamar deixaven de lliurar a Josep Mercader la gallina preceptiva i la canyamel pactada l'any 1687 amb motiu de la clausura del trapig. En setembre de 1707, Josep Mercader i Miranda denunciava el Consell de Guardamar, el justícia Felip Ros i els veïns del lloc perquè es negaven a satisfer aquests dos drets dominicals. L'advocat del senyor de Guardamar explicava davant la Reial Audiència que el veïns del poble s'havien negat a lliurar la gallina al senyor el dia 21 de desembre, conforme quedava estipulat en el capítol quaranta de la carta pobla. Tampoc havien lliurat part de les 200 dotzenes de canya de sucre anuals que acordà el Consell del poble el 3 de novembre de 1687 en escriptura pública del notari Roc Salelles i que també s'havia de pagar el dia 21 de desembre, festivitat de sant Tomàs.

La resistència a complir amb les obligacions feudals no va començar el mateix any que es va cursar la denúncia, sinó que l'any 1705, segurament coincidint amb l'arribada al poder dels austriacistes, sis veïns no van lliurar les gallines corresponents ni tampoc 20 dotzenes de canyamel. L'any 1706 es van tornar a repetir els fets i tal com diu l'advocat de la part denunciant "...en este año (1707) se estan jactando que no lo quieren entregar; y parece justo que se les apremie siendo assí que la obligación que firmaron en dichas

escrituras no admite escussación, antes bien quedan obligados con las clausulas...” A més a més, el Consell del lloc, que havia arrendat els drets senyorials, li devia 200 lliures.

La part denunciant demanava que s’executara els veïns i vassalls del lloc de Guardamar per no haver lliurat les gallines ni les canyes de sucre.¹³² El governador de Gandia, per ordre de l’Audiència, embargava els béns d’Antoni Mengual i altres però els veïns aconseguien que el seu conveí Josep Climent s’encarregara de pagar amb diners el valor de les gallines i les canyes dolces que devien al senyor a més de les costes del procés que s’havia entaulat. Tanmateix, en juny de 1708 Climent no havia pagat allò promés i la part denunciant va haver de tornar a demanar una altra provisió per a executar els béns dels denunciats fins que es cobrira el que s’endeutava.

No hem trobat notícies concretes al voltant de quina va ser la postura que adoptà Josep Mercader i Miranda o el seu fill davant de la Guerra de Successió. Els seus noms no apareixen entre l’abundant documentació referida a nobles borbònics o a exiliats austriacistes. Probablement adoptaren una actitud prudent i saberen adaptar-se a tot tipus de circumstàncies encara que en l’inventari de béns que es va fer de la casa de Josep Mercader i Miranda després del seu òbit l’any 1710, hi havia, en una antesala del menjador principal, 18 llenços de retrats de la família de la Casa d’Àustria que formaven part del vincle familiar i que l’any 1755 encara hi eren.¹³³

De totes maneres, familiars molt pròxims al senyor de Guardamar es van implicar i comprometre amb l’arxiduc Carles d’Àustria. Així, el seu cunyat, Simó Carròs i Blanes, senyor de Benicalap, va ocupar diversos càrrecs durant el govern de l’arxiduc Carles al Regne de València com ara el de president de la Junta de Segrest de Béns de Nobles. Després de la desfeta d’Almansa es van confiscar a Simó Carròs tots els béns i va haver de fugir cap a Barcelona primer i després cap a Malta. Tant Simó com Vicent Carròs Blanes¹³⁴ eren cavallers de l’orde de Malta. Per contra, Antoni Joan de Centelles, marquès de Centelles i cunyat del senyor de Guardamar es va exiliar de València durant el govern de l’arxiduc Carles per les seues simpaties borbòniques. En juny de 1708, el seu fill, Josep Joan de

¹³² ARV, Escrivanies de Cambra, any 1707, exp. 18.

¹³³ ARV, Escrivanies de Cambra, any 1760, exp. 43.

¹³⁴ Vegeu <http://foros.hispagen.eu/index.php?topic=939.0>

Centelles, era un dels 14 nobles que havia rebut una pensió vitalícia per part del rei Felip V per haver-se mantingut fidel al partit filipista.¹³⁵

En maig de 1709 Josep Mercader havia començat a prendre algunes decisions transcendents. En primer lloc, decidia revocar el notari Roc Salelles d'Oliva del càrrec d'assessor, governador i administrador del lloc de Guardamar. Potser els conflictes amb els vassalls pel pagament dels drets dominicals els anys anteriors, aconsellaven buscar un cap de turc per a apaivagar les tensions. Mercader atorgava poders a Gaspar Tamarit, notari i veí de Gandia, perquè es convertira en el seu *alter ego* al lloc de Guardamar. Entre d'altres poders, Gaspar Tamarit podia comparèixer en qualsevol instància judicial per defensar els interessos de Mercader, podia embargar i segrestar béns, cancel·lar deutes i sobretot, regir, governar i administrar el lloc de Guardamar, a més d'imposar penes tant de la jurisdicció civil com la criminal, dictar sentències “nombro a Gaspar Tamarit asesor general de dicho lugar y su término en todos y cualesquiera pleytos civiles hasta el presente dia movidos, assiente mis vasallos y habitantes”.¹³⁶ En segon lloc, atorgava poders al fill, Josep Mercader i Carròs, que es trobava a Gandia, perquè poguera en el seu nom, arrendar el lloc de Guardamar així com els monopolis senyorials del dret de tallar carn, el forn i el molí d'oli. Dies més tard, Josep Mercader i Carròs rebia de son pare poders per cobrar, administrar i pagar totes les rendes de l'administració que havia fundat Enric de Miranda.

5.1.3. El testament, l'inventari de béns i el vincle.

El senyor de Guardamar moria el 31 de desembre de 1709. Havia lliurat el seu testament el 6 d'octubre de 1701 davant del notari de València Carlos de Borja¹³⁷ segons la fórmula coneguda “...estant malalt en el llit, de greu malaltia de la qual tem morir...”. Triava per sepultura el vas dels Mercader en el convent de les religioses de la Puríssima Concepció de València i per mortalla, un hàbit de sant Francesc. Destinava 300 lliures per a despeses de funeral i per a la celebració de cent misses a la parròquia de Sant Joan del Mercat. La missa de difunts havia de fer-se en el convent de la Puritat i aquesta havia de ser cantada a més de participar 25 capellans de l'església de Sant Joan del Mercat així com 25 religiosos del

¹³⁵ José Manuel Miñana, *La Guerra de Sucesión en Valencia*, València, Institució Alfons el Magnànim, 1985, pàg. 127.

¹³⁶ ARV, protocols notariais de Carles de Borja, sig. 5.090, any 1709.

¹³⁷ ARV, protocols notariais de Carlos de Borja, sig. 4.496, 6 d'octubre de 1701.

convent de Sant Francesc. Josep nomenava marmessors la dona, Antònia Carròs, el gendre, Josep de Lleó i el fill primogènit, Josep Mercader.

Antònia Carròs, d'acord amb les capitulacions matrimonials, rebia l'usdefruit de tots els béns lliures. Com la majoria d'aquests béns eren crèdits i joies, els testador l'autoritzava per a poder vendre'ls d'acord amb les seues necessitats. Heretava també una renda anual de 50 lliures i el dret a viure en la casa familiar. En cas que la convivència entre la viuda i el fill primogènit no fóra cordial, aquest últim havia de passar-li una renda de 100 lliures perquè es poguera pagar el lloguer d'una altra casa. Altres legataris eren una néta, Josepa de Lleó i Mercader que rebia 300 lliures i l'Hospital de València que rebia un llegat de 1.000 lliures per a poder cobrir les seues necessitats. El document especificava la forma de pagament segons la qual el clavari de l'hospital no podia rebre la quantitat d'un colp sinó que havia de cobrar 50 lliures cada any, fins a arribar al total de 1.000. L'hereu començaria a pagar aquest llegat l'any 1704.

El successor de Josep al davant del senyoriu de Guardamar, l'hereu universal i el que rebia tot el llegat d'Enric de Miranda era el primogènit Josep Mercader i Carròs al qual deixava "... tots los altres béns mobles e immobles, deutes, drets y accions y encara los bens llegats per Enric de Miranda..." El testador decidia concentrar tot el gros de l'herència familiar en el fill primogènit, en qui perpetuava la figura jurídica del vincle successori de caràcter regular pel que fa a la Casa de Guardamar. Emperò la resta de fills també gaudirien del patrimoni familiar d'acord amb la seua categoria social. Les dos filles casadores rebien un important dot per a poder casar-se amb membres de la seua mateixa classe social: cavallers i senyors feudals de petits llocs com Annair i Benifaraig. La resta de fills heretaven una renda en concepte d'aliments de la qual s'encarregava l'hereu. En eixe sentit, el primogènit havia de pagar 100 lliures de renda als seus tres germans, Cristòfol, Vicent i Miquel, i a les germanes monges, 50 lliures. En el cas de Cristòfol i Vicent, si rebien ingressos de l'Orde de Sant Joan de Malta, només rebien de l'hereu 10 lliures de renda en concepte d'aliments. Als fills barons, els mantenia en els seus drets successoris sempre que isqueren de cavallers de l'Orde de Malta. Per últim, els testimonis que assistiren a la confecció del testament del senyor de Guardamar foren Josep Gilabert, doctor en Lleis, el notari Carlos de Borja, menor, i el clergue Joan Baptista de Borja.

El 24 de gener de 1710 es feia inventari de tots els béns i fortuna personal del difunt. En primer lloc, un enfilall de petits deutors, la major part dels quals eren llauradors

de la Contribució Particular de València però també de Lliria, Meliana, Albalat de Pardines o Castelló de Xàtiva que li devien la mòdica quantitat de 266 lliures i 89 sous. Joan i Francesc Martí, llauradors, li devien 589 lliures i 4 sous en concepte de l'arrendament dels drets dominicals del senyoriu de Guardamar. I tot el poble de Guardamar li devia unes 367 lliures, 18 sous i 5 diners que quedaven d'una quantitat major que els havia prestat Josep Mercader i Miranda en escriptura pública davant Roc Salelles el 2 d'octubre de 1707.¹³⁸ Pel que fa a les propietats agràries, Josep Mercader posseïa un total de 218 fanecades repartides en diverses parcel·les, la major part de les quals al lloc de Benetússer. Totes les fanecades estaven arrendades a llauradors. En quant a les inversions immobiliàries, Josep Mercader havia comprat a l'administració d'Enric de Miranda, el 23 d'agost de 1708, una casa ubicada al carrer Peu de la Creu i annexa a la residència familiar. El pagament de la propietat es feia amb un debitori de 300 lliures i el comprador es comprometia a pagar-lo en sis anys a una pensió de 15 lliures al mes.¹³⁹ També es compraven dos cases al lloc de Benetússer annexes a l'alqueria de la família.

Tot el patrimoni de Josep Mercader, a diferència del que havia fet el seu tio, passava a formar part del vincle de la Casa de Guardamar. Josep Mercader Miranda havia aconseguit reunir una important fortuna. La principal inversió del cap familiar s'havia centrat en la compra de terres per tal d'arrendar-les després. El creixent endeutament dels llauradors a finals del segle XVII provocava un increment de la morositat i dels impagaments dels interessos dels censals i per això, els inversors se centraven en la compra de terres en detriment a la concessió de préstecs. Gràcies al creixement de la població valenciana i a l'augment de la productivitat agrària, l'oligarquia urbana va començar a concentrar un creixent capital procedent de les rendes del camp.¹⁴⁰ De fet, durant l'any 1712 el petit senyoriu de Guardamar aconseguia superar la població d'abans de l'expulsió dels moriscos amb un total de 24 cases habitades.¹⁴¹ Com bé ha observat l'historiador Jorge Catalá, la major part de les rendes de la noblesa durant el segle XVIII provenien de l'explotació del patrimoni rústic: masies, heretats, alqueries, finques.¹⁴²

¹³⁸ ARV, Escrivanies de Cambra, any 1760, exp. 43.

¹³⁹ ARV, protocols notariais de Carlos de Borja, sig. 5.090, any 1708.

¹⁴⁰ Mariano Peset i Vicente Graullera, "Els censals i la propietat de la terra al segle XVII valencià", *Recerques: història, economia, cultura 18* (1986), pàg. 141.

¹⁴¹ S. La Parra López, *Los Borja y ...*, pàg. 67.

¹⁴² J. A. Catalá Sanz, "Rentas y patrimonios...", pàg. 88.

Taula XII	
Càlcul aproximat (en lliures) de la fortuna de Josep Mercader i Miranda	
Dot de Josepa Mercader	6.000
Dot de Teresa Mercader	6.000
Dot de Isabel Maria	1.000
Dot de Maria Antònia	1.000
Valor de 218 fanecades	14.892 ¹⁴³
Llegat a l'Hospital de València	1.000
Total	29.892

Font: ARV, protocols notarial de Carlos de Borja, sig. 4496, 6 d'octubre de 1701.

En quant al vincle de la casa de Guardamar, el testament de Josep Mercader perfilava els principis que havien de regir la successió a aquest. El successor en el vincle era el fill major, Josep Mercader i Carròs i la seua descendència. En el cas de veure's truncada aquesta línia, la successió passaria al segon fill, Cristòfol, després a Vicent i per últim, al fill menor, Miquel. Si els fills morien sense descendència, el vincle passaria a les filles o a la seua descendència. En aquest últim cas, el vincle es repartiria a parts iguals entre les filles, Josepa i Teresa Mercader. La descendència de Josepa i Maria Teresa havia de seguir els principis del vincle regular. Si fallava aquesta línia, el vincle recauria en els descendents d'Aurèlia Mercader i Miranda. En aquest cas, tots els béns propis que Josep Mercader aportava al vincle no passarien als descendents d'Aurèlia Mercader sinó que havien d'acabar en l'administració d'Enric de Miranda.

Les condicions que havien de reunir els successors, a les ja conegudes de ser fills legítims de matrimonis catòlics, se sumava la prohibició expressa que no podien ser

¹⁴³ Valor calculat a partir de la taxació feta de les 71 fanecades del dot de Teresa Mercader.

religiosos o cavallers d'un Orde Militar. I aquesta condició era especialment important, sobretot tenint en compte que tant Cristòfol com Vicent Mercader eren cavallers de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem. Malgrat la nombrosa descendència de Josep Mercader, la meitat dels fills ja quedaven impossibilitats a la successió, no només Cristòfol i Vicent com hem vist, sinó també les filles monges.

Les partides monetàries destinades a col·locar, segons la seua categoria, a la nombrosa família de Josep Mercader comportaven una minva important en el patrimoni del vicle. Sobretot el dot de les quatre filles suposava una sagnia per al fill primogènit. El mateix passava amb Cristòfol i Vicent, son pare havia finançat el seu ingrés com a cavallers en l'Orde de Sant Joan de Jerusalem i els havia costejat un viatge fins a Malta. L'hereu i cap del vicle, a més, havia de passar diferents aliments a alguns membres de la família mentre visqueren.

El vicle de la Casa de Guardamar perdia dos béns: la casa familiar d'Oliva en el carrer de les Moreres i el trapig de Guardamar que quedaven fóra de l'herència. Pel que fa a la composició del vicle, les ampliacions i millores que realitzava Josep Mercader i Miranda¹⁴⁴ eren:

Terres. Un total de 218 fanecades repartides entre Benetússer, Alfafar, Catarroja i Paiporta. La major part de la terra s'ubicava al terme de Benetússer on estava la finca més gran, una parcel·la de 42 fanecades. La major part de les terres eren morerars espessos, vinya i oliveres.

Béns urbans. Una casa en el carrer del Peu de la Creu, franca, que fitava per una part amb la casa familiar i per una altra, amb la casa del comte d'Elda. Esta casa estava valorada en 300 lliures. També dos cases al carrer Molí de Benetússer annexes a l'alqueria del vicle.

Capital prestat. En total, el capital que tenia prestat Josep Mercader ascendia a 622 lliures repartides entre 22 deutors. La majoria dels deutors ja havien eixugat part dels préstecs i tant sols restava liquidar un minsa quantitat. Així per exemple, Tomàs Sorlí, llaurador de Bétera, devia 9 lliures d'un total de 41. O Pere Vallterra, devia 24 lliures d'un total de 40. Menys devien Jaume i Francesc Albert, llauradors de Paiporta, tant sols 9 lliures, 6 sous i 8 diners d'un préstec de 38 lliures o el matrimoni format per Manuel Planelles i

¹⁴⁴ ARV, protocols notariais de Carlos Borja Mayor, sig.5.090, 24 de gener de 1710.

Maria, 3 lliures i 2 sous d'un total de 63. Els deutors més importants eren els vassalls de Guardamar que devien 367 lliures i Miquel i Fèlix Miralles, llauradors de Castelló de la Ribera, que devien 80 lliures d'un crèdit de 91. L'extracció social dels clients de Mercader era la mateixa que la dels deutors del seu tio, la majoria eren llauradors.

Joies. Una sèrie de joies que Josep Mercader Miranda havia aportat amb motiu del seu casament amb Antònia Carròs Blanes i que eren destinades per a les núvies dels successius caps del vincle. Aquests béns eren: una joia amb les seues arracades de diamants, una joia amb les seues arracades de perles, un anell de diamants i altres pedres.

Béns mobles.Tots els quadros, tapissos, escriptoris, cadires i bufets de la casa de València passaven al vincle.

5.2. Josep Mercader i Carròs (c.1670-1755)

5.2.1. El nou titular de la Casa de Guardamar.

Arran de la mort de son pare l'any 1709, Josep Mercader i Carròs, el nou cap de la nissaga, es feia càrrec de l'administració vincular d'Enric de Miranda i arrendava una casa alqueria amb 16 cafissades a Alboraià a Josep Boria a canvi d'una renda anual de 140 lliures o feia obres en una casa alqueria a Alfafar; a més de cobrar els arrendaments de diferents terres i heretats, els lloguers de les cases i les pensions que meritaven els diferents censals i altres gèneres de rèdits (lletres de canvi). A tall d'exemple, els hereus de Jaume Salelles de Gandia, cap a l'any 1731, estaven pagant els interessos d'un censal de 300 lliures de propietat.¹⁴⁵

Josep Mercader i Carròs començava a cobrar les 1.000 lliures anuals de renda com a cap del vincle de la casa de Guardamar i un sou de 50 lliures que li corresponia pel seu ofici d'administrador en la fundació pia d'Enric. També es convertia en el cap visible de la família perquè l'any 1715 el cunyat, Josep de Lleó donava plens poders a Cristòfol

¹⁴⁵ L'any 1755, el procurador de l'administració havia interposat una demanda contra els germans Salelles per no pagar les pensions endarrerides del préstec que havia contret son pare, Jaume Salelles, i que ja apujaven a 368 lliures. L'any 1773, els Salelles encara responien per aquest préstec davant del nou hereu de la família, el marquès de Mira-sol, com representant legal de l'administració. Jaume Salelles durant la dècada dels 80 del segle XVII apareixia com a administrador del senyoriu de Guardamar. Els Salelles eren propietaris de la casa, heretat i torre de Paloma: un total de 76 fanecades que eren la garantia del censal, més altres 52 fanecades franques. Els béns de Jaume Salelles estaven valorats, l'any 1718, en un total de 2.179 lliures.

Mercader perquè administrara tots els seus béns i a la seu vegada, Cristòfol i Vicent Mercader, atorgaven poders al germà, Josep Mercader i Carròs, perquè fera el mateix amb els respectius patrimonis.¹⁴⁶

5.2.2. Els conflictes amb el duc de Gandia.

Un focus de tensió per a Josep Mercader i Carròs era l'enfrontament entre Guardamar i la ciutat de Gandia per diferents temes com la peita o la jurisdicció civil i criminal. L'any 1718, el senyor de Guardamar¹⁴⁷ introduïa un recurs de nul·litat i greuge contra l'alcalde ordinari de Gandia, Ignasi Burguera per haver empresonat l'alcalde de Guardamar, Antoni Mengual, a qui va retreure que els veïns de Guardamar no havien pagat unes taxes. L'Audiència de València, amb data 13 d'agost de 1718, ordenava als oficials de Gandia que alliberaren l'alcalde de Guardamar¹⁴⁸. Aquest Antoni Mengual era el mateix que els anys 1705, 1706 i 1707 s'havia negat a pagar alguns dels drets dominicals. Per tant, com han posat de relleu altres historiadors i pel que fa també al cas de Guardamar, les persones que protagonitzaren la lluita antisenyorial eren els llauradors benestants que són també els que acaparen el poder municipal.

Els enfrontaments s'agreuaven l'any 1723,¹⁴⁹ Josep Mercader i Carròs introduïa un recurs en l'Audiència contra la vila de Gandia perquè aquesta pretenia arrabassar-li la jurisdicció civil i criminal que tenia en el seu senyoriu. El cas és que, Joan Antoni Ballesteres, veí de la vila de Gandia, havia anat a Guardamar per a fer uns pregons segons els quals els oficials del poble havien de lliurar als oficials de Gandia tots els comptes, vendes i arbitris que es practicaven en el poble, amb l'argument que Guardamar pertanyia a la contribució general de la vila

Josep Mercader i Carròs s'enfrontava judicialment l'any 1736 amb Lluís Ignasi de Borja, duc de Gandia.¹⁵⁰ Carles Dolç de Castellar, procurador general del duc i Mateu Cebrià, tresorer senyorial havien dipositat en la casa del mercader Bernat Lassala, de

¹⁴⁶ Pel que fa a Vicent Mercader, havia heretat de son tio, Vicent Carròs i Blanes, cavaller de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem i comanador de Cantavella, quatre pensions que posseïa: 80 lliures sobre l'encomanda de Mirambell, 60 lliures sobre la de Torrent i Picanya, 50 sobre la d'Alfambra, i 100 lliures sobre la de Sant Joan d'Osca. (ARV, *Protocols notarials*, Carlos de Borja, sig. 5089, 26 de novembre de 1711). Cristòfol Mercader i Carròs era comanador de Torrent cap a l'any 1746.

¹⁴⁷ ARV, Escrivanies de Cambra, any 1726, exp. 200.

¹⁴⁸ ARV, Escrivanies de Cambra, any 1718, exp.95.

¹⁴⁹ ARV, Escrivanies de Cambra, any 1723, exp. 17.

¹⁵⁰ ARV, Escrivanies de Cambra, any 1740, exp. 132.

València, 2.500 lliures per tal de cancel·lar els dos censals que, en nom de la vila d'Oliva i Pego, havia carregat el pare del duc a favor de l'administració d'Enric de Miranda. Josep Mercader i Carròs, com a procurador de l'administració, introduïa en l'Audiència una demanda on exigia al duc que dipositara els diners en la Taula de Canvis i Dipòsits de la Ciutat tal com venia reflectit en el contracte notarial dels dos censals en cas de voler redimir-los. L'enfrontament entre les parts venia provocat per la comissió que s'havia de pagar al mercader Lassala pel risc de tenir i custodiar els diners en sa casa. Tant el duc com Lassala, volien que aquesta comissió fóra coberta per Mercader a la qual cosa aquest, òbviament s'oposava. L'any 1740 l'Audiència instava Lassala a lliurar els diners mentre es resolia la qüestió de a qui pertanyia l'obligació de pagar-li els seus serveis: si al prestador o al prestatari. Lassala es resistia a desfer-se de tot els diners i es reservava 700 lliures pel que poguera passar. Un decret de 28 de març de 1745 de la Reial Audiència de València sentenciava a favor de Mercader i exigia Lassala lliurar el que quedava dels diners i li aconsellava que entaulara un plet amb el duc si volia cobrar la seua comissió.

5.2.3. Matrimoni i mort intestada.

Segurament a una edat avançada, Josep Mercader i Carròs signava el 16 de juliol de 1733, capítols matrimonials amb Apol·lònia de Castellví i Escrivà¹⁵¹, filla del comte de Carlet i Benimodo. El pare de la núvia, Felip Lino de Castellví aportava al matrimoni un dot de 10.000 lliures, 5.704 de les quals provenien del dot de la dona, Anna Escrivà d'Híjar que, per a casar-se amb el comte de Carlet, havia aportat un dot de 18.000 lliures. La resta del dot de la filla del comte de Carlet provenia dels béns lliures de Felip Lino de Castellví. El 95 per cent del dot d'Apol·lònia estava assegurat amb diferents censals dels quals responien pobles com Carlet o Xaló i un total de 1.110 lliures eren els vestits, la roba blanca i les joies. Amb aquest dot, Apol·lònia renunciava a tots els drets que poguera tenir sobre l'herència i els vincles dels pares. El nuvi havia de passar a Apol·lònia una renda anual de 150 lliures per a "sus gastos de cámara" i en cas de quedar viuda, dels béns i les rendes de Josep Mercader se li havia de pagar una pensió anual de 400 lliures. En cas de no tenir descendència, com de

¹⁵¹ ARV, protocols notarials de Carlos de Borja, sig.5.090, 20 de maig de 1733 i ARV, Escrivanies de Cambra, any 1740, exp. 132.

fet passà, Apol·lònia tenia dret a 6.000 lliures d'aquest dot, la resta, les 4.000 lliures havien de passar a la successió del comte de Carlet.

La mort de Josep Mercader i Carròs el 19 de gener de 1755 va provocar un significatiu enrenou entre els funcionaris de l'administració de justícia de la capital perquè va morir sense fer testament.¹⁵² Mercader va aparèixer mort cap a les 8,45 hores del matí en la casa del districte de Sant Joan del Mercat. El primer que va fer acte de presència en la casa a les 9 del matí va ser el seu administrador, Pere Millena, que va reconèixer el cadàver mentre els criats el vestien amb l'hàbit dels carmelitans descalços. Com que la dona, Apol·lònia Castellví, i la seua germana Josepa, sentien missa en l'oratori de la casa, Pere Millena va decidir esperar-se al menjador.

A les 9,30 hores, avisat pels veïns, es personava en la casa Dídac de Nava, alcalde major de la Sala del Civil de València per tal d'organitzar totes les diligències pertinents i l'inventari de tots els béns recaients en l'herència així com la recollida de les claus de tots “...los parages cerrados...” Tanmateix, a l'hora de la veritat “ en vista del sentimiento y dolor con que Apolonia se hallava, mandé no se executase principio al inventario hasta la sepultura” De Nava decidia abandonar la casa però deixava un dels seus agutzils ordinaris perquè la custodiara.

La notícia de la mort del senyor de Guardamar corregué com la pólvora per tota la ciutat i per això a les 11 del matí es constituïa personalment en la casa del difunt Pere Llançol de Romaní, alcalde de la Sala Criminal de l'Audiència. Aquest volia procedir a fer l'inventari jurídic abans de soterrar el cadàver encara que això suposara revocar les decisions de Dídac de Nava. En un pols de força, aquest últim li ordenava que es retirara i li remetera tots els autos practicats amb la qual cosa s'entaulava un conflicte de competències i jurisdiccions on cap de les parts enfrontades volia cedir un pam. Llançol de Romaní al·legava en la seua defensa que representava els interessos de la viuda i que Agustí Bonet, procurador d'uns creditors censalistes del lloc d'Albalat de mossén Sorell, havia acudit a ell perquè en la casa del difunt hi havia 6.000 lliures que els pertanyien. Tanmateix, segons el comptable de la casa, el lloc d'Albalat de mossén Sorell devia a l'administració d'Enric pensions endarrerides d'un cens de propietat de 4.000 lliures. El 18 de febrer, la Reial Audiència mitjançant un decret donava la raó a Dídac de Nava i ordenava que es remeteren al seu jutjat tots els autos i les parts.

¹⁵² ARV, Escrivanies de Cambra, any 1760, exp. 43.

El 21 de febrer encara estava a la porta de la casa de Josep Mercader, des del 19 de gener, l'alguatzir encarregat de la custòdia dels béns, diners, papers i joies de la casa. Eren les 3 de la vesprada i per fi començava l'inventari en presència de tres hereus. D'una banda, la filla del matrimoni format per Josepa Mercader i Carròs i el senyor d'Annauir: Teresa de Lleó i Mercader. I d'altra banda, els germans Josep i Luciana Pallarés i Mercader, fills de Teresa Mercader i Carròs i del senyor de Benifaraig. Tot i això, en data 31 de gener de 1755, Dídac de Nava, després d'examinar els autos i constatar que Josep Mercader i Carròs no havia deixat fills legítims i que tots els seus germans, Cristòfol, Vicent i Miquel, ja havien mort sense deixar descendència, decidia, mitjançant un decret judicial de declaració de successió, nomenar dos hereus successors. D'una banda, l'única filla del matrimoni de Josepa Mercader i Carròs amb Josep de Lleó que era Teresa de Lleó i Mercader; i d'una altra, l'únic fill baró del matrimoni de Teresa Mercader Carròs amb Manuel Pallarés que era Josep Pallarés i Mercader i per això:

“... declaro que Teresa de León y Josep Pallarés han sucedido y deven suceder, por vínculo y mayorazgo regular (por mitad), en el que instituyó y fundó el citado Josep Mercader i Miranda [...] y como a recayentes en ellos el señorío del lugar de Guardamar en la huerta de Gandia, con todos sus derechos, señoríos, pertinencias, jurisdicción y agregados: en cuia [...] se les ponga pro indiviso, o a sus legítimos apoderados, en la posesión civil y natural de dicho lugar y demás bienes, derechos y acciones recayentes y que se hayan incluidos en dicho vínculo, con todas sus rentas, pechos, derechos, señorío, vasallos y jurisdicción. Mandando a los inquilinos y arrendadores de casas, tierras y otros cualesquiera bienes les reconozcan por legítimos dueños y poseedores de ellos pro indivisos y les acudan con sus respectivos pagos des del dia de oy en adelante...”

Luciana Pallarés Mercader¹⁵³ i el seu marit, Lluís de Lleó i Vives, entaulaven un plet per considerar que la tercera part de l'herència els corresponia.

Alguns serrells de l'escrupolós inventari dels béns del senyor de Guardamar poden revelar que el patrimoni familiar havia perdut terreny respecte la fortuna reunida pel seu pare i besoncle. Així, el bé número 113 estava en poder d'Alexandre Aguilar, mestre torcedor de seda, que havia lliurat a Josep Mercader 150 lliures a canvi d'empenyorar-lo. El bé era una joia en forma de mantellina de plata, guarnida amb 148 diamants engalzats en or i 84 maragdes engalzades amb plata. Josep Mercader també devia diners a l'administració

¹⁵³ BHUV, Va. 242. doc. 11, Alegación del derecho que asiste a doña Luciana Pallarés y Mercader.

d'Enric de Miranda, l'any 1728 havia carregat un cens de 2.000 lliures de propietat pel qual pagava cada any una pensió de 2.000 sous que, encara que representava molt poc en relació amb el seu patrimoni, ens fa entrellucar problemes de liquiditat.

La casa on vivia Josep Mercader i Carròs era la mateixa que havia habitat Enric de Miranda, el retrat del qual presidia la sala principal i on, un altre retrat dels avantpassats, el de Francesc de Miranda presidia el menjador. Els retrats dels pares de Josep tenien una presència més discreta ja que en una cambra de l'entresòl apareixien els retrats de Josep Mercader Miranda i el d'Antònia Carròs. Encara hi havia un retrat de Vicent Mercader, segurament el germà de Josep, encara que també podia ser l'avi.

El servei domèstic que treballava per a Josep Mercader estava format per Francesca Camper, que era la criada major i més antiga de la casa; la seua cambra estava al costat de la cuina. En la cambra de dalt de la cuina dormien la resta de les criades: Apol·lònia Cetla, Gertrudis Salort i Damiata Latorre. Joan Prosper era el lacai i Joan Laboria, el cotxer. Mossén Joaquim Peres, sotsdiaca, tenia una cambra a sota de la galeria que mirava a l'hort.

5.2.4. Anàlisi del patrimoni.

Pel que fa al patrimoni adquirit per Josep Mercader i Carròs i que anava destinat a millorar la fortuna familiar cal destacar els béns immobiliaris. Mercader era propietari de dos cases a València ubicades en el carrer del Pou Pintat cantó amb el carrer de l'Engonal, en la parròquia de Sant Joan del Mercat. L'esquena d'estes dos cases - que estaven llogades - fitava amb una casa del vincle d'Enric de Miranda. Respecte de la terra que no estava vinculada a la primogenitura - és a dir, la que no havia heretat - Josep havia comprat un total aproximat de 120 fanecades repartides en els termes municipals d'Alfagar, Paiporta, Catarroja i Benetússer i que estaven arrendades a diferents llauradors. Vicent Pons de Benetússer era el que conreava, per compte del senyor de Guardamar, la major part d'aquestes fanecades i per això vivia en l'alqueria de Mercader de Benetússer. La finca més valuosa eren 33 fanecades de vinya i oliverar a Paiporta que van ser taxades en 1.100 lliures. El patrimoni de Josep Mercader i Carròs produïa una renda anual de 3.494 lliures.¹⁵⁴

En el capítol de reconeixement de deutes, la relació de deutors era bastant més minsa, tant quantitativament com qualitativament, de la que havia tingut Enric de Miranda

¹⁵⁴ ARV, Escritories de Cambra, any 1765, exp. 44.

en morir, però més important que la de son pare, Josep Mercader Miranda. Josep Cavanilles li devia 480 lliures, Josep Royo, veterinari, 50 lliures, Salvador Cosesi, militar, 80 lliures i el patró de vaixell Felip Theva, 250. La suma dels diners que se li devia apujava a les 1.478 lliures.

Alguns detalls del gust pel luxe i la decoració els podem constatar a partir de l'inventari de la casa. En concret, en un dels dormitoris hi havia sis cornucòpies de cristall llaurat i en una altra habitació, set. Les finestres de la casa tenien vidrieres i pel que fa a les joies, les més cares eren una de 330 diamants que va ser valorada en 450 lliures i una de 157 diamants i 85 maragdes valorada en 450 lliures. Hi havia una creu amb 25 diamants valorada en 110 lliures, un parell d'arracades d'or amb 21 diamants, valorat en 100 lliures i un altre parell d'arracades d'or amb diamants rosats que també valia 100 lliures.

Els objectes sumptuaris estaven exposats en un aparador de xarol decorat amb flors d'or i tres vidres. Dins d'aquest aparador hi havia: un caragol de mar de mare perla amb el seu peu i guarnició de plata sobredaurada que pesava 40 onzes, dos cocons grans amb els seus peus, anses i boques de plata, una campaneta de plata, un cofre de conxa amb peus, claus i guardacantons de plata, dos pebeters de plata, una caixa de plata, un reliquiari d'or de forma triangular esmaltat amb una verge de vitel·la i dos cristalls, un reliquiari d'or amb una massa *d'Agnus Dei*, una joia d'or amb àguiles imperials, esmaltada i guarnida amb perles i robins i en el centre algunes maragdes. També, un evangeli de plata amb relíquies i quatre bacinetes de plata.

L'inventari i taxació del patrimoni adquirit per Josep Mercader i Carròs¹⁵⁵ no deixa lloc a dubte, les joies constituïen la principal inversió del senyor de Guardamar, de fet el valor d'aquestes quasi doblava al valor de les terres adquirides. Com a dada significativa del patrimoni del difunt cal destacar que, mentre que les terres adquirides per Josep Mercader i Carròs van estar valorades pels perits en 1.780 lliures, el valor de les joies apujava a les 2.665 lliures. Per tant, respecte de la fortuna de son pare o el seu besoncle, Josep Mercader Carròs havia reorientat les seues inversions: abandonava el mercat de concessió de petits crèdits a llauradors de València i invertia en joies i productes sumptuaris com reliquiaris de caràcter religiós o objectes decoratius.

Terres. Un total de 120 fanecades repartides en 15 parcel·les en els termes municipals d'Alfagar, Paiporta, Benetússer i Catarroja. La finca més cara estava a Paiporta,

¹⁵⁵ ARV, Escrivanies de Cambra, any 1760, exp. 43.

5,5 cafissades de vinya i olivera que van ser valorades en 1.100 lliures, li seguia una parcel·la de 5 cafissades de secà a Alfafar, valorada en 550 lliures. Els conreus d'aquestes terres eren diversos: secà i vinya, horta voltada de moreres i oliveres. Algunes de les parcel·les fitaven amb les terres del vincle de la casa de Guardamar. El valor de les terres era de 1.780 lliures.

Béns urbans. Una casa planta baixa valorada en 180 lliures i una altra casa valorada en 130 lliures en el carrer del Pou Pintat cantó amb el carrer Engonal a la parròquia de Sant Joan del Mercat

Capital prestat. Un total de 1.434 lliures prestades a set persones alguns d'ells artesans i d'altres militars.

Joies. Valorades en 2.665 lliures.

5.2.5. La fi de la nissaga.

L'1 d'agost de 1755, continuava el procés judicial per la successió de Josep Mercader i Carròs i es presentava davant del jutge del cas, Vicent Escrivà, veí de Guardamar i uns dels arrendadors dels drets dominicals per tal de satisfer la paga de Carnestoltes que ja havia vençut i que era de 238 lliures i 5 sous. Com que aquests diners pertanyien al vincle successori van quedar en poder del jutge fins que es tancara el procés judicial. El 13 de març de 1756, Dídac de Nava ordenava que tots els béns mobles vinculats a la primogenitura existents en la casa del difunt -escriptoris, tapissos, llençols, llits amb dosser, arques, quadres, rellotges- foren separats dels béns lliures. Els béns no vinculats eren trets a subhasta el dia 28 de juny de 1756 en la mateixa casa i hi van acudir a comprar diferents personatges com ara mestres robers, velluters, argenters, escrivans, agutzils, infançons, cirurgians, sabaters i algun prevere.

Així les coses, sembla que la principal perjudicada per la mort intestada de Josep Mercader era la viuda. La seua situació era especialment delicada ja que no podia gaudir de cap mena d'usdefruit i fins i tot podia ser desnonada de la casa familiar. Apol·lònia de Castellví havia d'aferrar-se al seu dot i per això no va declarar, durant l'inventari judicial, les seues joies perquè "...eran de mi uso y adorno y las mismas que havia pasado de la casa de mi padre..." Tanmateix, algú l'havia advertida que aquestes joies figuraven en l'escriptura

de bodes i per tant s'havia decidit a lliurar-ne una relació escrita davant el jutge on també demanava que, dels inventaris judicials realitzats, se separaren les robes del seu ús, el llit nupcial i les joies que en el temps del seu matrimoni li havia lliurat el marit. Als hereus de Josep Mercader i Carròs, els exigia que li pagaren la renda anual per viduitat consignada en les capitulacions matrimonials. Els hereus decidien pagar-li aquesta renda a partir dels diners dels arrendaments dels drets dominicals de Guardamar.

Emperò, poc temps després, es desfermava un plet judicial entre la viuda, els administradors de la fundació d'Enric de Miranda i el procurador dels creditors censalistes del lloc d'Albalat de mossén Sorell. Apol·lònia de Castellví demanava al jutge que se li tornaren les 10.000 lliures del seu dot amb preferència als drets dels altres creditors. L'any 1760 el jutge del plet sentenciava que dels diners i béns lliures recaients en l'herència de Josep Mercader es pagara primer a l'administració d'Enric de Miranda les pensions endarrerides i la totalitat del préstec de 2.000 lliures per ser anterior a la signatura de les capitulacions matrimonials i que, a continuació es pagaren les 10.000 lliures del dot d'Apol·lònia. Respecte als creditors d'Albalat de Sorell, no els reconeixia cap dret, la qual cosa va provocar que aquests recorregueren davant la Reial Audiència. Apol·lònia moria el 6 de novembre de 1766, les 10.000 lliures del seu dot eren heretades íntegrament pel seu nebot, Joaquim Antoni de Castellví, comte de Carlet i l'Alcúdia.

Pel que fa a l'administració de la fundació d'Enric de Miranda, el 3 de setembre de 1756 es reunien els administradors i nomenaven Francesc de Balda i Andia, marit de Teresa de Lleó i Mercader, capità d'infanteria del regiment de Lombardia i regidor perpetu de la ciutat de València, com a procurador i gerent de l'administració i li donaven plens poders perquè poguera arrendar, vendre terres, cases o possessions així com cobrar diners.

Els atzars biològics provocaven canvis en la successió al vicle de la Casa de Guardamar perquè Josep Pallarés Mercader moria el 29 d'octubre de 1756 i la seua única filla, Francesca Antònia Pallarés i Roca heretava la meitat del vicle de Guardamar, el senyoriu de Benifaraig, a més de 45.000 lliures en forma de censals i 644 fanecades. L'altra successora en el vicle, Teresa de Lleó i Mercader, el 17 de juliol de 1761, davant d'un auto de la Reial Audiència, renunciava als béns lliures de l'herència de son tio, Josep Mercader i Carròs mentre que Francesca Antònia Pallarés els acceptava. Eixe mateix any, Francesca Antònia es casava amb Vicent Carròs i Roca de la Serna, IV marquès de Mira-sol i senyor de Guadaséquies. La núvia aportava al matrimoni diversos vincles fundats per membres de

la família Roca, en concret els vincles de Jaume Roca, Cristòfol Roca i Cavanilles i Vicent Pasqual Roca i Pacheco, també el vincle fundat per Miquel Jeroni Perelló.

Teresa de Lleó i Mercader que no aconseguia tenir descendència, feia testament el 12 de novembre de 1764. Volia ser soterrada amb l'hàbit de la Mare de Déu del Carme¹⁵⁶ al convent d'aquest nom en el carner de la capella de Santa Teresa de Jesús, el propietari de la qual era el seu cosí Lluís de Lleó i Vives, marit de Luciana Pallarés Mercader. Si en un primer testament havia volgut ser soterrada al costat de sa mare i la seua germana en la capella de sant Tomàs de Vilanova al monestir dels agustins, ara havia canviat d'opinió i realitzava un acostament cap al seu cosí germà ja que tots els béns que havia heretat del vincle de son pare li'ls traspassava a Lluís de Lleó i Vives i pel que fa al béns que havia rebut del vincle format per Josep Mercader i Miranda (béns mobles) volia que foren lliurats a la seua neboda, Francesca Antònia Pallarés i Roca, marquesa de Mira-sol com a “sucadora en dicho vínculo”. Francesca Antònia Pallarés moria l'11 de novembre de 1811 a València i d'aquesta manera, el vincle de la Casa de Guardamar passava a formar part definitivament de la família Carròs, marquesos de Mira-sol.

¹⁵⁶ ARV, protocols notariais de Francesc Comes, sig. 5390, any 1764, pàg. 70b.

CONCLUSIÓ

L'expulsió dels moriscos obrí un ventall de possibilitats perquè membres de l'oligarquia rural prosperaren i se situaren en la mateixa línia de poder i riquesa que alguns nobles titulats. Arran de l'expulsió, i després de segles d'haver posseït el senyoriu de Guardamar, la família Tamarit es veia obligada a vendre'l a causa dels deutes, l'enfonsament de les rendes provocat per l'expulsió i també la falta de protecció per part de les instàncies administratives i judicials del moment. És simptomàtic que tant la Reial Audiència com el Consell d'Aragó, consideraren que els Tamarit no necessitaven cap tipus d'ajuda per tal de poder mantenir un nivell de vida d'acord amb el seu estatus. A més, els Tamarit i els seus familiars deixaven d'exercir càrrecs de confiança en la cort ducal de Gandia a partir del segle XVII i eren substituïts per altres famílies com els Izco de Quincoces.

Per contra, Enric de Miranda, fill d'un militar d'Oliva, arribava a convertir-se en financer clau en la València del segle XVII, senyor de vassalls, cavaller i accedia a un càrrec destacat de la Batllia. Diferents estratègies posades en marxa per la família Miranda asseguraven l'èxit econòmic i social al llarg de tres generacions. En eixe sentit, les inversions realitzades en el sector financer garantien a principi del segle XVII, la cimentació d'una fortuna familiar. Tant Francesc com Enric de Miranda es dedicaren a concedir préstecs discrets principalment a llauradors benestants del terme general de Gandia i de la Contribució Particular de la ciutat de València. Amb aquests tipus de deutors, els Miranda pogueren executar amb facilitat, en cas d'impagaments, béns com terres o establiments comercials. Tant els ciutadans com els sectors populars pagaven amb puntualitat els seus préstecs, cosa que no passava amb el deute públic de les institucions o el deute dels nobles. L'elecció de determinats clients se'ns revela com una dada molt important a tenir en compte, sobretot si pensem que la major part dels membres de l'oligarquia urbana, triava la noblesa titular com a clients per a la concessió dels seus préstecs. Aquesta estratègia empresarial potser és clau per entendre la fortuna personal assolida pel personatge.

El trasllat de la família Miranda, des d'Oliva fins a València - sobretot per a cobrir un mercat financer més important- marca una important fita en el seu enlairament social. Les garanties que els deutors havien d'imposar per accedir als préstecs - principalment

terres i cases- possibilitaren que Enric de Miranda arribara a acumular un patrimoni immobiliari espectacular a la Contribució Particular de València en forma de terres però també de cases i d'establiments comercials. L'activitat financera d'Enric de Miranda es basava en el crèdit a curt termini, un món on els guanys podien ser importants però on també hi havia riscos si les autoritats forals decidien investigar més del compte o si algú volia llançar determinades sospites o calúmnies.

Els préstecs concedits al duc de Gandia pels Miranda, molts dels quals hauran de ser negociats a la baixa, serviren sobretot per assegurar-se la protecció jurídica i administrativa d'aquest influent noble. Tanmateix, el món de la usura també implicava riscos importants i exigia capacitat d'adaptació en contextos difícils: un plet desfermat l'any 1632 entre Enric i el seu germà, obligava el financer a acudir al fur eclesiàstic i convertir-se en prevere per tal d'aturar un seguit de sentències desfavorables de la Reial Audiència.

La preparació tècnica i professional d'Enric de Miranda en el món de les finances el portava aviat a la Batllia General del Regne de València des d'on, i amb una posició privilegiada, podia accedir a l'explotació d'administracions municipals com ara la del Justícia Criminal.

Gràcies a l'èxit econòmic, els Miranda també ascendiren socialment. La compra d'un senyoriu alfonsí, els matrimonis de les donzelles de la família amb membres de la noblesa o els càrrecs a les institucions forals permeteren, a la fi, aconseguir la dignitat de cavaller per a Enric de Miranda. Encara que d'extracció social burgesa, el senyor de Guardamar adoptava determinades actituds majoritàries entre la noblesa com ara la compra d'un senyoriu, la creació d'un vincle, l'oficialització d'un escut d'armes o la construcció d'una capella mortuòria en un convent de la ciutat. Malgrat això, tant Enric com les dos generacions posteriors, fins al final de la seua vida, continuaren treballant en el món de les finances i l'arrendament de terres, portant al dia els llibres de comptes i els registres de cobrança d'arrendaments, signatures de rebuts i àpoques.

Durant el segle XVII, la família Miranda portava un nivell de vida comparable a molts membres de la noblesa titulada de la capital del Regne: vivien en una casa gran que tenia capella, obres d'art i teixits luxosos i una biblioteca de 68 volums, disposaven d'un important servei domèstic que incloïa dos esclaves, a més de diverses alqueries a la rodalia de València, una hisenda a Benetússer i un senyoriu que els atorgava una important preeminència social.

Enric de Miranda, Josep Mercader Miranda i Josep Mercader Carròs, tres generacions de la mateixa família al capdavant del senyoriu de Guardamar, simbolitzen la manera d'actuar i la filosofia de vida de la burgesia valenciana a les acaballes del règim foral. Encara que tots tres adoptaren actituds i costums nobiliaris, es mantindran fidels a les coordenades i valors del patriciat urbà. Així, Enric de Miranda continuava portant els seus llibres de comptes fins a la fi de la seua vida i com diu al seu testament: "...en el discurs de la meua vida he tingut molts i diferents contractes amb diferents persones, tant d'arrendaments com altres diferents, i de tot he portat i porte llibres de comptes..." La mateixa fórmula testamentària que emprà el seu hereu Josep Mercader i Miranda quaranta anys després.

A l'igual que la noblesa i alguns membres de l'oligarquia urbana, Enric instituïa un vincle i s'edificava un panteó en un convent de la capital i dotava una fundació pia. Tot i això, la seua filosofia de vida continuava residint en el treball, un treball noble, això sí. En eixe sentit, deixava un important llegat a un nebot però condicionat al fet que amb els diners d'aquest llegat comprara un ofici o un habitatge. O a l'hereu, Josep Mercader, a qui només li reservava una part de la seua fortuna per tal que amb el fruit del seu treball poguera fundar una dinastia potent.

Josep Mercader Miranda, amb el nou context econòmic de finals del segle XVII, abandonava a nivell particular el negoci del crèdit per centrar-se en la compra de terres i la seua explotació indirecta. La segona generació de la dinastia arribava a consolidar un patrimoni important destinat al seu primogènit i a col·locar la seua àmplia descendència en el lloc social que li corresponia. També enfortia el vincle de la Casa de Guardamar amb una nova aportació i establia els criteris de successió d'aquest. El patrimoni reservat a la família es basava en les rendes que produïen les grans explotacions agràries. Els negocis del crèdit quedaven circumscrits a la fundació pia d'Enric de Miranda.

La forma de vida de Josep Mercader Miranda s'allunyava dels escenaris dels mèrits socials i les mercés. En altres aspectes, Josep Mercader adoptava conductes clarament nobiliàries relacionades amb el manteniment del rang, fet que comportava l'acompliment d'obligacions lligades a la dignitat com ara el servei a la col·lectivitat i les obres benèfiques. En eixe sentit, l'Hospital General de València, una de les institucions que justificaven la creació de l'administració d'Enric de Miranda, centrava algunes voluntats testamentàries significatives. De fet, el llegat més important del testament de Josep Mercader anava

destinat a aquest hospital i en cas de no tenir descendència directa, tots els seus béns lliures serien heretats per aquesta institució per davant dels nebots.

L'estil de vida de Josep Mercader i Carròs, ja en ple segle XVIII, representa, probablement, la generació més aristocràtica o ociosa de la família. Pel que fa al patrimoni, Josep Mercader i Carròs continuava amb l'estratègia empresarial de son pare a l'hora de comprar terres en pobles com Paiporta o Benetússer, i amb una preferència clara per les terres que fitaren amb les de l'administració d'Enric de Miranda. La concentració de la terra permetia optimitzar l'explotació i les despeses. Malgrat que el nou senyor de Guardamar millorava el vincle amb la compra de terres i de béns immobles urbans o defensava els seus interessos econòmics davant personatges tan poderosos com el duc de Gandia, la falta de descendència del seu matrimoni amb la noble Polònia de Castellví, el feia reorientar les seues inversions en l'adquisició de joies i d'objectes sumptuaris.

La mort intestada de Josep Mercader i Carròs l'any 1755 posava punt i final a la nissaga de caràcter burgés creada per Enric de Miranda. Fruit de l'endogàmia practicada per la família, sobretot pel que fa als matrimonis de les filles amb membres de la noblesa, el vincle Mercader i l'administració d'Enric de Miranda passaven a formar part dels nombrosos vincles que reunia el marquès de Mira-sol a finals del segle XVIII.

En definitiva, l'activitat professional desenvolupada pel principal personatge objecte d'aquest estudi pot caracteritzar un col·lectiu: el grup social dels patricis valencians amb importants lligams amb la petita noblesa. Els seus membres vivien de rendes derivades d'oficis considerats no vils com ara funcionaris, militars, mercaders o notaris. Les relacions professionals, familiars i clientelars entre tots ells eren molt marcades i poroses com demostra aquest estudi. Creiem que l'èxit d'Enric de Miranda obre nous enfocaments a l'hora de tractar la crisi i les transformacions socials del Regne de València en el segle XVII.

Apèndix documental

I

1558, maig 16. Gandia

Testament de Joana Magdalena Tamarit rebut pel notari Onofre Pérez de Culla.

AHN, *Secció Noblesa*, Fons Osuna, lligall 1311, doc.13.

(marge superior i centrat) Die XVI, maii, anno MDLVIII

En nom de nostre senyor Déu y de la gloriosa Verge Maria, advocada de tota cristiandat, molt piadosa, yo, Joana Magdalena Tamarit, donzella, filla del magnífic mossén Lois Tamarit y habitadora de la vila de Gandia, detinguda de malaltia corporal de la qual tem morir, stant emperò, en mon bon seny, memòria y loqüela íntegres e manifestes. Convocats e pregats lo notari y testimonis de juí forçats, fas e ordene mon darrer testament e darrera voluntat mia en, e per la forma següent.

E primerament, elegeixch marmessors del present e darrer testament meu executors: los magnífichs mossén Miquel Joan Ros, señor de Daymús, e mossén Francesc Joan Tortosa, cavaller, habitants de la dita vila de Gandia, absents, als que [en cas] d'absència, mort o just impediment, a l'altre d'aquells done facultat e plens poders. E sens licència e autoritat de jutge, o official algun, puxen pendre tants de mos béns e aquells vendre e alienar e los preus d'aquells rebre e confessar haver hagut e rebut. E cascun a fer e complir les coses per mi desús ordenadores.

E acomanant la mia ànima al meu Senyor e redemptor d'aquella, per a quan al seu sant regne appellar la voldrà, vull e mane que lo meu cos sia lliurat a ecclesiàstica sepultura, lo qual vull sia soterrat ab lo àbit de l'orde y religió del benaventurat sanct Francés en l'església del mones//tir de monges de Sancta Clara, construït en la present vila de Gandia, en la fossa o vas hon los dits marmessors meus elegiran y per bé tindran. La qual dita sepultura, aniversaris e capdany vull sien fets a coneguda dels dits marmessors meus.

Ítem, vull e mane que tots mos torts, deutes e injúries sien pagats e satisfets aquells. Emperò aquells que constaran ab actes, testimonis o albarans o altra legítima prova yo ésser tenguda e obligada for d'ànima benignantment observat.

Ítem, prenc de mos béns, per a ànima mia, y en remissió de mos peccats, vint lliures moneda real de València, les quals vull e mane sien distribuïdes en la dita mia sepultura, aniversari e capdany, e lo demés sia distribuït en fer trentenari de misses que vulgarment se diuen de sant Amador, y en altres misses de rèquiem per a quantes bastarà la dita quantitat. Les quals vull sien dites y celebrades per los preveres de l'església col·legiada de la present vila de Gandia.

Ítem, deixe a les reverendes monges del dit monestir de Sancta Clara de Gandia, cinquanta sous de la dita moneda.

Ítem, vull e mane que, cascun any, en lo dia e festa de la Immaculada Concepció de nostra senyora Sancta Maria, per los preveres de l'església col·legiada de la dita vila de Gandia, me sia dita e celebrada, en lo altar major de dita església, una missa cantada e solemne //, en honra de dita sancta Concepció, ab diaca e sotsdiaca, cantors e capellans, bé e solemnement, com se pertany. E que per lo hereu meu dessús dit, e successors d'aquell, cascun any, sien distribuïdes trenta-tres sous de la dita moneda en dits preveres e cantors e capellans que a la dita missa cantaran e solemnizaran. E perquè millor, cascun any, e perpètuament en lo dit dia e festa, se puguen fer e complir les dites coses, vull e mane que après òbit de la magnífica Herèdia de Tamarit, àvia mia, sia presa de mos béns tanta quantitat quanta serà menester per a fer pensions, cascun any, de trenta-tres sous censals; los quals vull sien esmerçats en loch tut e segur e que [previ] licència ammortizació del senyor Rey, aquells sien consignats e transportats al Capítol y clero de la dita església de Gandia, per ops de fer dir e celebrar, cascun any, solemnement, la dita missa en honra de la dita sancta Concepció.

Ítem, vull e mane que unes basquines grogues meues que estan en poder de Miquel Joan López, sastre, sien preses e que d'aquelles se sia fet hun davant altar, e que aquell sia donat e servesca en la capella de la benaventurada Sancta Magdalena de la dita església col·legiada de Gandia.

Ítem, do e leix tres mília sous de la dita moneda al magnífich mossén Miquel Hieronym Tamarit, germà meu, e per la semblant, // do e leix altres tres mília sous a la magnífica Rafela Tamarit, donzella, germana mia.

Ítem, do e leixe a ma dida, na Ysabel Basella y de Monroig, muller d'en Miguel Monroig, llaurador, vehí de la dita vila de Gandia, [...] cent set reals de València. Tots los altres béns meus, mobles, sitis e semovents, deutes, drets e accions a mi pertanyents, e pertànyer podent e deuen, que lluny o prop, ara o en lo esdevenidor, per qualsevol causa, manera o rahó, do e leixe al magnífic mossén Vicent Tamarit, germà meu. En los quals béns e drets meus, lo dit mossén Vicent Tamarit, hereu meu propri e universal fas e instituixch per dret d'institució a fer de dits béns e diners a ses plenes e líberes voluntats com de cosa pròpria.

Dexe nou sous [...] temps, lo usufruyt [axí] de dita herència com de dit llegats, universalment, a la magnífica Yolant Sapena y de Tamarit, mare mia, [...] aquella de vida, en llur vida puga usufructuar e usufructue de los dits béns, ab que, aquella, cascun any de [...] llur vida distribuísca los dits trenta-tres sous en la celebració de la dita missa de la Concepció segons per mi damunt és estat ordenat.

Darrerament, casse, revoque e anul·le e, per cassos, nul·les e revocats bé y // vull haver qualssevol testaments, codicils, fets, ordenats e fermats en poder de qualssevol notaris, e en qualsevol manera per mi fets, com per mi [...] d'haver fet aquells. E ab lo present darrer testament meu, revoque e anulle aquells, als quals, vull lo present darrer testament meu prevalga. Aquest és lo meu darrer testament e darreres voluntats mies, lo qual vull que valga per dret de darrer testament, e si per dret de darrer testament valer no porà, vull aquell valer e tenir per dret de codicil o per aquells drets, furs e privilegis que millor valer e tenir de justícia porà.

Foren fetes les dites coses en la dita vila de Gandia, a setze dies del mes de maig de l'any de la Nativitat de nostre senyor Déu Jesús de mil cinc-cents cinquanta-huit [creu] senyal de mi, Magdalena Tamarit, donzella, testadora, dessus dita, que les dites coses foren ordenades y disposades.

Testimonis foren presents a la confecció del dit testament convocats los reverents mestre Antoni Yvàñez i mossén Borja Frases, frares de la Companyia de Jesús, [...] del col·legi de Sent Sebastià de la present vila de Gandia, e mossén Bonet, prevere [...] de

l'església col·legiata de dita vila. Los quals foren presents e preguntats pel notari dessús escrit, si coneixien la dita testadora, i dixeren que "sí", e ella que a ells, e el notari dessús escrit, coneixia a la dita testadora e testimonis.

II

1628, maig 9. Gandia.

Querella d'un vassall de Guardamar contra la senyoria per haver-li fet penyores i haver-lo expulsat del lloc.

AHN, *Secció Noblesa*, Fons Osuna, lligall 734, doc.4.

(Al centre creu)

Die nono, mensis maii, anno a Nativitate Christ MDCXXVIII posuit Antonius Frigola infractus.

Clua, notari públic

(enmig) Ilustrísimo y excelentísimo señor,

Pedro Monge, en nombre de su madre Rapaella Tamarit, ha mandado a Antonio Frigola, supplicante, que dentro de seis días se vaya de la Alquerieta, y le ha tomado un rossín y hoja de veynte y dos moreras, sin causa ni razón alguna. Y como, excelentísimo señor, estas sean execuciones contra caridad y justicia, por tanto, recurriendo de ellas, supplica a vuestra excelencia, como mejor puede, sea servido mandar al dicho Pedro Monje y madre de aquel, vuelvan al supplicante el rocín y prendas que le han tomado. Y que cancelen el dicho mandamiento, pués el dicho supplicante no ha dado causa bastante para ello. Lo que supplica etc. et licet ect. Altíssimo etc.

Die nono mensis maii MDCXXVIII

Lo il·lustríssim y excel·lentíssim senyor don Carlos de Borja y Centelles, duch de Gandia, compte d'Oliva, marqués de Lombay etc. present, instant y supplicant Antoni Frigola *providet que mandetur* a Rafela Tamarit y de Monge que per demà, tot dia, diga y allegue lo perquè mos deu fer lo supplicat [...] *dicto termino* e lo present *providebitur quod providet*, notificat et instruit [...] curia.

Testes curia

Recepit Clua, notari públic.

III

1635, març 4. Gandia

Còpia dels capítols de població de Guardamar realitzada el 16 de maig de 1768 per Joseph Álvarez Jordán.

ARV, *Batllia*, lletra E, exp. 567, any 1766.

Die quarto, mensis marci, anno a nativitate domini MDCXXXV

In Dei nomine Amen. Nós, Gaspar Pérez de Culla y Tamarit et Petro Monge y Tamarit, fraters, cives ville Gandia habitatores, domine proindivisso loci de Guardamar, vulgo dicti l'Alquerietta dels Tamaritis, constructi intra terminos generalis ville Gandie, scienter et gratis cum hoc [...] publico instrumento ett stabilimus et ad emphiteosim perpetuum, et de novo concedimur ac tradimus seu quasi tradim vobis Gabrielle Server, Anttonio Frigola, Joani Fiol, Petro Doneta, Marco Doneta, Didaco Simó, Joani Braco, Lucas Braco, Anttonio Monge, Joani Moliner, Rafaeli Llidó, Gaspari Martí y Michaels Seguí, agricultoris in dicto nostro loco de Guar//damar habitatoribus Gandia reprexci presentibus et inferium acceptantibus et vestruis dictum locum nostrum de Guardamar, alias l'Alquerieta dels Tamarits, una cum domibus, terris et posecionibus situs et positius in dicto loco et eijuis termino. Hoc autem stabilimentus et inphiteosim concecionem vobis et vestris facimus cum intro [...] et exitibus juribus et pertinen suis uniu exuis et singulis pro utilit dominio et naurati posetione loci predici stabiliti facumtibus at que cum pactis et condiitionibus et capitulis lingua materna inferius scriptis investis et narratis et non sine euis a liter nec alias sine inde sequentiabus.

Capitulació, avinència y concòrdia de la població del lloch de Guardamar, àlias de l'Alquerieta dels Tamarits, ab la qual, Gas//par Pérez de Culla y Tamarit y Pere Monge y Tamarit, germans, senyors per indiviso de dit lloch, establiren les cases y terres del dit lloch als sobredits veïns, y habitants d'aquell, ab los pactes, condicions, solució de censsos, peyta

y partició de fruits en los infrascrits capítols respective contenguts, los quals són de la sèrie y thenor següent.

I. E primerament és estat pactat, avengut, transigit y concordat entre los dits senyors y vasalls, que així los senyors de dit lloc com los vasalls d'aquell hagen de renunciar y renunciem a qualsevol acte d'establiment, capitulació y concòrdia fet així entre les *quondam* Rafaela Tamarit y de Monge, Madalena Tamarit y de Beltran [*quondam*] senyores, mare i tia de dits senyors respectivament, senyores que foren del dit lloc de Guardamar// com atre los tunch vasalls de dit lloch, com altres qualsevols actes fets entre los senyors que huy són y los vasalls, com altres qualsevols per dita rahó fets segons que ab lo present renunciem a aquells, y els cancel·len y anul·len de la primera lletra d'aquells fins la darrera inclusivament. De tal manera, que no puxen aprofitar ni danyar així als senyors, com als vasalls de dit lloch, y senyaladament l'acte d'establiment y capitulació y concòrdia fet entre els senyors de dit lloc y vassalls d'aquell, rebut per Bernat y Benaches, *quondam* notari, en lo primer d'agost de mil sis-cents y dotze. Per quant, ab lo present acte d'establiment capitulació y concòrdia entenen millorar, llevar, corregir y adovar nous capítols dels contenguts en los dits actes de capitulació, concòrdia y establiment fets entre les dites Rafaela Tamarit y de Monge y Magdalena Tamarit y de Beltran, y dits vassalls rebut per dit Bernat y Benaches, *quondam* notari, en hu d'agost mil sis-cents y dotze, així en favor de les senyores com dels vasalls, y per a evitar moure pleyts, disgustos y devats, que de cada dia se mohuen entre los senyors y vasalls de dit lloch, regint-se y sotsmetent-se sempre així dits senyors com los vasalls ab lo que les Reals Pragmàtiques que de Sa Majestad disponen y ordenen acerca de l'asiento de les noves poblacions del Regne de València dels llochs de moros expulsos.

II. Ítem, és estat avengut, pactat y concordat que la població de dit// lloc aja de ser de quinze cases.

III. Ítem, és estat, pactat, avengut, transigit y concordat per, y entre les dites parts, que los senyors de dit lloch hagen *iterim et de novo*, de fer y fermar a cascú de dits vasalls, novament, actes d'establiments de les cases y terres que cascun de dit lloch poseïxen en dit lloch, y terme d'aquell, y que sempre y quant sien convenguts a cabrebar, així per los senyors que huy són, com los sucesors, sien admesos a dit capvreu en sola obstenció y demostració del dit acte d'establiment. Y que així mateix no puxen ésser los vasalls de dit lloch compel·lits ni per los senyors que huy són, ni per los sucesors en lo dit lloch, a que

vaxen a cabrevar una, dos o tres llegües fora de dit lloch, sinó que sols puxen ser compel·lits// a cabrevar en la villa de Gandia, o en dit lloch de Guardamar, y no en altra part ninguna, a sots decret de nul·litat de tots y qualsevols, en manaments faedors per dits senyors contra dits vasalls per dita rahó.

III. Ítem, és estat pactat, avengut, transigit y concordat entre dites parts que los dits vasalls de dit lloch de Guardamar, ni los sucesors d'aquell, ni qualsevol d'aquells, no puxen elexir en les coses de la senyoria directa lluïsmes y fadigues de les cases y terres de dit lloch, no puxen elexir altres jutges delegats sinó los delegats y elegits per dits senyors de dit lloch, sots pena de comís.

V. Ítem, és estat pactat, avengut, transigit y concordat també, que cascú de dits vasalls tinga l'obligació de pagar// cascun any, per cascuna casa, als dits senyors, quince sous de cens, fadiga, lluíisme en lo dia y festa de Nadal en una paga y no altre dret algú.

VI. Ítem, és estat pactat, avengut, transigit y concordat entre dites parts que cascun de dits vassalls tinga obligació de pagar a l'excel·lència del duc de Gandia, cascun any, en dit dia de Nadal, vint sous i tres diners que vindrà a ser, entre totes les heretats de dit lloch, quince lliures, tres sous y nou diners d'aquelles vint lliures que paga, cascun any, dit lloch al dit duch, per la peyta que fa dit lloch, cascun any, com les demás cinc lliures, un sou y tres diners toquen a pagar als dits senyors del dit lloch de Guardamar al dit senyor duch y no als dits vasalls. Sense que // dits vasalls tinguen obligació ni puxen ser compel·lits a pagar censos altres alguns més dels sobredits.

VII. Ítem, és estat pactat, avengut, transigit y concordat entre dites parts que los dits vasalls de dit lloch de Guardamar tinguen obligació de pagar cascun any al senyor de tot gènere de grans y ortalises y altres esplets se faran en les terres de dit lloc, al quart, levant primer lo dret del delme en esta forma, és a saver, forment, ordi, llegums, faves y dacs a en l'era y de la part tocant al senyor l'hagen de partir los vassalls a costes sues a la casa del senyor la qual té en dit lloch y no a altra part, y les hortalisses com són cebes, melons, alls y altres ortalises, en los bancals, portant a cassa del senyor com se a dit desus. Los// quals fruits no puguen partir que no sia en presència del senyor de dit lloc o persona que aquell senyalarà per a dit efecte, o fent lo contrari encorreguen en pena de vint sous aplicadors al señor de dit lloch.

VIII. Ítem, és estat pactat, avengut, transigit y concordat que lo fruit de l'oli, siga fulla, garrofa y altres arbres s'hagen de partir ab lo senyor al quart, y la part tocant al senyor tinguen obligació los vasalls de portar-la a ses costes a la dita casa de la senyoria. Sols la fulla s'haja de partir en esta forma, per quant es cosa treballosa l'haver-la de pelar y anar pesant, per a que el senyor prenga sa part y los vasalls la sua, que lo senyor de dit lloch nomene una persona àbil y intel·ligent en coses de fulla//, y lo lloch un altra, y dites dos persones alfarrasen totes les fulles de dit lloch y, alfarrasades, lo senyor haja de pendre sa part, y lo vasalls la sua passant per lo que dits dos hòmens hauran alfarrasat.

VIII. Ítem, és estat pactat, avengut, transigit y concordat que cascun vasall del dit lloch tinga obligació, cascun any, de donar al senyor de dit lloch una exabea de palla de forment en l'era.

X. Ítem, és estat pactat, avengut, transigit y concordat que lo [ministeri] de l'aygua del dit lloch haja de ser y sia dels vasalls de dit lloch per a regar les terres y heretats de dit lloch, per lo orde y repartiment y ab la taxa que els serà senyalat per lo dit senyor, y dit orde s'observe y fasa observar dit senyor per los oficials d'aquell que per a tal// ministeri seran senyalats.

XI. Ítem, és estat pactat, avengut, transigit y concordat que lo jurat que serà elet y nomenat per lo senyor cascun any, haja de servir de sequier y tenir conte ab lo rech de les terres de dit lloch, y que de les penes que s'executaran contra los que contravindran en les coses de l'aygua, se hagen de fer tres parts per a dit oficial y la tercera part per a la fàbrica de la yglésia y que la tal part estiga a disposició del justícia y jurat y demás Consell de dit lloch y que lo executar les dites penes dels defraudants les coses de l'aygua s'haja d'observar y observe lo estil, y pràctica, orde y ús, se té entre los cequiers de Gandia y llochs de son terme.

XII. Ítem, és estat pactat que los// vehins vasalls de dit lloch hagen d'acudir a les coses necessàries y convenients a l'aygua del fil de dit lloch per rahó de les sis tandes d'aygua que dit lloch té en dita aygua, ço és, en fer tirar alga per a l'asut del riu d'Alcoy, d'hon naix dit fil d'aygua, guiar l'aygua, escurar y conservar les céquies y fer y acudir a tot lo demás gasto necessari y convinient per a la conservació de la séquia del dit fil d'aygua, com a senyors d'aquella. Y que tinguen obligació de conservar totes les séquies mares y escorredors de les terres de les marjals que huy estan fetes, escurant y netejant aquelles y dits escorredors.

XIII. Ítem, és estat pactat, avengut y concordat que sempre y quant dits vasalls y qualsevol d'aquells// volgueren traure qualsevol terres marjals de les de dit terme de dit lloch de Guardamar o poguen fer sens que per lo senyor de dit lloch ni per sos succesors los puxen ésser impedit, ans bé tinga obligació lo senyor de dit lloch de fer a ses costes totes les séquies mares, que per a la conservació de les tals marjals noves que es trauran, seran menester. Y los dits pobladors tinguen obligació de fer a ses costes los escorredors que per a dit efecte seran menester, migerament entre aquells, y conservar dits vasalls així les tals cequies mares noves que dits senyors faran com los escorredors, conforme en lo antecedent capítol se conté. Y que dit senyor tinga obligació i los succesors de fer a cascun vasalls establiment de les terres// marjals que cascun d'aquells haurà tret, sens que tinga obligació de pagar algú de dites marjals, sinó tan solament lo dret que davall se dirà, y que tan solament hagen de pagar dret dels fruits que en dites marjals que novament se trauran, al quart. Y que lo senyor no els puxa obligar a que paguen dret algú de dites marjals dins de cinch anys, los quals s'hagen de contar del dia que comensaran a traure-les, fent memòria del dia prescrit de manera que farà fer perquè entre lo senyor y vasalls no haja pleyts, sinó tan solament tinguen obligació de pagar lo delme.

XIII. Ítem, és estat pactat, avengut que lo senyor de dit lloch y los succesors tinguen obligació de donar als vasalls de dit lloch en dit lloch // per a efecte de fer l'oli que cascun cullirà en dit lloch, almàssera corrent y tolent, com en rigor, lo safa, [...], presses, argues, barra, cosis, fornal ab caldera, y una esportinada, tot a costes del senyor. Y que dits vasalls se hagen de fer l'oli a ses pròpies costes y despeses, y pagat lo delme de les olives, l'oli que cascun farà haja de partir aquell ab lo senyor al quart. Y que los vasalls puxen en dita premsa fer totes les deligències que puguen per a fer bé, y traure dels peus, tot l'oli que puguen, ab tal que no puxen en l'argue dar més de dos persones. Y si en provés que tres persones daven l'argue, en tal cas lo senyor los puxa executar en vint sous, y tot lo dany que y haurà en la premsa per dar tres homes l'argue, o pague el tal// que serà atrovat contravenir.

XV. Ítem, és estat pactat, avengut y concordat, que lo remòlt sia del senyor y no dels vasalls, y que per a fer aquell tinga obligació lo senyor de tenir esportinada a part, y molguda fet en l'esportinada, y així tindran los vasalls per a fer son oli y que el senyor se l'haja de fer dit remòlt a ses costes, y no dels vasalls.

XVI. Ítem és estat pactat, avengut y concordat que sempre quant, qualsevol de dits vasalls serà negligent en fer l'oli de sa collita, y per dita rahó se florira l'oliva, en tal cas puxa

lo senyor aplegar a les cases de los vasalls que tindran dita negligència y pendre son dret, y fer fer lo senyor son oli a costes del tal que tindrà negligència de fer-lo.

XVII. Ítem és estat pactat, avengut// que ningun vasall de dit lloch puxa portar olives per a fer oli altra almàssera fora del dit lloch, sots pena de vint y cinc lliures, y les olives o oli que haurà fet, perdut, que no fos tenint licència del senyor del dit lloch.

XVIII. Ítem, és estat pactat, avengut y concordat que les vinyes, que qualsevol de dits vasalls plantarà en los secans y figuerals de dit lloch, no tinguen obligació de pagar dret algú d'aquelles que no sien passats sis anys del dia que hauran plantat o plantaran aquells en avant. Pasat lo qual termini, tinguen obligació de pagar al senyor lo fruit d'aquells, llevat lo delme, de sis, hu.

XVIII. Ítem, és estat pactat, avengut y concordat que sempre y quant qualsevol de dits vasalls, escombrar// o esporgar olives o garrofes, y altres arbres, llevat moreres, no puxa exporgar aquelles que no sia demanant llicència al senyor. Y esporgar y escombrar dits arbres a ús y costum de bon llaurador. Y feta la lenya que de dits arbres se farà, o neus, y pluxes, y temporal d'aygues esgarrar, en ser dita llenya de puxa del coll del braç en amunt, haja de servir al servici del trapig de dit lloch, y la demás ramulla y llenya menuda sia per al servici dels amos de cascuna de dites heretats respective, y que lo senyor se l'haja de fer y tirar a ses costes.

XX. Ítem, és estat pactat, avengut y concordat que la fleca, carnisseria, tenda, taverna, herbage y forn de dit lloch sia per a ús y servici del senyor de dit lloch y de dits sos sucesors, y no del comú de dit lloch.//

XXI. Ítem, és estat pactat que los planters de les canyamels del dit lloch de Guardamar hagen de ser y sien del senyor de dit lloch y de los sucesors, ab tal que lo apilar, conrear, cubrir y regar vinga a càrrech y gasto del senyor de dit lloch per entregue sens que los vasalls de dit lloch tinguen obligació per dita rahó de pagar cossa ni quantitat alguna.

XXII. Ítem, és estat pactat, avengut y concordat entre dites parts, que cascun vasall de dit lloch tinga obligació, cascun any, de fer en sa heretat dos fanecades de canyamels y més, si ne voldran fer, y procurar y conrear aquella a ús y costum de bon llaurador. Y si acàs ne tinguen de vella al temps de plantar la gerida, y la volgués arrancar, ho pugar fer// sens en conte, en per a alguna y, que cascun de dits vasalls que tindrà canyamel tinga obligació de

donar, cascun any, al senyor tres dotzenes de canyamels lo dia que aquell voldrà, mentres estiga en lo bancal o sense fer sucre.

XXIII. Ítem, és estat pactat que cascun vasall tinga obligació de pelar y tirar la sua canyamel al trapig a ses costes y que fet lo sucre haja de partir lo vasall ab lo senyor migerament lo sucre y que lo vasall tinga obligació de pagar lo delme de la sua part, quedant al senyor sa part franca, y que tinguen facultat així lo hereter com lo senyor pendre cascú lo llent que aurà menester, sense fer lo senyor al vasall, ni lo vasall al senyor agravi ningú prenint lo hu tant// com lo altre.

XXIII. Ítem, és estat pactat, que per a haver de fer les fahenes del trapig per a fer dit sucre, hagen de donar los vasalls de dit lloch tota la gent que sia necessària per al ministeri de fer dit sucre, pagant lo senyor de dit lloch a la tal gent que s'ocuparà en lo ministeri de dit sucre, a cascú, conforme guanyarà, de la mateixa manera que lo senyor duch de Gandia pagarà en lo trapig de Gandia y Real, y açò al respecte conforme les pedres que navegaran en dit trapig, y tot lo demás gasto d'aparells del dit trapig haja de ser, y vinga a càrrech y gasto del senyor de dit lloch, açò entés y declarat que la gent llogada que vindrà a fer dites fahenes de dit trapig durant// lo viatge d'aquell, además de la quantitat que cascun d'aquells se'ls haurà pagat o pagarà per lo senyor de dit lloch, conforme la fahena que farà cascú d'aquells, conforme lo ús s'observa, y guanya en los trapigs de Gandia y Real, tota la quantitat que muntarà més del que lo senyor tindrà obligació de pagar s'haja de pagar en esta forma, tres parts los vasalls de dit lloch y la quarta part lo senyor.

XXV. Ítem, és estat pactat que los trulladors y rosins que seran menester cascun any per a trullar la canyamel en lo trapig de dit lloch de Guardamar y lo descoar la canyamel, vinga tot a càrrech y gasto del senyor de dit lloch, y enegue sens que dit lloch de Guardamar ni los vasalls d'aquell tinguen obligació // de pagar cosa ni quantitat alguna per dita rahó.

XXVI. Ítem, és estat pactat que tots los fornals que seran menester d'obrar en lo trapig y casa del senyor de dit lloch de Guardamar, hagen d'ajudar y servir cascú per sa tanda així en aparellar dit trapig com en les altres fahenes oferiran entre any, pagant lo senyor a cascú per son jornal a home a soles, tres sous y sis diners, y a home y rosí, set sous y només.

XXVII. Ítem, és estat pactat y concordat que los oficials de dit lloch puxen nomenar y posar guàrdia en aquell per a que guarde lo terme y fruits de dit lloch y donar-li y constituir-li lo salari que pareixerà convinient, com sia a content del senyor, y no el puxen despedir sense licència del senyor que no// sia donant causa llegítimes y suficients per a despedir aquell.

XXVIII. Ítem, és estat pactat, avengut y concordat que plantant qualsevol de dits vasalls de dit lloch de Guardamar, moreres, figueres, garroferes, oliveres y altres arbres de fruits, no tinguen obligació dits vasalls de pagar partició de fruits dels tals arbres que no sia passats és a saber, de les moreres, sis anys, de fruiters y figueres, huyt anys, d'oliveres deu anys, y de garrofers, catorze anys, contadors del dia que hauran plantat dits arbres en avant, pasats los quals anys, conforme s'ha dit, de cada cosa tinguen obligació de pagar la partició de dita fruita al quart, com los antecedents capítols se conté de los demás fruits.

XXVIII. Ítem, és estat pactat que lo senyor de dit lloch de Guardamar, y sos suc//cesors se returen ver si, la facultad y disposició de poder nomenar, cascun any, en los dies que se sol y acostuma nomenar, oficials de justícia, jurats y demás que són necessaris en dit lloch per al bon govern y administració d'aquell, d'aquelles persones que seran nomenades en lo memorial se presenta per dit lloch per a fer dites eleccions, en lo qual memorial cascuna vegada, se pose per a l'elecció de cascun oficial, haja de ser en esta forma: per a justícia, portar en dit memorial dos persones, l'una de les quals estiga a voluntad y disposició del senyor de dit lloch nomenar-lo en justícia, y lo mateix orde se guarde y observe en la nominació y elecció de jurat y demás oficials de dit lloch, prestant lo jurament de haver-se bé y llealment cascú en son// ofici y guardar furs y privilegis del present reyne y fidelitat y legalitat al senyor, en poder del senyor de dit lloch o de la persona que dit senyor o sos sucesors senyalaran y li donaran poder per a dit efecte.

XXX. Ítem, és estat pactat que cascú dels vasalls de dit lloch de Guardamar tinga obligació de residir personalment en dit lloch de Guardamar, tenint sa casa, domicili y cap major en dit lloch de Guardamar, y cultivar les cases y terres a ús y costum de bon llaurador, y sempre y quant constarà que qualsevol de dits vasalls no haurà residit ab sa casa, domicili y cap major en dit lloch de Guardamar personalment, y per dit temps estarà sense cultivar dites terres, en tal cas encórrega en pena de comís, y puga dit senyor o sos sucesors comisar-//li dita casa y terres y donar-les y establir-les y concedir-les a la persona que ben vist li serà.

XXXI. Ítem, és estat pactat que lo senyor de dit lloch tinga obligació de nomenar un jutge per a que conega en dit lloch de les causes y pleyts que s'oferiran en aquell, així entre lo senyor y vasalls, com entre los vasalls a soles, lo qual jutge sia la persona que dits senyors voldran y ben vist los serà, ab tal que sia persona hàbil en negocis, christiana, temerosa de Déu y sa consciència, la qual nominació haja de ser en la vila de Gandia y no en altra part, donant-li los senyors la jurisdicció alfonsina per a poder usar d'aquella *inter suas*. Y que dit jutge tinga obligació d'acudir cascun mes//, una vegada, a dit lloch per a efecte d'haver d'ohir de justícia a les persones que tinguen pretencions contra altres en dit lloch. Y que lo senyor de dit lloch que huy és, ni los successors, de sa pròpia autoritat no puxa fer ni moure en acatament ningú contra dits vasalls sinó que sia en esta forma: que si lo senyor de dit lloch o sos successors tindran pretensió alguna contra dits vasalls o contra qualsevol d'aquells, tinguen obligació o per si mateixos, o per sos procuradors, ara sia per via d'execució, acudir al jutge o assessor que tindran nomenat per a les coses de dit lloch y davant d'aquell fer les instàncies que tindran que fer y no d'altra manera, ans fent lo contrari sia nulle tot lo que dits se// nyors faran, y de ningun efecte, com si fet no fos, y que en cas d'apel·lació en qualsevol causa, deber, que y haurà en dit lloch ara sia entre los vasalls, ara sia entre lo senyor y vasalls, nos puxa apel·lar sinó al jutge que lo senyor de dit lloch nomenara en dita vila de Gandia y no en altra part, sos decret de nul·litat, y en cas de tercera apel·lació, seguint lo mateix orde, hagen així mateix de nomenar los dits senyors o sos successors en la dita vila de Gandia y no en altra part, altre jutge per a que conega de dita causa, y si a cas, los senyors de dit lloch o sos successors no volguesen guardar y observar lo orde contengut en lo present capítol, y volguesen contravenir ad aquells volent nomenar jutge en València o en// altra part, en qualsevol de les sobredites causes, en tal cas sia de ningun efecte la tal elecció faedora per dits senyors, y puga lo tal vasall que haurà apel·lat, apel·lar per a davant lo governador de Gandia e introduhir la causa davant d'aquell. Coneixent dit governador de dita causa fins sentència definitiva, y real execució d'aquella sense que per ninguna via directta ne indirectta, ni lo senyor ni los vasalls se puxen apel·lar a altres jutges sinó los nomenadors en la vila de Gandia, en cas de contravenció a lo capitulat y ordenat en lo present capítol, al governador de Gandia.

XXXII. Ítem, és estat pactat que ningun vasall de dit lloch puxa vendre la casa que tindrà adjacent// a l'heretat a soles, sinó que haja de vendre la casa ab la mitat de l'heretat y no d'altra manera, demanant llicència primer al senyor sots pena de comís.

XXXIII. Ítem, és estat pactat que los vasalls de dit lloch no puguen entre si imposar drets, cises, ni pechos algun, ni fer taches algunes que no sia primerament consultant-ho ab lo senyor y concedida llicència per aquell, y aprovat y lloat per dit senyor; ni fer en dit lloch estatuts ni ordinacions algunes sots decret de nul·litat de les tals coses ut supra faedores y de deu lliures y altres penes a arbitre del senyor o de successors per cascuna vegada que contravindran.

XXXIII. Ítem, és estat pactat que los justícia, jurat y demás oficials// y vasalls de dit lloch no puxen ajuntar Consell General en dit lloch que no sia primerament tenint llicència preveint del senyor de dit lloch, especificant en aquella la causa per quin efecte se junta dit Consell General, àlias fent lo contrari, o excedint en dit Consell de la llicència que se'ls serà concedida, en tal cas encorreguen dits justícia y jurats y demás oficials en pena de vint y cinch lliures per cascuna vegada que contravindran a dita llicència, o ajuntar-se dit Consell sens aquella y en les demás penes establides per furs y privilegis y reals pracmàtiques et altres de justícia imposades en semblants casos.

XXXV. Ítem, és estat pactat que los senyors de dit lloch hagen de per//donar y remetre segons que ab lo present remeten y perdonen als dits vasalls y a qualsevols d'aquells, qualsevols penes de comís en què aquells fins lo present dia de huy hagen y haja encorregut per rahó de les cases y terres y posesions que aquells y cascú d'aquells poseixen en dit lloch de Guardamar per qualsevol causa, via, manera y rahó, y qualsevols lluïsmes y fadigues que així mateix per dita rahó los hagen degut y deguen, de tal manera com si nunca haguesen tengut ni poseyt dites terres y que hagen de renunciar y cancel·lar així los senyors, com los vasalls de dit lloch, a qualsevol acció pretenció, demanda o plet que entre los senyors y los vasalls de dit// lloch així en junt, com en particular fins lo present dia de huy hagen tengut davant de qualsevol jutge o jutges y tribunals per qualsevol causa, via, manera y rahó, *cum hoc* que los vasalls de dit lloch tots junts se hagen d'obligar a pagar y paguen en continent, o de la manera que aquells se puguen consertar, a Lluís Juan Aracil, arrendador del ducat de Gandia, quarenta y cinch lliures reals de València per altres tantes que los dits senyor dehuen al dit arrendador per rahó de resagos de peyta, per la part que toca a dits senyors pagar de les vint lliures cinc sueldos que cascun any fa dit lloch de peyta al senyor duch de Gandia, sens que tinguen obligació ara ni per ningun temps los dits vasalls//de pagar cosa ni quantitat alguna a ninguna persona per los dits senyors més del que tenen obligació de pagar a la senyoria y en rahó de censos de les cases y cada heretat, los vint sous y tres diners de peyta a sa excel·lència del senyor duch de Gandia, y la partició de les fruites com

més llargament se conté en los antecedents capítols del present establiment del dit lloch, capitulació y concòrdia. Y que ara ni per ningun temps los senyors de dit lloch ni los sucesors los puxen imposar més censos ni drets en dit lloch, cases y heretas d'aquells dels continguts en los antecedents capítols sots decret de nul·litat y no puxen ésser obligats a pagar-los.

XXXVI. Ítem, és estat pactat que sempre y quant los senyors que huy són de dit lloch o sos sucesors quitasen a sa excel·lència del senyor duch de Gandia la dita peyta, en tal cas los vasalls de dit lloch així com havien de pagar al dit senyor duch, cascun any per sa casa y heretat, los vint sous y tres dines de dita peyta l'hagen de donar y pagar cada any al senyor de dit lloch de la mateixa manera que la paguen al dit senyor duch de Gandia.

XXXVII. Ítem, és estat pactat que los dits vasalls tinguen obligació de pagar cascun any los quinze sous de cens de la casa lo dia de Nadal en una paga, y los vint sous y tres diners deguen a sa excel·lència del senyor duch dit dia de Nadal, començant a córrer dita obligació del dia de Nadal pasat// y no d'altra manera.

XXXVIII. Ítem, és estat pactat que lo forner que lo senyor arrendarà lo forn de dit lloch no puxa augmentar lo dret de pagar la pucha més del que se ha acostumat de pagar fins huy que es en esta forma del pa de dacsca de quinze pans hu, de mestall de dihuít pans hu y de forment de vint pans hu.

XXXVIII. Ítem, és estat pactat que los senyors de dit lloch sols puxen arrendar lo erbage de dit lloch tan solament fins a la séquia mare que pren del camí de la Mar al terme de Daymús, açò entés d'allí avant devers lo dit lloch y orta d'aquell, y no devers la mar per quant en gran peruhí per a les vaques, y vestiar dels vasalls de dit lloch que altres vestiars// abaixen a la marjal a pasturar.

IV

1641, setembre 13. València.

El prevere Francesc Pineda, creditor de l'aljama de Guardamar, enregistra davant el Justícia Civil de València les dades bàsiques dels censals carregats sobre l'antiga aljama de Guardamar i la venda del senyoriu.

ARV, *Manaments i empires*, any 1641, llibre 5é, mà 45, full 11.

Die XIII mensis septembris

anno a Na[tivitate] D[omi]ni MDCXXXI

Lo justícia etc., aconsellat etc., [mitjançant] mossén Francés Pineda, p[reve]re, en presència de mossén Per[e] Monfort, beneficiat en la villa de Lusena, sots invocació de Joachim y Sentana y altres sants, act[e]s que per les depocissions de Jaume Yvars y Salvador Francés [Tosca], habi[tadors] de Val[ència] etc. *medio iuramento* etc. ha constant conéixer lletra y signe de Jaume Vicent Pasqual not[ari] de la vila d'Oliva que ha signat y autenticat los actes infra[escrits].

Hanc autem venditionem ut supra vobis et v[est]ris facimus cum onere:

Primo cuiusdam censualis proprietatis ducentarum viginti quinq[ue] librar[um] et annue pensionis undecimi librarum et quinq[ue] solidorum etc. repondetur Francisco Pineda presbitero uti beneficiato in ecclesia parroquiali ville de Lusena de beneficio ibidem sub sanctorum Abdonis Senencis et Dime invocatione.

Item, cum onere quorundam censualis seu censulim proprietatis quinquagenarium sexaginta octo librarum et octo solidorum quod repondetur capitula et canonicis dictae ecclesiae Collegiata villae Gandiae.

Item cum onere cuiusdam alterius censualis proprietatis sexcentarum librarum et annue pensionis triginta librarum quod repondetur vidue Ioannis, Losano eiusdem ville.

Item cum onere cuiusdam alterius censualis proprietatis tercentarum librarum quod respondentur don Didaco Vives de Mercader domino opidi de Montichervo et pro quo solventur quod annis annue pensio septem librarum et decem solidorum et quod fuit oneratum per universitatem m[a]jurorum expulsorum vulgo aljamo dicti opidi de Guardamar, secundum regiam pragmaticam super solutionem creditorum aljamarum maurorum per Suam Magestatem edictam.

Item etc.

(al marge esquerre) Jesus

Los preincerts quatre ítems són estats trets e venda han fet Gaspar Pérez de Culla y Tamarit, Feliciano Pérez de Roda, cònjuges, Pere Monge y Felipa Sala, cònjuges, habit[adors] de la vila de Gandia, del lloch de Guardamar, dita l'Alqueria dels Tamarits, a don Enrich de Miranda, e rebut per mi Jaume V[icent] Pasqual not[ari] de la vila de Oliva, en XXVII de maig de MDCXXV e perquè onsevulla plena fe sia donada, yo, dit Pasqual, not[ari] públic, ací pose mon sig+ne.

1646, gener 20. València.

Concessió de la mercé de cavaller a Enric de Miranda de la mà de Cristòfol Crespí, regent del Consell d'Aragó.

ACA, *Consell d'Aragó*, lligall 893, núm. 62.

In Dei nomine, amen. Noverint universi q[uod] anno a Nat[ivitate] Domini millesimo sexcentesimo quadragessimo sexto, die vero intitulato vigesimo mensis ianuarii, coram don Christoforo Crespí, milite ordinis et milicie Virginis Marie Montesie et Sancti Georgii de Alfama, i[uris] u[trisque] ac Sacri Supremi Regis Aragonum Consili regenti assessore que generali dicte ordinis, et milicie Muntésie, et comisario sue Magestatis serenissimi domini nostri Regis, Philippi Quarti, invictissimi, nunc feliciter regnantis, personaliter constituto Henrico de Miranda, quo supradictus regius comisa[ri] us, ad efetum dictam regiam donationem, deducens ad alios actus non divertendo, idem don Christophorus Crespí, in presencia et asistencia Petri Ripoll, i[uris] u[trisque] doctoris, et Antonii Oquet elegantis, et genibus flexis ante illum, idem don Christoforus Crespí, accipens ense evaginatam dixit ei: "vis esse miles?", et in continenti, supradictus Henricus de Miranda dixit "que sí", et illico, supradictus regius consiliarius percussit caput illius et duo umera cum dicto ense dicens: "tribuo tibi gradum milicie et decoro te cingulo militari". Quo facto, dictus Henricus de Miranda, se asserendo militem, cum maxima graciaram actione promissit, quantum possibilitatis sui fuerat, se facturum ea omnia et singula que quilibet miles et huius modi singulo militari decoratus facere et adimplere, tenetur tamde consuetudine quam de iure, sub bonorum et iurium suorum omnium habitorum ubique et habendorum obligacione et hypoteca.

In quorum fidem et testimonium requisivit dictus // Henricus de Miranda de premissis sibi, recipi ins[trumentum] publicum ad habendum memoriam in futurum, quod per me Valerium Mollà, civit[at]is et regni Val[entat]ie not[arium] publicum, illi receptum fuit in civitate Vale[nti]e die mense et anno prefixis.

Sig+num don Christophori Crespí. Sig+num Henrrici de Miranda predictorum, qui
hec laudarunt concesserunt et fermarunt.

(Rúbrica del notari) Sig+num mei, Valerii Molla, civit[atis] not[arii] publici qui
predictis interfui eaque recepi et propria manu scripsi clausi et subsignavi loco die mense et
anno prefixi rogatus et requisitus.

1668, març 11. València

Testament d'Enric de Miranda, senyor de Guardamar i receptor jubilat de la Batllia del Regne de València, lliurat clos i segellat al notari Josep Domingo el 17 de juliol de 1668. Publicat el 19 juliol del mateix any a València.

ARV, protocols notarials de Josep Domingo, sig. 726.

(portada) Testament de mi, don Henrrich de Miranda, fet a XI de mars de 1668.

Jesús, Maria i Joseph,

Testament de mi, don Henrrich de Miranda, senyor del lloc de Guardamar, del Consell de sa Magestat y receptor jubilat de la Ballia General de la ciutat y regne de València. Fet en la dita ciutat de València, en onse del mes de mars de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor Déu Jesucrist, mil sis-cents sexanta y huit. Escrit de mà d'altre y fermat de la mia.

En nom de la Sacratíssima Trinitat: Pare, Fill i Sperit Sant e de la Sacratíssima Verge Maria, sens màcula de pecat consebuda en son primer y real instant, senyora y advocada mia y de tots los pecadors, ab intervenció de la qual ningú pereix; coneixeran tots, com jo, don Henrrich de Miranda, senyor del lloch de Guardamar, del Consell de Sa Magestat y receptor jubilat de la Ballia General de la present ciutat y regne de València, y de la mateixa ciutat habitador, estant mal en lo llit, de greu malaltia corporal de la qual tem morir, estant emperò en molt bon seyn, y perfeta memòria, paraula clara, e manifesta, tot qual, per a fer y fermar qualsevols actes fer se requereix, fas y ordene lo meu últim y darrer

testament, escrit de mà d'altri per ma indisposició// i fermat de la mia, en e per la forma següent.

Y revocant permanent, e ans de totes cosses, tots y qualsevols testaments, codicils e altres qualsevols últimes e darreres voluntats meus e mies per mi fetes, en mans y poder de qualsevol notari, o notaris, o altres qualsevols persones, fets, e ordenats, fetes y ordenades fins la present hora d'ara. Encara que en aquells o qualsevol d'aquells, hi aja qualsevols paraules derogatòries, les quals ab lo present derogue i vull tenir per derogades, no fetes, ne dites. Ara de nou, faig e ordene lo present meu últim testament en la forma següent.

E primerament e ans de totes cosses, recomane la mia ànima a nostre senyor Déu Jesuschrist, qui aquella la ha creat. Y nomene en marmessors meus, e d'aquella, a don Juseph Mercader, mon nebot y al senyor canonge de l'il·lustríssim Cabildo, que al temps de la mia mort serà administrador de l'Espital General de València, al clavari que també serà d'este espital al temps de la mia mort, y al retor que serà també, quan jo em moriré, de la parrochia de Sant Martí de dita ciutat. Als quals done ple y bastant poder per a que puxen tants de mos béns pendre, y aquells de pròpia autoritat, sens decret de jutje algú, vendre, y los preus rebre quants bastant a fer, y cumplir les cosses per mi infrascrites.

Ítem, prenc de mos béns y senyale per la mia ànima, y en remissió de mos pecats y de tots feels difunts, mil lliures moneda real de València, distribuhydores per dits mos marmessors en pagar la caritat de l'hàbit, ataüt en què ha de ser vestit y posat lo meu cos y lo demás gasto del sote//rrar, que sia fet a voluntat y coneguda de dits mos marmessors, y pagat tot lo damunt dit. Lo restant de dites mil lliures, sia distribuït en la celebració de tantes misses quantes se porran celebrar, donant tres sous y sis diners de caritat per cascuna, en les yglésies y altars així privilegiats, com no privilegiats, a dits mos marmessors ben vistes.

Ítem, eleixch sepultura al meu cos a ser feta, y aquell vull sia vestit ab lo àbit del gloriós pare sant Agustí y soterrat en lo convent de Nostra Senyora del Socors, construït fora y prop los murs de la present ciutat de València, en la sepultura que s'està fent en la mia capella, que de mon orde s'està edificant y fabricant, del gloriós pare sant Thomas de Villanova, en la iglesia del convent.

Ítem, vull y mane que tots mos torts, deutes e injúries sien satisfets y pagats, satisfetes y pagades. Aquells emperò, y aquells que constaran y aparran yo ser deutor tingut, y obligat ab cartes públiques, albarans, testimonis e altres qualsevols llegalítimes proves, for

d'ànima e bona consciència sobre assò benignament observats y guardats tota prescripció a part llevada.

Ítem, done, dexe y llegue a Miquel Assuey, llaurador de la partida del Cabanyal [2.500 lliures] per una [vegada], per part y porció, per tot y qualssevol drets que puxa tenir i tinga en los béns y herència de la que fou donya Maria Asuey, muller que fonch mia, ab pacte y condició y no d'altra manera, que haja de renunciar y renuncie tot y qualsevol dret que, *quomodo cumque et qualiter cumque* li puixa competir y pertaner en los béns de la *quondam* difunta dona Ma//ria Assuey, muller mia. Y si cas no fes la dita renunciació ara per entonces revoque y anulle tot lo dit y present llegat com si per mi no fos fet. Y feta dita renunciació, vull que dit legat el cobre dels lloguers de les dos alqueries i demás terres que eren de la difunta dona Maria Asuey, ma muller.

Ítem, vull y és ma voluntat que per los meus administradors inferior nomenadors, sien carregades dos mil lliures a favor de Luis Carrió, fill de Pere Carrió y Cathalina Asuey, cònjuges, y estes dos mil lliures tant, en quant a la propietat, com les pensions d'aquella, sien de dit Luis Carrió, el qual vul que durant sa vida no puxa vendre ni transportar dit censal sinó fos per a en cas de comprar algun ofici competent o per a sa vivienda. Però en la seua fi, y en l'última voluntat, puxa dispondre de dit censal com de cossa sua pròpia. Y dit legat li fas a dit Luis Carrió per part y legítima, y per qualsevol dret que puixa tenir y tinga en los béns y erència de la difunta donya Maria Asuey, ma muller, y ab pacte y condició que haya de renunciar y renuncie tot y qualsevol dret que, *quomodo cumque et qualiter cumque*, li puxa competir y pertanyer en los béns de la dita *quondam* dona Maria Asuey y no d'altra manera.

Ítem, done, [dexe] y llegue a sor Mencia de Miranda, [germana] mia, religiosa del covent y monestir de Santa Cathalina de Sena, de la present ciutat, una làmina de les que tinc en el meu horatori, y dit legat se fa per qualsevol dret, part y porció que en mos béns puixa tenir y tinga.

Ítem done, dexe y llegue al dit don Juseph Mercader, mon nebot, fill de don Vicent Mercader, cavaller de l'àbit de Santiago, y de la *quondam* dona Vitoria// de Miranda, germana meua, mil [lliures] de renda cada un any, més, done, deixe i llegue al dit, lo lloch de Guardamar que tinch en l'Horta de Gandia, ab tots los drets y senyories de dit lloch, més, li done y dexe una cassa que yo tinch en la villa d'Oliva que està en lo carrer dit de les Moreres, més, li done y dexe la cassa y hort que tinch en lo lloch de Benetúser, més, li done

y dexe per a sa abitació, la cassa que al present yo habite que està en la present ciutat de València, en la parrochia de Sent Joan del Mercat, la qual fa cantonada ab carrer de Carnissers, y més, li done, dexe y llegue un coche ab dos mules, y tos los adreços. Lo qual llegat de totes les dites cosses y les mil lliures d'annual renda, fas a dit don Juseph Mercader, mon nebot, ab pacte, vincle y condició que lo dit don Jusep Mercader puixa fer y fassa de dites mil lliures de renda, y demás béns y cosses llegades, a ses pròpies y planes voluntats, disponent com de cossa sua pròpia. Morint aquell ab fills, o filles de llegítim y carnal matrimoni, nats y procreats, o ab descendents de fills, o filles de dit don Joseph Mercader, nats també y procreats de llegítims y carnals matrimonis; y si cas fos, lo que a Déu no plàcia que lo dit don Juseph Mercader, nebot meu, morís sens fills, ne filles per descendents d'aquell, del modo que està dit, en tal cas vull y és ma voluntat que lo dit don Juseph Mercader, mon nebot, dega dispondre y disponga de les dites mil lliures de renda y de tot lo contingut en el present llegat, entre los fills y filles de donya Aurèlia Mercader, sa germana y ab pacte, que los dits fills de dita// donya Aurèlia, sa germana, no puixen gosar de dits béns vivint sos pares. Y en este cas, vull que dites mil lliures de renda y los lloguers dels béns de super continguts y llegats, se carreguen tots anys mentres viuran los pares d'aquells a coneguda dels meus administradors infraescrits nomenadors. Y après de morts los pares de dits fills de dita dona Aurèlia, tots los dits béns de super llegats y pensions carregades y procehides d'aquells, se'ls entregaran y donaran en la forma y manera que lo dit Juseph ho aurà dispost y ordenat. Perquè vull, y és ma voluntat que lo dit vincle sia perpetuo, de tal manera que sempre y quant faltaran los dits Juseph Mercader, mon nebot, y sos fills descendents sens fills descendents y també així mateix faltaran los fills de dita dona Aurèlia, sa germana, neboda mia, sens fills ne descendents y després que així mateix faltaran descendents de tots los dits, vull y és ma voluntat que les dites mill lliures de renda, lloch de Guardamar, cassa d'Oliva, cassa y hort de Benetússer y la casa de València en que yo huy habite sens disminuir alguna de llegítima falcidia, quarta trebelianica ni altre qualsevol dret, tornen al cos de la mia erència y administració.

Y declare que vull que les dites mil lliures d'annual renda, done facultat a dit don Juseph Mercader, que aquelles les cobre durant sa vida de la millor part de l'assienda que yo dexe, y les pugua cobrar sens intervenció dels administradors per mi inferiors// nomenadors en este testament.

Y també declare que estan compreses en el vincle, la casa que tinch en lo lloch de Guardamar de fer sucre, la qual dexe y llegue a dit don Juseph ab totes les calderes y demás

arreos d'aquella per fer sucre. Y vull que tot lo que està en la dita casa se conserve y guarde; y en manera alguna no es vena ni puxa vendre per a que de la mateixa manera que lo dit lloch y los demás béns de super llegat pase d'uns en altres en dit llegat mencionats y cridats, hasta que falten decedents de tots los dits. La dita cassa, calderes y arreos d'aquella per a fer sucre juntament ab lloch y demás béns de super llegats i vinculats, tornen com se a dit, al cos de la mia erència y administració.

VII

1701, octubre 6. València.

Testament de Josep Mercader i Miranda, senyor de Guardamar, rebut per Carlos de Borja major el 6 d'octubre de 1701.

ARV, protocols notarial de Carlos de Borja, sig. 4496, any 1701.

Dicto die

En nom de nostre señor Déu Jesuchrist y de la Sacratíssima e humil Verge Maria, mare sua, especial ad//vocada mia y de tots los pecadors. Com tota persona en carn posada, de la mort corporal escapar no puixa per lo pecat del primer pare; e cascuna persona sàvia y discreta dega sovint pensar en l'esdevenidora mort, com no hi haja cosa més certa que la mort corporal ne més incerta que l'hora d'aquella, en, e per amén d'acò, yo, don Juseph Mercader y Miranda, señor del lloch de Guardamar, de la present ciutat de València habitador, estant malalt en lo llit, de greu malaltia corporal de la qual tem morir; estant emperò per gràcia de nostre señor Déu Jesuchrist, en mon// bon seny, perfeta memòria, clara y manifesta paraula, y en tal disposició de ma persona que puch fer e ordenar mon últim y darrer testament, ultima y darrera voluntat mia segons que als notari y testimonis infraescrits clarament consta e apar.

Revocant primerament, casant, cancellat, y anulant tots y qualsevols testament o testaments, codicil o codicils e altres qualsevols gèneros d'ultimes voluntats per mi, ans de l'hora d'ara fets e fetes, en mà y poder de qualsevol notari, tots qualsevols gènere y expresió de paraules, les quals vull haver assí per expresades y per tals, com// si per mi jamay foren estades dites ne ordenades. Ara de nou, fas e ordene mon últim y darrer testament, últimes y darrer voluntats mia, en e per la forma següent.

Primerament, ans de totes coses, acompanyant la mia ànima a nostre señor Déu Jesuchrist que ha creat aquella y redimida ab sa preciosíssima sanch. Suplicant-li molt humilment, vulla perdonar-me mos pecats y colocar-la en la seua santa glòria. Vull e man que quant la mia ànima sia separada del meu cos, este sia entregat a ecclesiàstica sepultura en lo convent de religioses de la Puríssima Concepció, orde del pare// seràfic sent Francesc, construït en la present ciutat, en lo vas dels Mercaders, y vestit amb l'hàbit de dit pare seràfic sant Francesc, posant-lo en una ataüt. Lo qual soterrar vull sia fet sens pompa alguna, encomanant-ho molt als meus marmessors infra nomenadors. Assistint a aquell vint y cinch capellans de la yglesia parroquial dels gloriosos Sants Juan Batista y Evangeliste de hon [so] parroquià, y vint y cinch religiosos del dit convent de Sent Frances, de dita y present ciutat. Celebrant al temps de dit soterrar una misa cantada de cos present en dit monastir de la Puritat.

Ítem, prenc per la mia ànima, se//pultura y demás coses adherents ad aquella, tres-centes lliures moneda reals de València, de les quals vull e man sia pagat tot lo gasto del meu soterrar, caritat d'hàbit, atahüt y demás funeraris. Y de la cantitat que restara, sien celebrades cent mises resades en altars privilegiats de la dita yglesia parroquial de Sent Juan del Mercat per qualsevol dret de quarta, *et alias* que puga tenir y pretendre lo reverent clero. Y lo demás distribuït per los infraescrits meus marmessos en fer, dir y celebrar tantes mises resades quantes dir y celebrar se porran en les iglésies o covents que aquells voldran y// ben vist lo seran, donant per cascuna, la caritat acostumada de tres sous.

Ítem, nomene en marmessor y del present meu últim y darrer testament eixecutor a dona Antònia Carròs Blanes y Mercader, molt cara y amada muller y señora mia, a don Joseph Mercader y Carròs, fill primogènit meu y a don Juseph de Lleó y Sanz, señor del lloch d'Annahuyr, mon gendre, als tres junts, o a qualsevol d'aquells, en cas d'absència, nolència [...] o altre just impediment, de qualsevols d'aquells. Donant-los y conferint-los a tots aquells, ple y bastant poder que a semblants marmessors// testamentaris se'ls sol y acostuma donar per furs y privilegis del present regne.

Ítem, vull, orden y man que tots mos torts, deutes e injúries sien pagats y satisfests aquells y aquelles que verdaderament y clara, constarà yo ésser tengut y obligat ab cartes, albarans, testimonis, signes de fe y crèdit y altres llegítimes proves for d'ànima y bona consciència, sobre acò benignament observat y guardat tota prescripció a part posada.

Ítem, done, deixe y llegue a l'Hospital General de la present ciutat, mil lliures moneda reals de València, en subvenció de les necessitats, y ab pacte// y condició, y no sens ell, que no puxen obligar a l'hereu meu infra nomenador a pagar-les en junt, si que les haja de cobrar el clavari que serà de dit hospital, de cinquanta en cinquanta lliures, cascun any, en dos iguals pagues, en los de sent Juan y Nadal, micherament, y que no puga dit clavari comensar a cobrar la primer paga, ni obligar pagar, asta el dia de sent Juan de l'any mil set-cets y quatre, y la segona en lo dia de Nadal subsegüent, y així en avant, fins estar ab tot effecte pagades dites mil lliures.

Ítem, recordant-me que ab acte// rebut per Juseph Domingo, notari, en dèset de febrer del any mil sis-cent seixanta-nou, fiu donació a la dita dona Antònia Carròs Blanes y de Mercader, muller y senhora mia, en contemplació del matrimoni que tenia ajustat y concordat ab aquella, de l'usufruit de tots los béns, així sitits, com mobles, y drets lliures que al temps de la mia fi es trobarien recaure en la mia herència, y considerant que molta part de dits béns, consistien béns mobles, deutes y alaixes de cassa, y que per a poder gozar de dit usufruit, és presís vendre moltes de les alaixes de// casa per a que de son preu y valor, junt ab les quantitats que es cobraran de mos deutors, se vagen fent propietats, esmersant en parts tutes, y segures, o comprant possessions, perquè es sàpia clarament les propietats que recauran de dits béns lliures, y en la renta de que ha de gozar dita muller y senhora mia, per ço, vull, man, que per aquella, y l'infraescrit mon hereu, sien fets inventaris de tot los béns, així sitits, com mobles, alaixes de casa, deutes y drets recahents, y que es trobaran ser lliures, per a que es sàpia ab claretat y vinga notica de tot. I axí mateix, done, y con//cedixch permís y facultat a la dita dona Antònia Carros, muller y senhora mia, per a que de dites alaixes y béns mobles, vena tots aquells y aquelles que li pareixerà no haver menester, per a son servici y viure decentment. Y los preus dels que delliberarà es fasa venda, y les quantitats que es cobraran dels deutes [sols] es carreguen per aquella y el dit mon hereu, en part tuta y segura, o es compren possessions, y de dita renta puixa gozar aquella, mentres viurà y después de sos llarchs dies tornen totes les propietats de dits béns lliures y als altres béns mobles que no s'auran venut al// cos de la mia herència.

Ítem, done, deixe y llegue a la dita dona Antònia Carròs Blanes y de Mercader, ultra de l'usufruit que té, en forsa de la donació supra chalendariada, cinquanta lliures de renta, cascun any, durant los dies de sa vida. Y l'habitació de la casa en què hui vixch, per a que vixca y habite en companyia de don Joseph Mercader y Carròs, son fill y meu, y si fos cas que discordasen los naturals, y per dita rahó, o per altra qualsevol causa, volgués la dita

dona Antònia, muller y señora mia, mudar-se en altra part, y viure separada del dit don Jusep//, per a en este cas, revoque lo dit llegat de dita habitació de casa tan solament, y augmente lo llegat de cinquanta lliures a cent lliures de renda durant los dies de la vida d'aquella. Tan solament per a que ab dites cinquanta lliures d'augment de dit llegat, puixa llogar casa decent per a sa habitació, lo qual llegat vull li sia pagat per lo infraescrit mon hereu, ab molta puntualitat, per tèrcies anticipades, *more alimentorum*.

Ítem, per quant a dona Jusepa Mercader Carròs y de Lleó, muller del dit don Jusep de Lleó y Sans, al temps que la casí, li doní la dot que segons ma possibilitat//, y nostres obligacions em permeteren; a dona Maria Theresa Mercader y Carròs, doncella, li tinch señalat dot competent en la donació feta en poder del notari infraescrit, en lo dia de hui, per a constituir-se-la en lo matrimoni que està ajustat ab don Manuel Pallarés; y també a dona Ysabet Maria Mercader, monja profesada del convent de la Saydia, li doní la dot competent per a entrar en aquell, y gastí molts ducats en la ingreſsió y profesió, y així mateix, tinch señalat la dot a dona Maria Antònia Mercader, monja novícia del mateix convent, per a quant haja de profesar,// y gastos que s'offeriran en dita professió, segons lo actes també de donació, rebut per lo mateix notari en lo dia de hui. Y del mateix modo he gastat y expedit molts ducats per a inbiar a don Christòfol Mercader y don Vicent Mercader a la ciutat de Malta, per a que proseguixquen en ser religiosos de l'hàbit de sent Juan de Jerusalem. Per ço, done, deixe y llegue, així a tots los sobredits mos fills, y filles llegítims y naturals, de llegítim y carnal matrimoni nats y procreats, y de la dita dona Antònia Carròs, com a don Miquel Mercader y Carròs, també fill meu lle//gítim y natural, de llegítim matrimoni nat, y procreat y de la dita dona Antònia, un doblo d'or a cascú d'aquells, a fer a ses voluntats, per part y per llegítima, y tots altres qualsevols drets que en mos béns y herència tinguen, y tenir puixen per qualsevol títol, causa y rahó.

Ítem, done, deixe y llegue, a dona Jusepa de Lleó y Mercader, néta mia y filla dels dits don Jusep de Lleó y Sanz, y dona Jusepa Mercader y Carròs, llegítima y natural, de llegítim y carnal matrimoni nada y procreada, tres-centes lliures moneda real de València, en subvenció de// son matrimoni esperitual o corporal, les quals vull li sien donades en tot cas de prendre estat per qualsevol dret que en mos béns puixa tenir, y per una vegada tan solament.

Ítem, done, deixe y llegue a Maria Soriano, criada que actualment tinch en ma casa y servici, vint lliures de dita moneda, ultra de la soldada que aurà guanyat en ma casa. Les quals dites vint lliures no puixa demanar ni cobrar fins tant prenga estat, qualsevol que sia.

Ítem, done, deixe y llegue a Jusepa Garcia, doncella, criada que al present tinch en ma casa y servici, vint lliures de dita moneda, ultra de la soldada que aurà guañat en ma ca//sa, les quals dites vint lliures no puixa demanar fins tant prenga estat, qualsevol que sia.

Ítem, deixe y llegue a Antònia Casalot, viuda, que al present està en ma casa y servici, deu lliures de dita moneda, ultra de la soldada que aurà guañat, des del dia de sant Boch proposat del corrent any. Ans y per quant dita Antònia Casalot està obligada, juntament ab lo *quondam* son marit, en algunes obligacions y de resta d'aquelles em deu algunes cantitats, y m'assistix y servix// ab molta puntualitat, per ço, en remuneració de sos bons servicis, absolch y remet d'aquells de la paga de tot allò que em serà deutora. Volent que lo present llegat li servixca d'època definitiva, cancellant en quant menester sia, totes les dites obligacions de la primera línea fins la darrera, de tal modo com si li haguera fermat època en acte separat.

Ítem, per quant en lo discurs de ma vida, he tengut differents tractes y contractes en differents persones, així per rahó de ma asienda, d'arrendaments de terres y altres coses, que he fiat a aquells, com per la cobrança que// he tengut de les rentes de l'administració del que fou don Henrrich de Miranda, tio y señor meu, y encara que he procurat fermar èpoques, albarans y altres cauteles als que em pagaren y procuraba abonar-les en los llibres de contes, y rahó així de ma asienda, com de les rentes y propis de dita administració, y pot haver succehit l'oblidar-me asentar alguna partida en abono de dits deutors, y de dita administració, per ço vull y és ma voluntat, que qualsevols partida, o partides que es trobaran anotades així en los meus llibres, com en los de dita administració, yo haver rebut y co//brat de qualsevol persona o comunitat, per rahó de qualsevols deutes, pensions, arrendaments o altres pagues, y també si se'n trobàs alguna, en altre qualsevol paper asentada de la mia mà y lletra, així a conte dels deutes, com a compliment d'aquells, o es verificàs per testimonis, haver-me pagat, y perdut la cautela, se prenguen en conte, y es fasa bona a favor de la persona y no puguen ser obligats a pagar més que allò que llegítimament seran deutors.

Ítem, done, deixe y llegue eo prellegue al dit don Juseph, mon fill, un coche en dos mules a fer a ses voluntats. En tos los altres béns mobles e immobles, sehents y semovents,

deu//tes, drets y accions meus, e mies, e a mi pertanyents, y pertànyer podents y devents, lluny o prop, ara o en lo esdevenidor, per qualsevol títol, causa, via, manera e rahó y encara en los béns llegats pel que fou don Henrrich de Miranda, tio y señor meu, en son últim testament, encomanat en forma de plica a Juseph Domingo, notari, en setse de juny de l'any mil sis-cent seixant y huit, ubert y publicat en dè nau del mateix. Y usant de la facultat per aquell a mi donada, en dit son testament, hereu meu propri, universal y encara general a mi, fas e instituheixch, per dret de institució, a don// Jusep Mercader y Carròs, fill meu primogènit, y de la dita dona Antònia Carròs Blanes y de Mercader, llegítim y natural, de llegítim y carnal matrimoni nat y procreat. Y después sos dies, vull pervinguen, y pasen dits béns y herència mia, així del sobredit llegat, com los meus propis y lliures, en son cas, íntegrament a sos fills y descendents llegítims y naturals, de llegítim y carnal matrimoni, nats y procreats, in perpetual, guardant en la successió forma de mayorasgo regular, sempre//, y en tot cas, sens detraccio de llegítima falsidia, quarta trebelianica, ni altre qualsevol dret. Y que faltant la línea del dit don Juseph Mercader, mon fill primogènit, vull suceheixca, don Christòfol Mercader y Carròs, també fill meu, de llegítim y carnal matrimoni, nat y procreat, y sa descendència llegítima y natural, y faltant esta, vull succehixca lo dit don Vicent Mercader y Carròs, també fill meu llegítim y natural, y sa descendència llegítima y natural, e faltant esta, és ma voluntat succeheixca, lo don Miquel Mercader y Carròs, últim nat fill meu, llegítim y natu//ral, y sa descendència llegítima y natural. Guardant sempre, en tots los casos y vocacions de dits mos fills, y ses descendents respectivament, la dita forma de succehir per mayorasgo regular, sens detracció ni disminució alguna, com s'ha dit. Prohibint, com prohibixch, que no puguen entrar en la successió ningú que sia religiós profés o religiosa, y encara que el convent eo persona del tal, o la tal, puixa succehir. Ni tampoc los que al temps de la successió es trobaran cavallers profesos de la religió de Sent Juan, excluhint als tals, de manera, que sempre la successió haja de// ser en persona que sia capàs de tenir fills llegítims y naturals, y de llegítim y carnal matrimoni, nats y procreats. Y que tots los que succehiran, hajen de ser llegítims y naturals, de llegítim matrimoni pues per ningun camí és ma intenció entre el que sols serà natural. Y acabada la descendència llegítima y natural del dit don Juseph Mercader y dels demás, sos germans, fills meus varons, que seran capasos de succehir, vull e mane que tos los dits mons béns, així del llegat del dit don Henrrich, mon tio y señor, com meus propis, pasen a les dites dona Jusepa Mercader y de Lleó y// dona Maria Theresa Mercader, doncella, mes filles, per iguals parts, y que es continue la successió seguida la mort d'aquelles, en la part que li haurà tocat en tots sos descendents llegítims y naturals, de llegítim matrimoni nats, també per via

de mayorasgo regular y ab la mateixa prohibició de detracció de llegítma ni altre qualsevol dret.

Y faltant tota la llegítima descendència d'aquelles, vull e man que tots los dits béns expresats en lo referit llegat a mi deixat per dit que fou don Henrrich de Miranda, mon tio y señor, vagen y pertanyen als cridats per aquell en son últim testament super chalendariat. Y los que// seran meus propis, y no del dit llegat, ajen y pertanyuen al cos de la dita administració fundada per dit don Henrrich, ab calitat que es conserven les propietats, y les rentes servixquen per als mateixos efectes que les d'aquella. La qual institució d'herència fas al dit don Jusep Mercader, mon fill primogènit y demás que succheiran en dita ma herència ab los pactes y condicions següents.

Primo, que no puguen obligar a la dita dona Antònia Carròs y Blanes, muller y señora mia, a que de les propietats ni usufruts dels béns lliures que ha de gozar mentres viurà, refasa cosa alguna del valor de// la casa situada en la vila d'Oliva que em llegà lo dit don Henrrich, ni del coure y més arreus de fer sucre de la casa del lloch de Guardamar, expresats també en dit llegat, los quals yo he venut.

Ítem, ab pacte y condició, que haja y tinga obligació de donar y pagar, lo dit don Jusep Mercader, y sos successors, y demás que succheiran en dita ma herència, per via d'aliments, cascun any les cantitats següents, a saber és, a don Cristòfol, don Vicent y don Miquel Mercader, mos fills y germans d'aquell, cent lliures de renta, cascun any, a cascú, durant la// vida d'aquells, a dona Maria Antònia Mercader, monja novícia del convent de la Saydia, cinquanta lliures anues durant també los dies de sa vida, y no res menys haja de continuar la paga de cinquanta lliures vitalícies a la dita dona Isabet Maria Mercader, monja profesa de dit convent de la Saydia, que yo hui en dia li done, les quals cantitats y llegats d'aliment s'haja y tinga obligació de pagar lo dit don Juseph Mercader. Respecte dels dits don Christòfol y don Vicent Mercader, sos germans, mentres estos no tinguen de la religió de Sent Juan de a hon han pres lo hàbit, e//fectes y rentes per a poder-se alimentar, perquè en este cas, de tenir bastant renta de dita religió, qualsevols d'aquells minore al tal lo dit llegat, y vull que sols se li donen deu lliures cascun any, duran tots dies de sa vida. Y si cas fos, que lo dit don Juseph Mercader o qualsevol successor en ma herència y mayorasgo, no volgués acceptar y pagar així los dits aliments señalats als dits mos fills, com lo llegat deixat a la dita dona Antònia Carròs, muller y señora mia, des d'ara, per a entonces, revoque l'herència y successió respecte d'aquell que reusarà// la paga, y li deixe i llegue un dobló d'or per part y

per llegítima y altre qualsevol dret que en mos béns puixa tenir. Y vull pase al que li tocara y acceptara dita paga segons lo modo de succehir que de super he expresat.

Últimament, deixe, y nomene en tudors, y curadors dels dits don Christòfol, don Vicent, don Miguel, dona Maria Theresa, y dona Maria Antònia Mercader, mos fills, als dits dona Antònia Carròs Blanes y de Mercader, mare d'aquells y al dit don Joseph Mercader y Carròs, mon fill primogènit, als dos junts, y cascú d'aquells en cas d'ab//sència, nolència, [...] o altre just impediment, donant-los y conferint-los tot aquell ple y bastant poder que a semblants tudors y curadors testamentaris se'ls sol y acostuma donar, segons furs y privilegis del present regne.

Aquest és lo meu últim y darrer testament, última y darrera voluntat mia, lo qual, e la qual vull que valga per dret de darrer testament, y si per dret de darrer testament, valer no porrà, vull que valga per dret de darrers codicils, o, en aquella millor via, forma y manera, que més y millor de justícia valer// puixa e dega. Lo qual fonch fet en la present ciutat de València als sis dies del mes d'octubre de l'any de la Nativitat de nostre señor Déu Jesuchrist de mil set-cents y hu. Señal de mi don Juseph Mercader y Miranda, testador, qui desús qui lo present meu últim y darrer testament fas, lloe, aprove, ratifique y conforme

Presentes foren per testimonis a la confecció e ordinació del present testament convocats, pregats y demanats, Joseph Gilabert, doctor en Drets, Carlos de Borja, notari, menor de dies y Juan Batiste de Borja clergue//, habitants de València, los quals interrogats per mi Carlos de Borja, notari, major de dies, rebedor de dit testament, si coneixien al dit testador y estava aquell en disposició de poder testar, estos dixeran que sí, e, per lo semblant interrogat lo dit testador si coneixia a dits testimonis e dix que sí. E, yo dit notari coneguí a dit testadors y testimonis y ells a mi.

VIII

1707, desembre 22. València.

Josep Mercader i Miranda sol·licita a l'Audiència que execute béns dels vassalls de Guardamar per no haver-li satisfet alguns drets dominicals.

ARV, *Escrivanies de Cambra*, any 1707, exp. 18.

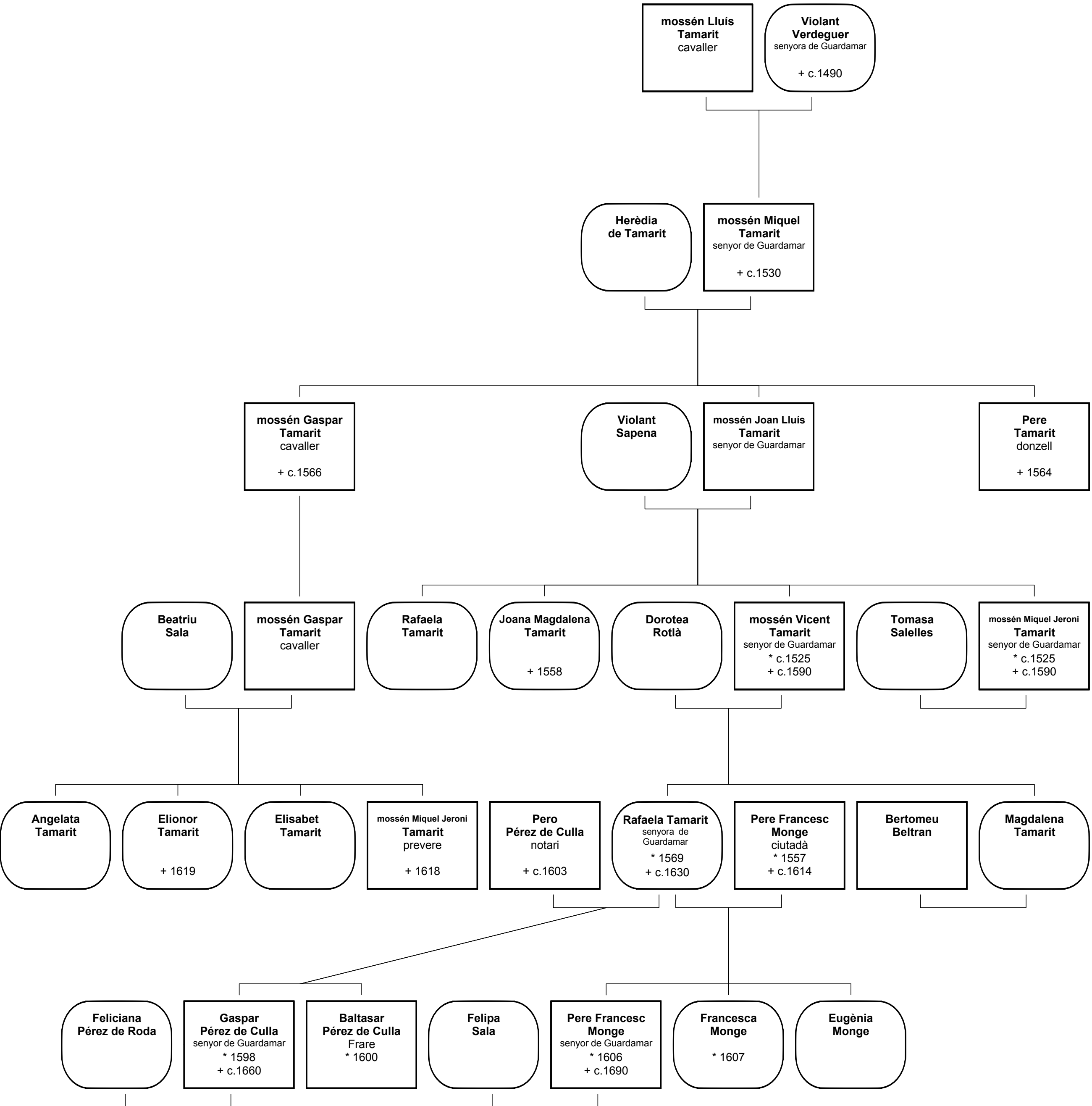
Muy poderoso señor,

Joseph Arnal, en nombre de don Joseph Mercader y Miranda, de quien presento poderes en debida forma, paresco ante usted y digo que los vesinos de Guardamar capitularon con Don Henrique de Miranda, su señor, sobre los derechos del señorío, como usted podrá ver por la escritura que pasó ante Jayme Vicente Pasqual el 12 de agosto 1635 que presento y juro. Y en el capítulo quarenta se obligaron los vasallos y labradores a dar al dicho don Henrique de Miranda, y a los demás successores en dicho lugar, perpetuamente, una gallina cada uno de los labradores, el día de santo Thomas Apóstol que contamos 21 de diciembre. Y con otra escritura que passó ante Roque Salelles en tres de noviembre 1687 que también presento y juro, los dichos vezinos, juntos en capítulo general, en presencia del bayle y procurador de mi parte, determinaron que se quitasse el poder trabaxar caña dulce para el ministerio del azúcar en dicho lugar de Guardamar y su término, con calidad que huviessen de dar a mi parte 200 docenas de caña dulce en el mesmo día de santo Thomas. Dichos vasallos no han cumplido en dar y pagar a mi parte en el año 1705 por entero dichas gallinas y cañas dulces, en el año 1706 tampoco cumplieron en cossa alguna y lo están debiendo por entero, y en este año, se están jactando que no lo quieren entregar y parece justo que se les apremie siendo assí que la obligación que firmaron en dichas escrituras no admite escussación, antes bien quedan obligados con las cláusulas del [...].

Por tanto, pido y suplico a vuestra autoridad, mande despachar manadamientos de execución contra los dichos vesinos y vasallos del lugar de Guardamar por dichas gallinas y cañas dulces de los años 1705, 1706. Despachando para ello requissitoria en toda forma al alcalde mayor de la ciudad de Gandia, en cuya huerta y término está dicho lugar, para que

haya la dicha ejecución y les apremie por la paga de este año y costas, y así es justicia que pido y imploro.

Genealogia de la família Tamarit

Genealogia familiar d'Enric de Miranda

